Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie

MARS *et* HISTORIA

34e Jaargang nummer 1 - januari/maart 2000

MARS et HISTORIA

De "NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE", opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

BESCHERMHEER:
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

ERELEDEN:
M. Botma, drs B.G.J. Elias, F.J. van Lier, H. Muller.

BESTUUR:

Voorzitter:	J.H.J. Andriessen Molenbuurt 15 1921 CS Akersloot 0251-310159.
Vice-voorzitter:	drs R. de Winter Koolwitjehof 29 3124 BH Schiedam 010-4709516 (thuis) 070-3188632 (kantoor)
Secretaris:	J.W.H. Sonnemans Europalaan 11 5504 GD Veldhoven 040-2553711.
Penningmeester:	mr W.J. Zaagman Stadhouderslaan 7 3832 AB Leusden 033-4940485.
Eindredacteur:	T.L.D. Postma, Kalfjeslaan 123 2623 AD Delft 015-2612663.
Leden:	drs J.P.C.M. van Hoof, mw. M. Groen, drs J. Nuis, W.L. Plink.
Adviseur:	F.J. van Lier.

Illustraties omslag(artikel):
Het model van de "Delft" is in bezit van Marinemuseum te Den Helder en is tentoongesteld in het Marinemuseum te Rotterdam.
Voor de illustraties dank aan de heer Fisher, uitgeverij Van Wijnen, Stichting Historich Schip de "Delft" en de "Blauwe Wimpel".

Colofon

LIDMAATSCHAP:
Kosten: ƒ 55,-/jaar
(buitenland: ƒ 70,-/jaar) te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de ING-bank te Waddinxveen of op giro 2940790 t.n.v. de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie.

LEDENADMINISTRATIE:
mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

REDACTIE:
Voorzitter: T.L.D. Postma.
Leden: drs M. van der Hoeven, H. Muller.

REDACTIEADRES:
Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft
015-2612663
E-mail: tpostma@casema.net

ADVERTENTIES:
Voorbeeld tarief:
kwart pagina per jaar (vaste tekst): ƒ 250,- ; invoegen bedrukt A4 per keer: ƒ 200,-.
Inlichtingen bij penningmeester.

DRUK:
"Pro Patria", Zwijndrecht.

ISSN - 0928-5156

ARCHIEF OUDE NUMMERS:
Marechausseemuseum
Weeshuiswal 9, 4116 BR Buren
0344-571256

Inhoud

Gerrit van Burgeler
Het drama van de "Delft" (en de bouw van de replica) 2

Theo Postma
Op bezoek bij ... Bob Cats 7

J. Nuis
Militariade 8

drs. P.E. van Loo, medewerker Sectie Luchtmachthistorie
Laaglanders in Yorkshire - Zes Nederlandse vliegers bij No. 640 Squadron RAF, 1944-1945 (Deel 2) 11

Drs. G.D. Cornelissen de Beer
Een eeuw lichte troepen in Nederland (1841-1940) 18

Th. van der Plas
Drie maal Riouw 25

mr. C.J.M. Kramers
Vreemde krijgs- en staatsdienst 38

M.C. van der Hoog
De periode der Franse bezetting 1795-1813 47

W.L. Plink
Notulen Jaarvergadering 49

Rob Kuenen
Symposium KNIL 52

Drs. J.P.C.M van Hoof
Vestingbouwliteratuur 53

H.J.E. van der Kop
Kok schep op 54

RECTIFICATIE van Het "Mysterieuze" 75mm veldgeschut van het KNIL 55

Wil Zaagman jr.
Wijzigingen op de ledenlijst 56

EEN MARINEGEBEURTENIS IN TWEE MILENNIA

Dit jaar zal de reeks omslagartikelen van "Mars" bestaan uit gebeurtenissen van de Nederlandse Krijgsmacht, te land, ter zee en in de lucht, die plaatsvonden in het vorig millennium en die in het huidige millennium een vervolg hebben.
Door mijn liefde voor houten schepen, mijn marinecarrière en mijn woonplaats Delft staat het onderwerp "ter zee" al enige jaren in mijn boekenkast. Het is het, door uitgeverij Van Wijnen uit Franeker uitgegeven, boek de "Delft" van J.F. Fischer Fzn. Het prachtige, ook kostbare boek is momenteel bijna uitverkocht maar een herdruk is in in de maak.
Theo Postma.

Gerrit van Burgeler

HET DRAMA VAN DE "DELFT" (en de bouw van de replica)

(eerder gepubliceerd in "De Blauwe Wimpel" van 19 mei 1998)

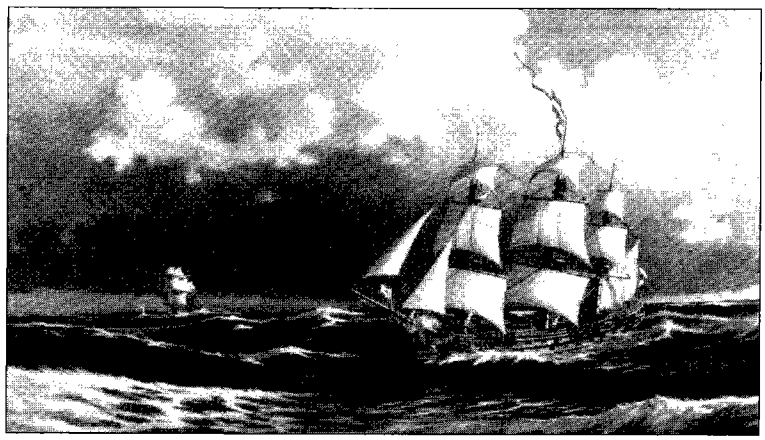
Zondag 15 oktober 1797 om halfvier 's middags gaf het totaal wrak geschonden linieschip "Delft" de strijd tegen het binnenstromende zeewater op. Het vormloos gebeukte en totaal ontmaste Schip van Oorlog zonk op 22 mijl ten noordwesten van Scheveningen naar de Noordzeebodem, enkele tientallen, meest zwaargewonden bemanningsleden in zijn doodstrijd meeslepend.

Bijna precies 180 jaar later, in 1977, voelde de Scheveningse visserman Maarten Letsch dat het vistuig van zijn boomkorkotter SCH 43 op de zeebodem ergens aan bleef haken. Letsch haalde meteen zijn twee netten op en vond daarna niet alleen een zootje vis, maar ook een verroeste ronde kogel en een onherkenbaar stuk wrakhout. Letsch noteerde zijn positie om er later nog eens terug te komen. Het zag ernaar uit dat hij een tot nu toe nog onbekend wrak had ontdekt en bij wrakken is het goed vissen. Na terugkomst in Scheveningen waarschuwde hij de Haagse Onderwatersport Vereniging Siréne met suggesties om ter plekke eens te gaan duiken. Korte tijd later voer Letsch uit met aan boord een ploegje sportduikers, dat zijn vermoeden al snel bevestigde: er lag inderdaad een wrak en als bewijs haalde men een bronzen kanon boven water (het kanon, een zesponder uit 1783, staat nu op de binnenplaats van het Scheepvaartmuseum in Amsterdam). In de jaren die volgden, doken de mensen van Siréne nog meer spullen van de zeebodem op: een rolpaard, méér kogels, gebruiksvoorwerpen en een twee ton zwaar stokanker. Contacten met deskundigen van het Scheepvaartmuseum in Amsterdam leidden tot de conclusie dat het waarschijnlijk om het wrak ging van de "Delft", één van de schepen van de Bataafse vloot die op 10 oktober 1797 vernietigend was verslagen door een Engelse vloot onder bevel van admiraal Duncan.

J.F. Fischer Fzn

Zekerheid hierover bestond nog niet, die kwam pas later toen de Hagenaar J.F. Fischer Fzn zich met de zaak ging bemoeien. Zijn interesse werd gewekt toen hij een plaquette las bij het opgedoken stokanker, dat na de restauratie een plaats had gekregen bij het Scheveningse havenkantoor. De nu (2000 red.) 85-jarige Frits Fischer heeft beroeps-

De "Delft" jagende voor de Hollandse kust (schilderij Adriaan Hoekmeyer)

matig noch iets met scheepvaart, noch met geschiedenis gehad, maar de belangstelling voor zeilschepen zat er toch al vroeg in. Als jongetje zette hij een zeilkano in elkaar. Toen bleek, dat je daar wel mee kan kanoën, maar zeilen amper. Dus bouwde Frits eigenhandig een échte zeilboot, een overnaadse kopergeklonken 12-voets jol. Vele jaren later ging hij ook het zeegat uit, met een 50-voets zeiljacht, dat hij samen met een vriend had aangeschaft. De zeilboot ging, maar de interesse bleef en dat leidde tot een vijftien jaar durend, diepgravend onderzoek naar alle bronnen die informatie over de "Delft" zouden kunnen verschaffen: de archieven van de admiraliteiten, journaals, dagboeken, enz. Het onderzoek van Frits Fischer heeft twee dingen opgeleverd. Om te beginnen kwam onomstotelijk vast te staan dat het inderdaad om het wrak van de "Delft" ging. Uit de stukken bleek dat dit schip als enige in de Bataafse vloot geballast was met stukken marmer en marmergruis. En wat vond men bij het wrak? Jawel, stukken marmer!

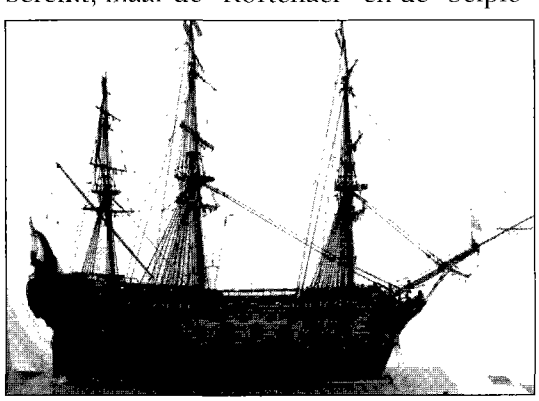
Een alomvattend werk

Het tweede resultaat van Fischers naspeuringen is een boek zoals er waarschijnlijk nog nooit eerder een over een Nederlands schip is geschreven. Een werkelijk monumentaal werk, waarin de "Delft" wordt gevolgd vanaf de dag dat opdracht tot bouw werd gegeven tot het fatale ogenblik dat het schip in de golven van de Noordzee verdween. Letterlijk van dag tot dag wordt het reilen en zeilen van het schip met achtereenvolgende commandanten Haringman, Van Capellen, en Verdooren en hun bemanning beschreven. Fischer vertelt wat ze deden, wat ze aten, hoe ze gekleed en betaald werden en hoe ze werden bestraft. Hij beschrijft de eerste oefenreis van het schip naar de Oostzee en een latere reis naar de Middelandse Zee. Daar diende de "Delft" als vlaggenschip van een eskader dat de Nedelandse belangen moest vertegenwoordigen en Nederlandse koopvaarders moest beschermen tegen kapers in de Turks-Griekse wateren voor de kusten van Algerije en Marokko.

Bijna medelijden met de verschillende commandanten kregen we als hun nimmer eindigende strijd volgen, om geld - voor gages en onderhoud van hun schip - van Den Haag los te krijgen en als we lezen hoeveel moeite ze moesten doen om voldoende geschikte mensen te werven. Opvallend is hoe vaak mensen aan boord stierven aan allerlei ziektes en hoeveel mensen er verdronken als ze overboord vielen of als er een sloep omsloeg. De gezondheid van veel mensen, vooral tegen het eind van de winter, was kennelijk slecht en zwemmen kon maar een enkeling.

Eindelijk naar zee

De Bataafse bestuurders vonden dat de vloot, nadat de Frans-Bataafse invasie van Ierland was afgeblazen in actie moesten komen. Op 5 oktober kreeg vice-admiraal De Winter uitdrukkelijk bevel om uit te varen. Hij moest met zijn vloot langs de kust naar het zuiden sturen om zich te verenigen met 's Lands schepen "Kortenaer" en "Scipio", die vanuit de Maasmonding zouden uitvaren. Daarna moest hij proberen de Engelse vloot van admiraal Duncan zoveel mogelijk schade toe te brengen. Helemaal van realiteitszin ontbloot waren de Haagse bestuurders ook weer niet. Mocht de vijandelijke vloot te groot blijken, dan moest De Winter proberen een veilige haven te bereiken. Op de zevende was het zover; de wind draaide naar het oosten en de vice-admiraal kon zijn superieuren in Den Haag in zijn laatste missive melden dat hij met vijftien linieschepen, vier fregatten, vier brikken en twee korvetten in zee was gestoken. In drie kolommen ging het om de zuid, naar de Maasvlakte. De volgende dag, zondag de achtste, zag men aan de horizon een klein Engels eskader. Dat maakte zich snel uit de voeten, maar alarmeerde wel admiraal Duncan, die in Yarmouth lag te provianderen. Duncan stak onmiddellijk met al zijn schepen in zee en zette koers naar Texel om de Bataafse vloot te onderschepen. Admiraal de Winter had inmiddels de Maasvlakte bereikt, maar de "Kortenaer" en de "Scipio" zagen door te laag water geen kans om over de banken naar buiten te komen. Dinsdagmiddag kreeg De Winter de melding dat men boven Texel een sterke Britse vloot had waargenomen. Hij besloot niet langer op de twee schepen te wachten en zo dicht mogelijk onder de wal terug te zeilen naar Texel. Woensdagmorgen de elfde, de vloot voer op dat moment in drie kolommen dwars van Scheveningen, kreeg men de Britse hoofdmacht in zicht.

De slag

Om tien uur gaf De Winter de schepen opdracht een "linie van bataille" te formeren, wat inhield dat de linieschepen met zo klein mogelijke tussenruimten achter elkaar moesten gaan varen. De Winter ging er waarschijnlijk van uit dat de Engelsen, net als hij, een slaglinie zouden formeren, waarna, zoals toen gebruikelijk, de vloten naast elkaar en op elkaar schietend zouden verder zeilen. Maar jammer genoeg voor De Winter hield Duncan zich niet aan de spelregels. Hij liet zijn schepen in twee groepen dwars op de Nederlanders invaren met de bedoeling door hun linie heen te breken, zodat hij ze van twee kanten kon aanpakken. Dat zou hem misschien niet zijn gelukt als de Bataafse schepen, zoals hun opdracht luidde, zo dicht mogelijk achter elkaar hadden gevaren. Maar hier ging het gebrek aan recente vecht- en vaarervaring de Nederlanders parten spelen. Tussen de verscheidene schepen de tussenruimten te groot en de linie werd inderdaad verbroken. Enkele minuten na twaalven, voor Camperduin, gaf Duncan zijn schepen bevel het vuur te openen. De "Delft" werd van beide zijden bestookt door twee, later vier Britse linieschepen tegelijk. Een hopeloze situatie, zeker als men weet dat de Engelse schepen zwaarder bewapend waren en hun kanonniers beter getraind. Het Nederlandse schip weerde zich goed, maar kreeg uiteraard veel meer te incasseren dan het kon terugbetalen en dat ging al snel

meetellen. Om halftwee, toen de schepen anderhalf uur lang van korte afstand, niet meer dan enkele tientallen meters op elkaar hadden ingebeukt, was de "Delft" gereduceerd tot onbestuurbaar wrak: 35 bemanningsleden waren inmiddels gesneuveld en nog eens twee keer zoveel gewond, het tuig was kapotgeschoten en door de kapotgeschoten huid stroomde meer water naar binnen dan de pompen konden uitslaan.

De capitulatie

Een delegatie van de bemanning vroeg de kapitein Verdooren daarom dringend de vlag te strijken. Het moet een moeilijk moment zijn geweest, maar de commandant zag in dat zijn schip zich niet langer kon verdedigen. Nadat hij de seinboeken en andere scheepspapieren in een verzwaarde zak overboord had laten gooien, gaf hij de opdracht de driekleur neer te halen. Van één van de Engelse schepen, de "Monmouth" werd een sloep uitgezet met een luitenant, die als opdracht had het schip in bezit te nemen en het weer onder zeil te brengen zodat het naar Engeland kon worden overgezeild. Kapitein Verdooren en 90 van zijn mannen werden overgeroeid naar de "Monmouth" waar hij vriendelijk werd ontvangen door zijn Engelse collega en tegenstander, kapitein Walker. Zoals gebruikelijk wilde Verdooren als blijk van overgave zijn degen overhandigen, maar Walker wilde daar niet van weten. De Nederlandse commandant mocht zijn wapen wegens zijn heldhaftig verzet blijven dragen.

Inmiddels waren ook de meeste andere Nederlandse schepen door de Britten overweldigd of op de vlucht gejaagd. Op de Engelse vloot waren veel doden en gewonden en veel schepen waren er slecht aan toe. Maar de Britse verliezen vielen in het niet bij de slachting die onder de Bataafse vloot was aangericht. Meer dan duizend opvarenden waren gesneuveld en ongeveer evenveel gewond. Niet voor niets werd de slag bij Camperduin in Engeland ook wel de Butcher's Bill, de slagersrekening, genoemd! Voor de "Delft" was de ellende overigens nog niet voorbij. Vier dagen lang probeerde de Britse prijsmeester, luitenant Bullen, samen met de krijgsgevangen eerste officier van de "Delft", de Deen Vier Forst Heiberg, en een aantal Engelse en Nederlandse matrozen het schip boven water te houden. Aanvankelijk leek dat te lukken, maar aanhoudend slecht weer gooide roet in het eten. Vrijdagavond, de "Delft" werd toen gesleept door het Engelse linieschip "Veteran", hielden de kapotgeschoten hoofdtouwen van de fokkenmast van de "Delft" het niet meer. Mast en boegspriet gingen overboord, enkele uren later gevolgd door de grote mast. Zaterdag werd duidelijk dat het schip niet te redden was.

In de nacht van zaterdag op zondag slaagde men er met veel moeite in om de meeste resterende opvarenden van de "Delft", Engelsen en Nederlanders, met sloepen van boord te halen. Achter bleven luitenant Bullen, luitenant Heiberg, een paar Engelse matrozen en een dertigtal meest zwaargewonde Nederlanders. Bullen waarschuwde Heiberg, dat hij, als het mis ging, met zijn mannen in een klaarliggende sloep zou springen en adviseerde de Deen hetzelfde te doen. Maar Heiberg weigerde, hij wilde zijn gewonde maten niet in de steek laten. De achterblijvers hoopten op dat moment nog steeds dat een sloep van de "Veteran" hen zou kommen redden. Maar de "Delft" was toen al zover naar de banken voor de kust verlijerd, dat de commandant van het Engelse linieschip bevel moest geven om van de kust weg te kruisen. Anders had hij het risico gelopen met zijn schip op vijandelijke kust te stranden. Terwijl het schip nog bezig was de sloepen te hijsen, verdween de "Delft" in de golven.

Er was maar één overlevende: luitenant Bullen, die tot het laatst bij Heiberg was gebleven: hij wist zwemmend de "Veteran" te

bereiken. Daar bracht hij verslag uit, niet alleen van zijn mislukte pogingen om de "Delft" te redden, maar ook van de zelfopoffering van Iver Först Heiberg.
Het dramatische einde van de "Delft", de moed van zijn bemanning en het heldhaftige gedrag van luitenant Heiberg maakten in Engeland diepe indruk. Dat bleek een paar jaar later toen de Britse admiraliteit opdracht gaf om het prijsgemaakte linieschip "Hercules" om te dopen tot "Delft"! De tweede "Delft" diende onder Britse vlag tot het schip in 1822 als golfbreker werd afgezonken voor de haven van Harwich. De Bataafse Republiek was toen al geschiedenis, net als het Koninkrijk Holland, dat Napoleon instelde voordat hij ons land helemaal bij Frankrijk inlijfde. En in het weer onafhankelijke Nederland zakte de herinnering aan de rampzalige slag bij Camperduin en de ongelukkige "Delft" langzaam weg achter de kim van de tijd. Het is aan het speurwerk van Frits Fischer te danken dat dit stukje maritieme geschiedenis aan de vergetelheid is ontrukt. De presentatie van zijn boek, precies tweehonderd jaar na dato, in het Maritiem Museum "Prins Hendrik" in Rotterdam, viel samen met een opening van een (inmiddels alweer afgelopen) expositie over de "Delft" waarop onder meer allerlei vondsten uit het wrak te zien waren. Pronkstuk was een perenhouten model, schaal 1 op 48, dat de Haagse modelbouwer Gerard Vooys op verzoek van Fischer heeft gemaakt. Vooys maakte aan de hand van de oorspronkelijke tekeningen en bestekken, die nog in het Rijksarchief in Den Haag aanwezig zijn, een aantal gereconstrueerde tekeningen, die net als de kopieën van de oorspronkelijke bij het boek zijn gevoegd. Een aardige bijkomstigheid is nog, dat bij de presentatie van het boek ook nakomelingen van kapitein Verdooren en luitenant Heiberg aanwezig waren. Dat het omvangrijke en door uitgeverij van Wijnen bijzonder goed verzorgde boek toch tegen een redelijke prijs te koop is, komt doordat verschillende bedrijven en instanties een bijdrage in de kosten hebben gedaan en doordat de bevlogen samensteller zijn kosten niet in rekening heeft gebracht! Nog een reden om Frits Fischer met deze belangrijke bijdrage aan de Nederlandse maritieme geschiedenis te complimenteren.

Volle kracht vooruit

(uit Nieuwsbrief voor de Vrienden van de "Delft")

Met Rotterdamse voortvarendheid wordt inmiddels hard gewerkt om een natuurgetrouwe kopie van het schip de "Delft" te bouwen. Dit gemeentelijk initiatief is inmiddels op velerlei fronten inzet van diverse activiteiten. Allereerst is er de Stichting Historisch Schip de "Delft", die herbouw van het schip coördineert. Het Comité van Aanbeveling is daarnaast actief om de "Delft" op de juiste plaatsen onder de aandacht te brengen. Daarnaast zijn er al duizenden Vrienden van de "Delft" ingeschreven, waaronder een groot vrijwilligerscorps die daadwerkelijk de handen uit de mouwen wil steken. De drukbezochte vrijwillergsavonden en de talloze presentaties en evenementen maken dat de "Delft" tot een onderwerp dat leeft in de stad. En natuurlijk mogen we ook sponsors niet vergeten met hun bijdrage in middelen en gelden.

Andere literatuur over de slag bij Kamperduin

J.C. de Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen.*
J.C. Mollema, *Geschiedenis van Nederland ter zee.*
T. van Gent, *De slag bij Camperduin op oktober 1797*, Marineblad - Oktober 1998.

Theo Postma

OP BEZOEK BIJ ...

Bob Cats

De nieuwe secretaris, de heer Sonnemans, presenteert zichzelf al elders in het blad met een artikel over Internet. Vandaar dat ik nu eens de aandacht richt op een scheidend bestuurslid waarbij ik meteen in de gelegenheid ben om een fraaie prent van Peter de Haas te plaatsen.

De bevrijding van Amsterdam in 1945 maakte grote indruk op de 17-jarige Bob. Zijn interesse voor militaire zaken was voor de rest van zijn leven gewekt. Hij was altijd in de buurt van de Engelsen en Canadezen. Voor allerlei klusjes, o.a. als gids, kreeg hij snoep, sigaretten en militaire emblemen. Deze laatsten vormden het begin van zijn hobby en verzameling.

Na de Tweede Wereldoorlog werd Bob oorlogsvrijwilliger en vertrok naar Indië. Nadat hij in 1950 was teruggekomen pakte hij zijn loopbaan en zijn hobby professioneel aan: hij werd onderofficier bij het Regiment Infanterie Chassee en werd lid van "De Verzamelaar". Hij vergrootte zijn kennis op het gebied van uniformen en emblemen omdat hij literatuur over zijn verzameling onder ogen kreeg en gegevens uitwisselde met andere verzamelaars. Hierdoor kon hij meer gericht verzamelen. Door ruilen, ook internationaal, heeft hij na 50 jaar bijna alle 158 baretemblemen van Canadese Legeronderdelen uit de periode 1939-1945 in zijn bezit. De laatste tien emblemen zou hij door aankoop in Canada kunnen verwerven maar dat vindt Bob, als rasverzamelaar, niet eerlijk. Voorts heeft hij zijn verzameling aangevuld met de bij de baret behorende mouwemblemen.

In 1961 werd Bob van Maastricht naar Harderwijk overgeplaatst waar hij de eerste luitenant der Marechaussee, Frans van Lier, leerde kennen. Deze richtte, samen met F.L. Diekerhoff, kolonel van het korps mariniers b.d., de Vereniging ter Beoefening van de Militaire Historie (Mars et Historia) op. Bob werd een der eerste leden en trad in 1971, door van Lier overgehaald, toe tot het bestuur. Dit heeft hij dus 28 jaar volgehouden. Door zijn grote kennis op het gebied van uniformen en uitrustingsstukken nam hij ook het correspondentschap "Militaire Emblemen" op zich. Hij blijft dat, ook na zijn aftreden als bestuurslid, uitoefenen.

Maar hoe zit het nu met Majoor der Intendance, zoals hij op de prent staat afgebeeld? In 1965 had Bob bij de Infanterie meer dan genoeg gekampeerd op de Veluwe en andere schitterende heidegebieden. Hij vroeg verandering van dienstvak aan. Dit verzoek werd ingewilligd en hij werd sergeant-majoor-materieelbeheerder bij de Intendance. Na o.a. een plaatsing in Washington en bevordering tot adjudant werd hij in 1971 geplaatst op de Intendanceschool in Bussum. In 1973 werd hij benoemd tot officier van vakdiensten en tien jaar later ging hij met functioneel leeftijdsontslag. Vanwege zijn verdienste als beheerder "Historische Verzameling Intendance" werd B.C. Cats in 1992 bevorderd tot Majoor-Titulair. Dat Bob daarop bijzonder trots is kan men zien aan de prominente plaats die de prent in zijn studeerkamer heeft gekregen. Bob blijft de "Historische Verzameling Intendance", hopelijk nog vele jaren, beheren.

●●●●●●●●●

J. Nuis

MILITARIADE

Willem Joseph van Ghent, door *J.C.H. Jansen*
Ons lid Jan C.H. Jansen heeft in het kader van onderzoek naar de geschiedenis van zijn woonplaats Hellevoetsluis een interessante brochure geschreven over Willem Joseph Baron van Ghent, die begin 1665 commandeur van de vesting Hellevoetsluis en op 10 december 1665 kolonel van het "Regiment de Marine" werd. Beschreven wordt zijn persoon, zijn familie, zijn verblijf in Hellevoetsluis en de genealogie van het Korps Mariniers vanaf 1665 tot 1962. De brochure wordt u toegezonden na overmaking van f 17,50 op bankrekening 480139067 t.n.v. J.C.H. Jansen, Hellevoetsluis o.v.v. 'WJvGh'.

Mysterie 14/18. De Eerste Wereldoorlog onverklaard, door *Richard Heyster*
Nog steeds op de slagvelden van de Eerste Wereldoorlog optredende wonderbaarlijke verschijningen en gevoelens leiden tot spannende leesstof. Het boek kreeg landelijk al grote aandacht en veel lovende recensies. Lannoo. ISBN 90 2093 801 1. f. 24,50

Zacht en eervol. Lijden en sterven in een Grote Oorlog, door *L. van Bergen*
Dieper dan gewoonlijk gaat de schrijver in op de psychische en lichamelijke ontberingen van de soldaten aan weerszijden van het Westelijk Front in de Eerste Wereldoorlog. De opdracht aan de artsen was om koste wat het koste, wat men de soldaten ook moest aandoen, de soldaten al of nog niet genezen weer snel aan het front te krijgen. SDU/Standaard. ISBN 90 5797 039 2. f. 69,90.

Capture at Arnhem. A Diary of Disaster and Survival, door *Captain H.R. Roberts*
Roberts, tijdens de landing op 18 september 1944 door Duits mitrailleurvuur gewond, beschrijft zijn persoonlijke belevenissen als gewonde tijdens de slag en als krijgsgevangene in twee Duitse KG-kampen. Serie Military Memoirs/World War II. The Windrush Press. ISBN 1 900624 27 3. f. 35,-. Te koop bij Airborne Museum.

De beschryving van Japan, door *Engelbert Kaempfer*
Replica van de in 1729 in de Nederlanse taal verschenen beschrijving van het 17e-eeuwse Japan. De Duitse geleerde was o.a. in dienst van de V.O.C. als 'Geneesheer van het Hollansche Gezantschap na 't Hof van den Keyzer' en promoveerde in 1693 in Leiden op deze 'beschrijving'. Uitgeverij Van Wijnen, Franeker. Ruim 600 p., 48 kaarten en afbeeldingen, formaat 35 x 21 cm., f. 249,50 (na 2000 f. 325,-).

De slag om Ypenburg - mei 1940, door *luitenant-kolonel b.d. E.H. Brongers*
Op 10 mei 2000 zal door de Gemeente Rijswijk dit boek worden uitgegeven.
Het werk is voorzien van vele foto's, kaarten, talrijke Nederlandse- en Duitse ooggetuigenverslagen, persoons- en gevallenenregisters etc. Een apart hoofdstuk is gewijd aan de gevechten van de daar toen gestationeerde Fokker D-21 jagers en Douglas-Northrop 8A-3N aanvalsbommenwerpers.
Het boek is te bestellen bij het Gemeente-archief van Rijswijk, Generaal Spoorlaan 2, Postbus 5305, 2280 HH Rijswijk. Contactpersoon voor bestellingen is de secretaresse, Mevrouw dra. N. van Lottum; tel 070-3959855. De prijs voor het (gebonden) boek is f 39,95 (exclusief eventuele verzendkosten).

Boekencatalogus Legermuseumwinkel 'Winter 1999'
Deze uitgave van Stichting 'Vrienden van het Legermuseum' kan kosteloos worden aangevraagd bij Louis Ph. Sloos of Bram van der Zeeuw, Korte Geer 1, 2611 CA Delft, tel 015-215 05 53/50 fax 015-215 05 44

Catalogus Militaria
Catalogus 35, Militaria (boeken, brochures, pamfletten) van Antiquariaat Bart Gerritsma, Bakhuizen van den Brinkhof 37, 1065 BA Amsterdam is te koop door storting van f. 20,- op postgiro 55 33 8 55 t.n.v. dit antiquariaat.

Plaatselijke uitgaven n.a.v. "Brits-Russische Invasie Noord-Holland 1799"
1799 Door Egmondse Ogen, Relaas van P. Vuijst, Secretaris van het Gemeente Bestuur van Egmond aan Zee (in 1799). Uitgave van de Stichting Historisch Egmond, te verkrijgen bij het Historisch Informatie Centrum. Tel: 072-506 7555/i817; f 22,50; 43 blz.
Alkmaar in 1799 - Stad in oorlogstijd. Uitgave Gemeente Alkmaar, te verkrijgen bij de heer D. Aten Regionaal Archief Alkmaar, tel. 072-566.26.26; gratis, 36 blz
De Schoonheid van de Eenvoud, de Hondsbossche en de invasie van 1799. Door J.J. Schilstra (opnieuw bezorgd door D. Aten). Vijftiende Uitgave Kring van Vrienden van de "Hondsbossche", 1999; *Uitwaterende Sluizen,* Postbus 15, 1135 ZH Edam tel 0299-391.391; f10,-, 22 blz.
Schoorl en de Invasie van 1799, door J.T. Bremer Uitgeverij Pirola, Schoorl
ISBN 906455 312 2 95 blz f 24.50
De Lange Herfst van 1799, De Russisch-Engelse invasie in polder en duin Uitgave van de stichting Herdenking 1799; Secretariaat; Van Uytrechtlaan 17, 1901 JK Castricum; ISBN 90-911823 3, 2de druk. 248 blz , hard kaft, f 29,90
Strijd achter de Duinen, Brits-Russische invasie in Noord Holland in 1799. Uitgave door Marinemuseum i.s.m. Stichting Provinciale Atlas Noord-Holland, Kleine Houtweg 18, 2012 CH Haarlem. 023-5172700, ISBN 90-805075-1-2, 24 blz, f 10,50
Dagverhaal der doormarcheeende troepen, Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802)
Door Venetien, Schweitzer, vd Linden; Uitgave van het Historisch Genootschap Midden-Kennemerland, ISBN 90-804540-3-6, prijs: f 25,-, 100 blz, te bestellen door overmaking van het bedrag op giro 224943 t.n.v. voornoemd genootschap, Beverwijk.

Tentoonstellingen (in 2000, tenzij anders vermeld)
Fries Scheepvaartmuseum, Sneek, 05150-14057:
Japan en Friesland. 400 jaar Japan-Nederland. 19-4 t/m 18-6.
Legermuseum, Delft, 015-2150500:
Dressed to kill. Mode & Uniform vanaf 1900. 30-3 t/m einde jaar.
Marinemuseum, Den Helder, 0223-657534:
Nederland en het oude Japan (1600-1868). 19-4 t/m 3-9.
Mariniersmuseum, Rotterdam, 010-4129600:
In een notendop. Miniatuurscheeps-modellen. Verlengd t/m 4-6. Catalogus f 29,90.
Hydrografie. 23-9 t/m 1-1-2001
Maritiem en Juttersmuseum, Oudeschild, 0222-314956:
Tromp en De Ruijter. Zeeslagen rondom Texel. t/m 15-4.
Jutten in Japan. 22-4 t/m 31-10.
Nederlands Scheepvaartmuseum, Amsterdam, 020-5232222:
Venster op het Oosten. Een Nederlands gezant ziet Japan in verandering 1850-1870.
8-4 t/m 9-10.
Nederlands Vestingmuseum, Naarden, 035-6945459:
Tentoonstellingscyclus in het kader van '650 jaar Naarden',
Naarden in (ge)prent. 1-3 t/m 25-6,
Naarden vereeuwigd. 1-7 t/m 24-9,
Bastion op stelten in papier en klei. 30-9 t/m 30-10,
Dortsman, een veelzijdig bouwheer. 16-12 t/m 25-2-2001.

Overige activiteiten musea

Legermuseum, Delft: *Modeshows, lezing over invloed van uniformen op de mode, 15/16-4, 11-17 u., Lezing 'Kleding in WO II', demonstraties met miniatuur vliegdekschepen en militaire voertuigen,* vrij 5-5, 11-17 u.

Mariniersmuseum, Rotterdam: *Demonstraties modelbouw en rondleiding* zon 20-2, 26-3, 14-5, 14.00 u. *Films* vanaf 12 u. doorlopend op eerste zondag van de maand: *Tropenhospitaal, Mariniers op Malakka, De Koninklijke Marine in Nederlands-Indische wateren,* 2-1. *De Cat[alina] en haar werk, Your Marineband, Meisjes in Marineblauw,* 6-2. *'t Sal waerachtig wel gaen* (dl 1), *Troepenschip, De reis van de eerste mariniersbrigade per M.S. Noordam naar Indië,* 5-3. *De koers bepaald, Marinejournaal 1945-1946,* 2-4. *Bombardement op Rotterdam,* 7-5. *'t Sal waerachtig wel gaen* (dl 2), 4-6.

Nederlands Vestingmuseum, Naarden: In zomer-kinderprogramma 'Bastion op stelten' tekenen, plakken of boetseren kinderen hun eigen vesting. Resultaten te zien in *Bastion op stelten in papier en klei.* 30-9 t/m 30-10.

Documentatiegroep '40-'45

Militaria- en Documentatiebeurs

De heer W. Mol, lid van de Documentatiegroep '40-'45, organiseert van 3 t/m 7 mei een busreis naar Berlijn met bezoek aan historische plekken. Kosten f 595,- p.p.. Overnachting in tweepersoonskamers in hotel in centrum Berlijn.

De heer Mol organiseert van 9 t/m 12 juni een busreis naar Normandië met bezoek aan bijzonder veel historische plekken. Kosten f 401,- p.p. Overnachting in voormalig seminarie in Bayeux. Onze leden zijn van harte welkom! Inlichtingen en aanmelding bij de heer W. Mol, tel. 076-5214156.

Airborne Museum, Oosterbeek, 026-3337710, Http//www.airbornemuseum.com

Het 10th Battalion The Parachute Regiment, dat op 18 september 1944 op de Ginkelse Heide landde, heeft op 18 september 1999 de twee in 1983 door nieuwe vervangen vaandels overgedragen aan het Airborne Museum.

Als vierde in de serie 'De monumenten van de Slag om Arnhem' is verschenen de herdenkingsenvelop 1999 'Airborne Monument in Arnhem', op 17 september 1999 met het filateliestempel van het postkantoor te Oosterbeek. Prijs in museum f 7,-. Na overmaken van f 8,50 op giro 4184300 t.n.v. Airborne Museum, Oosterbeek onder vermelding 'Envelop 1999' wordt de envelop toegestuurd.

Voorthuizen Military Tattoo, www.welcome.to/scotscorner

Op zaterdag 6 mei 2000 (onder voorbehoud) wordt in Voorthuizen de vierde, speciale (Millennium!) Military Tattoo gehouden, waarin doedelzakbands en veteranen een belangrijk aandeel hebben.

Collectief Nederlandse auteurs Eerste Wereldoorlog

Op initiatief van onze voorzitter Hans Andriessen, bekend auteur over de Eerste Wereldoorlog, is in oprichting een collectief van (thans ca 15) Nederlandse auteurs over de Eerste Wereldoorlog. Doel is o.a. de kennis over de Eerste Wereldoorlog breder in Nederland te verspreiden, door Nederlandse auteurs geschreven boeken te (laten) vertalen en als collectief fondsen te verwerven voor het uitvoeren van studieopdrachten en voor het realiseren van vertalingen.

Marsbibliotheek deel V

Dit is een lezingenbundel van het seminar Eerste Wereldoorlog, *"Het Verdrag van Versailles 1919"*, dat op 29 oktober in de KMA te Breda werd gehouden.

Er zijn nog enkele exemplaren te bestellen bij de redactie M&H. Kosten f 7,50

Oproep

Nieuws voor 'Militariade' s.v.p. vóór 1-2, 1-5, 1-8 of 1-11 schriftelijk naar J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden. Bij voorbaat dank. Data van verschijnen: midden 2e, 5e, 8e en 11e maand.

Drs. P.E. van Loo
Medewerker Sectie Luchtmachthistorie

TWEEDE EN LAATSTE DEEL

LAAGLANDERS IN YORKSHIRE ZES NEDERLANDSE VLIEGERS BIJ NO. 640 SQUADRON RAF, 1944 - 1945*

Ook Victor Wijnberg zou één maal een doel in Nederland aanvallen, vliegveld Soesterberg, 'which pleased him because it was a German airfield in Holland', aldus één van zijn voormalige bemanningsleden.[41] Het was de laatste operationele missie van Wijnberg. Na ruim 40 vluchten zat zijn 'tour' erop en ging hij met rust.

Pilot officer Paul Hellegers in RAF-uniform voorzien van de felbegeerde pair-of-wings. Hij verloor in augustus 1944 als 21-jarige het leven tijdens een bombardementsmissie naar een doel in Frankrijk

Naast Bierens de Haan en Goemans werd eind juli 1944 ook de inmiddels tot *pilot officer* bevorderde Paul Hellegers, als vierde Nederlander, bij het *640 Squadron* geplaatst. Zoals gebruikelijk vloog ook hij eerst een missie als tweede vlieger. Op 9 augustus volgde op het midden van de dag een tweede vlucht naar een V-1 stelling bij Les Catelliers in Frankrijk. Reeds de volgende dag kwam er een einde aan het jonge leven van Hellegers. Om 20.56 uur op tien augustus 1944 manoeuvreerde hij zijn Halifax de lucht in. Het doel die nacht was een spoorwegknooppunt bij Dijon. Van de 104 Halifaxes en twintig Lancasters die werden uitgezonden keerden twee toestellen niet terug in het Verenigd Koninkrijk. Beide behoorden tot het 640 Squadron. De Halifax van Hellegers (NA563, C8-'Y') crashte op een heuvelrug bij Gouloux (departement Nievre), ongeveer vijf kilometer ten noord-oosten van Montsuache in Frankrijk.[42] De gehele crew kwam daarbij om het leven. Paul Hellegers werd postuum met het Franse Croix de Guerre avec Palme en Or onderscheiden omdat het Franse verzet had gemeld dat zijn toestel, hoewel in vlammen, tot de inslag op de grond bleef vuren.[43] Hellegers en zijn bemanning werden aanvankelijk in een veldgraf door de Macquis ter aarde besteld. Na de oorlog werden zij herbegraven in Nantes.[44]

Hernieuwd offensief richting Duitsland

In de loop van augustus 1944, toen het Duitse front in Frankrijk was ingestort, hoefde *RAF Bomber Command* steeds minder in

actie te komen om het Geallieerde offensief te ondersteunen. Er bleven slechts enkele sterke Duitse garnizoenen in de havensteden Brest, Le Havre, Boulogne en Calais achter. In september 1944 stonden dan ook nog regelmatig missies naar vooral deze Franse havensteden op het programma. Ook de twee overgebleven Nederlanders namen aan dergelijke operaties deel. Kees Goemans nam onder andere Le Havre op 9 en 11 september 1944 onder handen, terwijl Bierens de Haan op 26 en 27 september Calais attaqueerde. Nadien zouden de Bloemendaler en zijn crew nog drie keer een missie vliegen, alle naar Duitsland. Na 39 vluchten en 162 operationele vlieguren in precies vier maanden tijd, zat ook zijn tour of operations erop.[45]

Enkele dagen later, tijdens een dagtrip naar de Nordstern olieraffinaderij bij Gelsenkirchen, raakte het toestel van Goemans zwaar beschadigd door Flak. Scherfmateriaal drong de cockpit binnen waarbij de flight engineer, sergeant L.W. Tratt, in zijn arm werd geraakt. De wond bloedde hevig en Goemans maakte op de Amerikaanse basis Horsham St. Faith een voorzorgslanding, zodat Tratt afgevoerd kon worden naar een hospitaal. In de Halifax van de Hillegommer werden 150 gaten geteld!

Met de vrijgekomen krachten werd vanaf de nazomer van 1944 een hernieuwd offensief op Duitsland geopend. De Duitse olieindustrie kreeg daarbij in theorie de hoogste prioriteit. In de praktijk werd echter ook nog veel area bombing op stedelijke gebieden, het stokpaardje van Sir Arthur Harris, toegepast. Vooral onder slechte weersomstandigheden vond Harris, en vele anderen met hem, dit veruit het meest geschikte instrument om de Duitsers op de knieën te krijgen.

Vanaf de nacht van 6 op 7 oktober werd de 'Tweede Slag om de Ruhr' ingezet met een bombardement door 523 toestellen op Dortmund. Op 14 oktober en de daaropvolgende nacht werd Duisburg tot twee maal toe door een enorme strijdmacht aangevallen. Aan deze beide aanvallen, die de annalen ingingen als Operation Hurricane I en Hurricane II, nam ook Kees Goemans deel. Doel van deze aanvallen was alle kracht van de bommenwerpersstrijdmacht op de het vitale Ruhrgebied te concentreren én om Duitsland te tonen dat de Geallieerden de totale luchtheerschappij in handen hadden. De raid overdag, waaraan meer dan 1.000 toestellen deelnamen, was de grootste daglichtaanval van de RAF tot dan toe. In totaal vloog Goemans deze dag ruim tien operationele uren! Met drie aanvallen op Keulen - Goemans nam deel aan het tweede in de nacht van 30/31 oktober 1944 - werd de Slag om de Ruhr afgesloten.

Een dag eerder hadden de Hillegommer en zijn crew nogmaals een Nederlands doel aangevallen, Duitse grondposities bij het Walcherse dorpje Zoutelande. Het tot een waar fort omgebouwde Zeeuwse schiereiland belemmerde de Geallieerden om gebruik te kunnen maken van de haven van Antwerpen. Voorafgaand aan de Geallieerde landing, die uiteindelijk op 1 november 1944 zou worden uitgevoerd, probeerde de RAF de kustbatterijen uit te schakelen en de dijken bij Veere, Vlissingen en Westkapelle de doorbreken, om zodoende de polders onder water te zetten en een geallieerde grondaanval te vergemakkelijken. De missie verliep zonder problemen.

Goemans en zijn crew keren niet terug

Na een vlucht in de nacht van 2 op 3 november 1944 naar Düsseldorf, stond in de nacht van 4 op 5 november Bochum op het programma. 384 Halifax-, 336 Lancaster- en 29 Mosquito-bemanningen werden die avond gebriefed voor dit bombardement. Ook flying officer Kees Goemans was met zijn crew van de partij. Het zou hun één na laatste vlucht zijn alvorens ze op rust zouden gaan. De bemanning bestond uit: sergeant

Het Nederlandse wapenschild aangeboden aan RAF Leconfield door flying officer M.A. Bierens de Haan (links) en flying officer A.V. Wijnberg (midden) en mede namens flying officer C.J.M. Goemans en pilot officer P.C.M. Hellegers (de laatste twee waren op dat moment reeds vermist). De plaquette werd overgedragen aan group captain R. Waterhouse (rechts), de station commander van Leconfield en wing commander J.M. Winey (ontbreekt op de foto), de officer commanding van No. 640 Squadron.

D. Patterson, bomb-aimer, sergeant R.G. Purcell, navigator, sergeant F.G. Nuttall, wireless-operator, sergeant R.R. Heath, mid-upper gunner, sergeant P. Finnigan, flight-engineer en tenslotte sergeant G.V. Korner, de rear gunner. Om precies 17.35 uur verhief Halifax Mk-III, MZ930 met de kentekenen C8-'K' zich van de startbaan van Leconfield.[47] Staartschutter Korner deed in 1986 verslag van deze de missie:

> *On our last fatal flight on 4th November 1944, we took off at about 19.30 hours [sic. Om 17.35 uur, P.E.v.L.] to bomb the oil refinery at Bochum in the Ruhr Valley. I think we were to bomb at about 18.000 feet and after bombing to dive down to about 12.000 feet for the journey home. The Air Minister of the day, Sir Archibald Sinclair, had been visiting the Squadron that day and was present beside the runway when we took off. We gave him the customary two-fingered - 'V' fashion, and I wondered whether we would be reprimanded on our return!*
> *We arrived over the target on time amid very heavy flak. We did our bombing run and dropped our bombs on the target. Having done this, we dived off the target and turned on to our new track home. At this stage I saw another Halifax down*

lower over the target attacked by an FW 190. The fighter did a full 90 degree deflection shot and after one long burst the Halifax turned straight on its back and went straight down into the target - a horrifying sight - and one which made me keep my eyes about me.
However, no fighters came near and as we reached our correct height there was no flak and everything seemed very quiet - too quiet - and I felt uneasy. I thought that the reason there was no flak, that there were fighters about in the area. All that was ahead of us was a large belt of searchlights. The bomb-aimer got down into the nose in his bombing position so that he could give directions for evasive action, should we be 'coned' by the searchlights. We had been 'coned' once before on a previous trip and it was not very pleasant - you got to be the centre of attention!!
Flying along, we were all very cautious and everyone was on the look-out for fighters or any other unpleasantness. Suddenly I saw four bursts of flak on our port quarter which came toward us. I heard every burst. I shouted out to Kees to climb when there was a second burst of shells, there was a briljant flash from the front and I heard Kees cry out 'ouch' or something like that. The aircraft gave a lurch and seemed to side-slip, then it straightened up but I felt it was in a shallow dive.
Being in the rear turret, I was completely out of touch with the rest of the aircraft and waited for someone to say something over the intercom. I turned my turret on to the beam and on looking back along the fuselage towards the front I could see only green looking flames and had a strong smell of burning.
I then heard the bomb-aimer say "Pass me the fire extinguisher Perce [de navigator R.G. Purcell, P.E.v.L]". He then said: "Damn, its empty" and then I heard Perce, the navigator say, "Quick, get the front escape hatch open". As the fire seemed to be getting stronger and in view of what had been said, I decided that it was time to leave. I opened my doors behind me with the turret on the beam and finally managed to fall out backwards. I fell for some distance, pulled the parachute release and much to my delight the chute opened like a dream.

Graham Korner werd vrij snel na de landing gevangen genomen. Wat was er ondertussen voorin de Halifax gebeurd? Ook dat deed de Britse staartschutter uit de doeken:

Apparently the flak shell came through the starboard side of the nose of the aircraft and as it went out of the nose on the port side, beside Kees it exploded blowing him clean out of his seat despite his being strapped in. The wireless operator, Sgt. Freddy Nuttal, was standing beside him on that moment. (...) Kees had fallen down into the nose of the aircraft and jammed across the escape hatch. He had obviously been killed outright. The wireless operator had got into Kees's seat and was holding the aircraft reasonably steady, but all the navigational instruments in the nose were on fire and the flames were blowing back on Freddy. Realising that nothing could be done as they could not get Kees off the front escape hatch, the navigator, Sgt. R.G. Purcell, and bomb aimer, Sgt. D.H. Patterson, got their parachutes to go back to the rear exit. They shook Freddy and told him they were going but he stayed were he was. He crashed with the aircraft and Kees.
About two days later, I met my mid-upper gunner, the bomb-aimer and the navigator. The navigator had been burned on his hands, around his face and on his thighs and was taken off to hospital. The mid upper gunner told us that as he was about to get out, the flight engineer - a nice lad aged about 19 years named Paddy Finne-

gan, came back to him and said, "I've got to go out with you, my chute is burnt". In the panic of the moment, they just held on to one another and tumbled out. However, when the gunner opened his chute the jerk ripped the flight engineer away and fell to his death. The mid-upper gunner had nightmares over this for years afterwards.[48]

In totaal zouden die nacht 23 Halifaxes en vijf Lancasters niet terugkeren naar het Verenigd Koninkrijk. De Halifax van Goemans kwam terecht in de omgeving van Düsseldorf. De stoffelijke resten van de bemanning van het toestel konden worden geborgen, met uitzondering van het lichaam van Kees Goemans dat niet werd gevonden. Zijn naam is na de oorlog ingegraveerd op Panel 206 van het Royal Air Force Memorial te Runnymede in Berkshire. Flight engineer sergeant Patrick Finnegan ligt begraven op de Rheinberg War Cemetery. Flight sergeant Fred Nuttall werd aanvankelijk begraven te Düsseldorf-Himmelgeist.
Tegenwoordig rust hij op het enorme Geallieerde ereveld te Kleve (Reichswald Forest War Cemetery) waar zo'n 7.640 geallieerde militairen zijn begraven.
De familie van Goemans kreeg pas in 1945 te horen over het drama, dat zich in de nacht van 4 op 5 november 1944 had afgespeeld. De zuster van Kees Goemans, mevrouw Beelen-Goemans zette tegenover een plaatselijke krant uiteen hoe de tragische werkelijkheid langzaam aan maar zeker duidelijk werd: 'We hoorden pas op 13 mei 1945 dat Kees vermist was. Bange maanden van onzekerheid braken aan. Ik werkte toen als lerares aan een middelbare school in Sittard. Mijn ouders wachtten en wachtten en eindelijk kwamen in september 1945 een paar brieven van Engelse vliegers die bij Kees in het vliegtuig hadden gezeten. Zij schreven ons dat Kees was gesneuveld. (...) Pas later

G. van Vliet en zijn bemanning voor hun Halifax Mk-VI op Leconfield, begin 1945. Van links naar rechts; T.J. Neale, K. Holdsworth, S. Burke, G. van Vliet, J. Cooksey, W. Hyde en R. Barratt.

kregen we het officiÎle bericht dat Kees dood was'.[49]

De laatste twee Nederlanders melden zich

De oorlog bevond zich al in de eindfase, toen Gerrit van Vliet en Hans de Bij zich te Leconfield meldden. De eerste arriveerde op 5 februari 1945 bij het 640 squadron, terwijl De Bij en zijn crew een dag later werden ingeboekt. Ongeveer tegelijkertijd werd een nieuw luchtoffensief ingezet. Daarbij vormden Dresden, Leipzig en Chemnitz als belangrijkste bevoorradings- en communicatieknooppunten van Berlijn de hoofddoelen. Op het Britse Air Ministry werd verondersteld dat een aantal ongemeen zware aanvallen op deze steden zoveel verwarring en demoralisatie in Duitsland zou stichten, dat de oorlog versneld tot een einde zou komen. Dit plan, Operatie Thunderclap, moest op 13 februari 1945 van start gaan. Overigens had ook Prime Minister Winston Churchill zijn hand in de planning van Thunderclap. Tijdens de conferentie van Yalta op 4 februari 1945, had Stalin namelijk om deze aanvallen verzocht, aangezien de genoemde steden een belangrijke bevoorradingsfunctie voor het Oostfront vervulden.

Volgens sommige bronnen diende Thunderclap overigens ook nog een politiek doel: de demonstatie van air power door de westelijke geallieerden moest Stalin er van overtuigen niet te ver op te rukken naar het westen. De Amerikaanse USAAF moest het offensief met een dagbombardement op 13 februari 1945 openen. Slechte weersomstandigheden gooiden echter roet in het eten. Meer dan 1300 Lancasters en Mosquitos verschenen daarop in de nacht van 13 op 14 februari in twee golven boven het beoogde doel Dresden. Het is wellicht één van de bekendste en in ieder geval de meest bekritiseerde raid die door de RAF in de oorlogsjaren werd ondernomen. Nooit is duidelijk geworden hoeveel mensen de dood hebben gevonden in de vuurstormen, maar aangenomen wordt dat het de 40.000 slachtoffers die bij het bombardement op Hamburg in juli 1943 vielen heeft overtroffen.

Na het aanbreken van de dag liet ook de USAAF nog eens 771 ton aan bommen los boven de stad. De twee Nederlanders kwamen een de daaropvolgende nacht van 14 op 15 februari 1945 in actie. Met 4400lbs bommen aan boord vertrokken de beide Nederlandse captains voor hun derde operatie naar Chemnitz in Sachsen. Het was echter alleen Van Vliet die terugkeerde naar Leconfield. Pilot officer Hans de Bij en zijn crew werden bij Neuwirthaus door Flak neergeschoten. Geen enkel lid van de zevenkoppige bemanning wist de Halifax Mk-III (MZ856 C8-'S') nog te verlaten. Zij liggen allen begraven op Dumbach War Cemetery in Duitsland.[50]

Operatie Thunderclap werd begin maart 1945 afgesloten met opnieuw een aanval op Chemnitz, waaraan ook Van Vliet deelnam. Vervolgens particeerden hij en zijn crew in twee massale raids die de operaties van de RAF in deze laatste oorlogsweken zo kenmerkten: tijdens de daglichtaanvallen naar Essen en Dortmund op 11 en 12 maart werden 1.079 en 1.108 bommenwerpers uitgezonden. De laatste operatie volgde in de nacht van 4 op 5 april 1945 naar Harburg. Robby Van Vliet en zijn crew vlogen in totaal 16 missies.

Tot het einde van de Tweede Wereldoorlog vloog het 640 Squadron 2423 sorties. In totaal 40 Handley Page Halifaxes gingen daarbij verloren, een verliespercentage van 1.7%. In vergelijking met andere eenheden van RAF Bomber Command was dit een relatief laag. Dit kan teruggevoerd worden op het feit dat het 640 Squadron pas in januari 1944 werd geactiveerd, terwijl de zwaarste verliezen door RAF Bomber Command niet alleen in 1944, maar ook in 1943 werden geleden. Het is daarom extra wrang te constateren dat van de Nederlandse vliegers

ingedeeld bij het 640 Squadron de helft (50%) sneuvelde.

Slot

Hoe verging het de drie andere Nederlanders na hun operationele periode bij het 640 Squadron? Victor Wijnberg werd na zijn rustperiode vlieginstructeur in de RAF. Daarna vervolgde hij zijn luchtmachtcarrIËre bij de Dutch Communication Flight in RAF Transport Command. Zijn bemoeienissen met de Jewish Agency na de Tweede Wereldoorlog kwamen hem, nadat hij op een ferryvlucht was gestrand in Egypte, op zes maanden gevangenisstraf in Caïro te staan. Later werd hij een succesvol zakenman. Na een lang ziekbed overleed hij begin oktober 1991, 69 jaar oud in Noord-Beemster.[51] Wijnberg was niet alleen drager van het Distinguished Flying Cross, maar ook van het Vliegerkruis.

Marinus Bierens de Haan werd eveneens onderscheiden met het Vliegerkruis en het Distinguished Flying Cross. Onder toeziend oog van het volledig aangetreden squadron werd hem deze Britse onderscheiding op 9 december 1944 te Leconfield door air vice marshal C.R. Carr opgespeld. Na zijn demobilisatie bleef Bierens de Haan werkzaam in de luchtvaart. Op 16 juli 1960 overleed hij geheel onverwacht in Caïro, waar hij werkte voor de International Civil Aviation Organisation (ICAO). Hij werd slechts 46 jaar oud.

Robby van Vliet, ten slotte, ging na V.E.-day over naar Transport Command van de RAF. Hij werd overgeplaatst naar India waar hij met de C-47 Dakota talrijke transportvluchten uitvoerde. Nadat hij de RAF had verlaten,, vestigde hij zich aanvankelijk in de Verenigde Staten. Later kwam hij terug naar Europa en zocht hij zijn heil in Frankrijk. Robbie van Vliet overleed in de eerste helft van de jaren '80, 67 jaar oud.

*: Voor de totstandkoming van dit artikel betuigt de auteur zijn erkentelijkheid aan het adres van: Dhr. C.J. Bierens de Haan, Dhr. J.V.M. Hellegers, Mevr. A.V. Wijnberg, Dhr. J. Boom, Dhr. J.W. de Bruyn Kops, majoor KLu R.M.G. Dorenbos, Dhr. J. Gray, Dr. S.J. de Groot, Dhr. J. 't Hart, Ir. L.W.M. Hendrikx, Dr. J.A.M.M. Janssen, Commandeur-Vlieger b.d. H.J.E. van der Kop, Dhr. T.J. Neale, Dhr. A. Neeven, Dhr. F.R. Out en Drs. R. de Winter.

Notenapparaat

41 Brief J. Gray aan P.E. van Loo, d.d. 14-09-1997.

42 Na de oorlog bezocht Mr. J.V.M. Hellegers de onheilsplek waar zijn broer was overleden. In het nabijgelegen dorp kwam hij in contact met de leider van de Maquis, een felle communist en timmerman van beroep. Hij had de begrafenis van de Halifax-bemanning verzorgd. Toen hij vernam dat de 'captain' van de Halifax een Nederlander was geweest, mochten J.V.M. Hellegers en zijn gezin pas anderdaags vertrekken omdat hij persé een paar klompen voor hen wilde maken. Informatie via brief J.V.M. Hellegers aan P.E. van Loo, d.d. 20-03-1999.

43 Brief J.V.M. Hellegers aan P.E. van Loo, d.d. 25-02-1999. De heer Hellegers deelde verder in dit schrijven mede: "(...) Saillant detail is, dat mijn ouders de decoratie met 'n brief van De Gaulle ontvingen in een pracht enveloppe met stempel; "Monster zonder waarde" (Echantillon sans valeur)!!"

44 W. Chorley, Bomber Command War Losses 1944, 376.

45 J.W.Th. Bosch, De Militaire Luchtvaart tijdens de Tweede Wereldoorlog in Groot-Brittannië 31 mei 1940-9 mei 1945 (onuitgegeven manuscript), 186.

46 C. Blanchett, From Hull, Hell and Halifax. An illustrated history of No. 4 Group 1937-1948 (Leicester 1992), 165.

47 Public Record Office (Londen), Air 27/2157, Operational Record Book No. 640 Squadron, d.d. 4-11-1944.

48 Brief G. Korner aan M. Stevens, d.d. 26-01-1986.

49 R. Jansen, 'De beste piloot die ik ooit heb ontmoet' (krantenartikel via de heer F.R. Out).

50 Informatie via de heer J.G.J. de Haan/Wijchen.

51 C.J. Vlotman, 'Abraham Victor Wijnberg D.F.C.' in: Onze Luchtmacht XLIII (1991) nr. 1, 31.

Drs. G.D. Cornelissen de Beer

EEN EEUW LICHTE TROEPEN IN NEDERLAND (1841-1940)

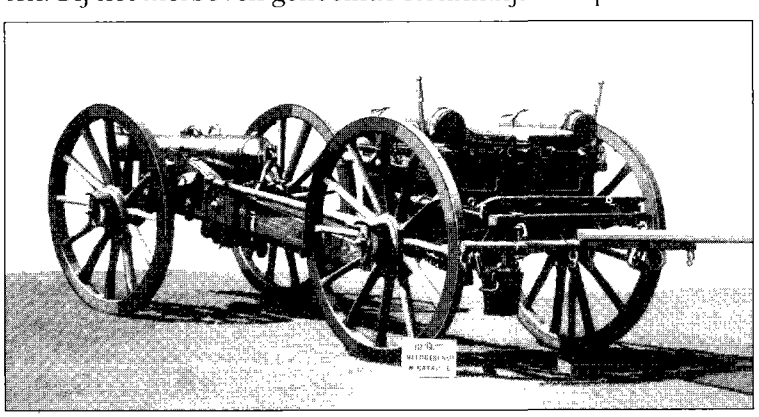
I.

Bij Koninklijk Besluit van 10 maart 1841 kwam de cavalerie (oudste regiment stamt uit 1577) te bestaan uit:
a: de Staf Cavalerie;
b: het 1e en 2e Regiment Zware Dragonders;
c: het 3e en 4e Regiment Lichte Dragonders;
d: het 1e en 2e Regiment Lansiers, alle à vier veld-eskadrons.

Twee jaar later verviel de onderscheiding Zware en Lichte Dragonders, werd het vierde Regiment Dragonders over de andere regimenten verdeeld en werd het resterende eskadron herdoopt in Eskadron (Limburgse) Jagers te Paard (garnizoen Roermond) om in augustus 1846 gevoegd te worden bij het 2e Regiment Lansiers. Dit regiment (vijf eskadrons) werd drie jaar later als volgt verdeeld: drie eskadrons vormden met het 1e Regiment Lansiers het 4e Regiment Dragonders, waarvan twee eskadrons werden opgeheven, terwijl de overige twee eskadrons met Eskadron Jagers te Paard werden verenigd. Tevens werden opgeheven de vijfde eskadrons van de vier dragonder-regimenten. Bij het hierboven genoemde Koninklijk Besluit werd tevens het Korps Rijdende Artillerie (bestaande sedert 1793) omgedoopt in Regiment Rijdende Artillerie (R.R.A.), dat toen bestond uit een staf en acht compagnieën, bestemd voor de bediening van even zoveel batterijen. Na de opheffing van de depot-compagnie kwamen de staf en de 2e tot en met de 7e compagnie in Amersfoort, terwijl de 1e Compagnie het garnizoen Tilburg betrok. Deze compagnie verhuisde in 1842 voor twee jaar naar Den Haag, om dan te worden afgelost door de 2e Compagnie, etc. In mei 1848 werd bepaald dat het oude geschut van de batterijen zou worden vervangen door zes kanonnen van 6 en 12 pond licht met bespanningen van vier, resp. zes paarden. Een bezuinigingsmaatregel bracht in augustus 1849 de sterkte van het R.R.A. terug tot de staf met vier veldcompagnieën en een depot-compagnie.

II.

In 1852 werd de Cavalerie verdeeld in twee brigades van gelijke sterkte. Het Eskadron Jagers te Paard werd in de jaren 1854 en 1855 uitgebreid met twee eskadrons en een depot-eskadron tot een regiment, dat in 1859 werd herdoopt in het 5e Regiment Dragonders. Het Regiment Rijdende Artillerie vetrok op 3 oktober 1852 naar het garnizoen te Leiden.

12-ponder veldgeschut (1868), onder meer in gebruik bij de rijdende artillerie. Afbeelding uit een atlas met standgezichten van artilleriematerieel.

III.

Bij de garnizoenswisselingen van mei 1861 vertrok het 1e Regiment Dragonders van Arnhem naar Deventer, alzo plaats makende voor het Regiment Rijdende Artillerie,

dat de steden Leiden, en 's-Gravenhage had verlaten. In 1862 werden de 6-ponders (met gladde lopen) van de 3e en 4e batterij vervangen door kanonnen van 8 cm. met getrokken lopen.
Bij Koninklijk Besluit van 8 mei 1867, nr. 5, werden de vijf regimenten dragonders hervormd tot vier regimenten huzaren, t.w. 1e, 2e, 3e, 4e Regiment, elk bestaande uit vier veld-eskadrons, een reserve-eskadron en een depot-eskadron.
Een ander Koninklijk Besluit van dezelfde datum (nr. 66) bepaalde dat de veld-compagnieën van het R.R.A. evenals de andere eenheden de naam batterijen zouden aannemen.
Ingevolge beschikking van de Minister van Oorlog keerde het R.R.A. op 1 mei 1868 naar Amersfoort terug.

IV.
Bij de korte mobilisatie van 1870 bestond het Veldleger uit drie Infanterie-divisies (van twee brigades) en drie afzonderlijke brigades. De regimenten huzaren werden naar behoefte over deze eenheden verdeeld; de reserve- en depot-eskadrons bleven gelegerd in hun standplaatsen, t.w. 1 R.H. in Leiden, 2 R.H. in Amersfoort, 3 R.H. in Haarlem en 4 R.H. in Zutphen.
De vier batterijen van het R.R.A. werden op dezelfde wijze over de brigades verdeeld en betrokken de kantonnementen Velp, Roosendaal, Vught, Boxtel, 's-Gravenhage en Heilo; het depot bleef te Amersfoort. Na de demobilisatie bleef de 2e batterij tot 1878 in garnizoen te Venlo.
In 1876 werden de batterijen bewapend met bronzen achterlaadkannonen van 8 cm.

V.
Na de door de minister Reuther ontworpen reorganisatie volgden de Koninklijk Besluiten van 14 februari 1881, waarbij t.a.v. de vredesorganisatie het volgende werd bepaald.

a. het Veldleger zal voortaan bestaan uit drie divisies, bij elk waarvan een regiment huzaren (van 5 veld-eskadrons en 1 depot-eskadron) werd ingedeeld;
b. het 1e R.H. wordt daarom opgeheven, behoudens het 4e veld-eskadron, waaruit een eskadron ordonnansen zal worden gevormd;
c. het Regiment Rijdende Artillerie wordt per 1 april 1881 Korps Rijdende Artillerie genoemd, dat zal bestaan uit de 1e en 2e rijdende batterij (elk van zes vuurmonden) en een instructie-batterij. De 3e en 4e batterij gaan over naar de Veldartillerie.

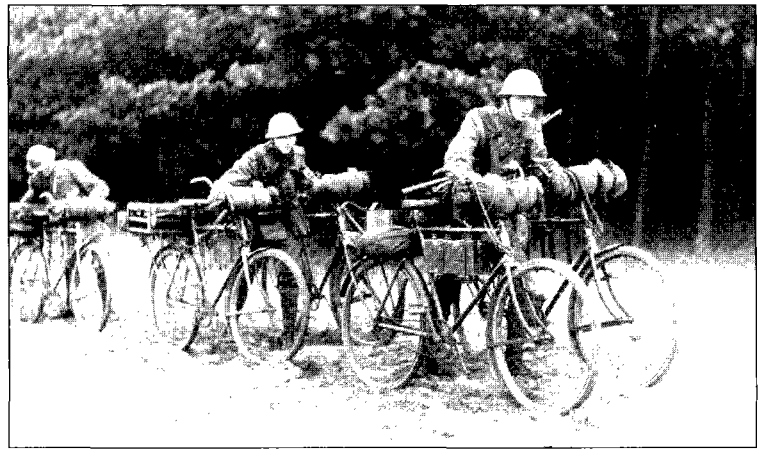
In 1882 werd door genoemde minister ten aanzien van de oorlogsorganisatie vastgesteld, dat

a. ten behoeve van het Veldleger zo nodig een Cavaleriebrigade kan worden gevormd, bestaande uit drie of meer veld-eskadrons huzaren, die daartoe geheel of ten dele aan de divisies kunnen worden onttrokken. Bij deze brigade zullen de 1e en 2e batterij van K.R.A. worden ingedeeld;
b. het ordonnansen-eskadron in oorlogstijd door de Commandant van het Veldleger over de eigen staf en die van de divisies zal worden verdeeld.

Van 1882 tot en met 1898 stelde de A.N.W.B. een aantal leden ter beschikking om als vrijwilliger te fungeren als wielrijder-ordonnans tijdens de grote zomer- en najaarsmanoeuvres. Minister Schneider maakte hieraan een einde door in 1895 te gelasten dat bij de Infanterie-regimenten de dienstplichtigen die konden fietsen een opleiding tot rijwielordonnans moest worden gegeven, teneinde de z.g. regimentspatrouilles te kunnen formeren tot een sterkte van plm. 20 man.

VI.
De infanterie kon in de jaren 1903-1905 worden uitgebreid met drie regimenten, zodat een vierde divisie kon worden opge-

richt. Hiertoe moest bij de Cavalerie het 1 R.H. worden hersteld. Bij de rijdende artillerie werd het geschut vervangen door Krupp-snelvuurkanonnen van 7,5 cm, zes stukken per batterij. Aangezien de wielrijders ook geschikt bleken voor verkennings- en veiligheidsdiensten werden de patrouilles in 1909/1910 tot vier compagnieën verenigd om (evenals de huzaren) bij de divisies te worden ingedeeld. Zo ontstonden de 1e Compagnie Wielrijders (C.W.) te Nieuwersluis voor de I Div., de 2e C.W. te Zutphen voor de IV Div., de 3e C.W. te Breda voor de III Div. En de 4e C.W. te Assen voor de II Div. De opleidingen t.b.v. de Regimentspatrouilles bleef gehandhaafd. In de jaren 1910 en 1911 werd aan de wr-compagnieën een sectie (twee stukken) motormitrailleurs toegevoegd (Schwarzlose M.08) op Eijsink-motorrijwielen.

Wielrijders tijdens een veldoefening, 1922.

VII.

Bij de mobilisatie in 1914 - opkomstdag 1 augustus - werd onder de bevelen van de Inspecteur de Cavalerie op 8 augustus de Cavaleriebrigade samengesteld uit:

a. de Staf Cavalerie
b. de vier regimenten huzaren, ieder sterk drie eskadrons (de vierde eskadrons bleven - evenals de wielrijderscompagnieën - bij hun divisies), waaraan 10 dagen later wegens gebrek aan paarden nog drie eskadrons wielrijders, zijnde huzaren op aangekochte fietsen, werden toegevoegd;
c. de staf en de twee batterijen van 7 Veld van het K.R.A. en
d. de bijbehorende treinafdelingen.

De brigade werd voornamelijk belast met de bewaking van de grens met België en werd daartoe gelegerd te Breda en omgeving. In juni 1916 volgde overplaatsing naar Boxtel en omgeving. Het K.R.A. vertrok toen uit Liempde naar Schijndel.
De ontbinding van de brigade had plaats op 23 december 1918, terwijl het K.R.A. eerst in 1919 demobiliseerde.

VIII.

Na de wereldoorlog wordt om bezuinigingsredenen de Cavalerie op 1 mei 1922 verminderd tot twee regimenten huzaren, elk met een staf en twee halfregimenten (van twee veld-eskadrons en twee reserve-eskadrons). Het I R.H. omvatte naast een staf het 1e Halfregiment in Amersfoort en het 4e Halfregiment in Deventer; het II R.H. omvatte het 2e Halfregiment in Breda en het 3e Halfregiment in 's-Gravenhage.
Op dezelfde datum werden de vier wielrijderscompagnieën te 's-Hertogenbosch (Isabella-kazerne) verenigd tot het Bataljon Wielrijders; de vier secties motormitrailleurs vormden toen het Motormitrailleurpeloton. Wegens de uitvoerige aan dit Bataljon opgedragen taken is op het voorstel van de Inspecteur der Infanterie de minder juiste aanduiding per 26 februari 1924 gewijzigd in Regiment Wielrijders.
Ook bij het K.R.A. werd de vredessterkte

teruggebracht tot twee batterijen, die elk voor de oorlogstijd een batterij in opleiding moest nemen.
Bij beschikking van minister van Dijk van 30 juni 1924 werd de Lichte Brigade in het leven geroepen, bedoeld als mobiel onderdeel van het Veldleger. De brigade zal onder bevel komen van de Inspecteur de Cavalerie en bestaan uit:

a. de Staf met de Verbindingsafdeling;
b. het Cavalerie-Commando met I en II Reg. Huzaren, omvattende de vier half-regimenten (van twee eskadrons, twee rijwielpatrouilles, een motormitrailleur-peloton of een batterij van 6 veld van K.R.A.)
c. het Regiment Wielrijders, bestaande uit vier bataljons (van drie tirailleur-compagnieën en een motormitrailleur-peloton);
d. het Korps Rijdende Artillerie, bestaan uit twee bereden batterijen van 7 veld en twee gemotoriseerde batterijen van 7. Resp. 6 veld;
e. de Brigadetrein, bestaande uit : de Inf. Munitietrein, de Artillerie-munitietrein, de Verbandplaatsafdeling, de Veldziekenstal, de Ponton- en Pionier-afdeling, de door het R.W. te formeren 5e Aan- en Afvoertroepen en de Autocompagnie.

IX

Nadat de twintiger jaren aanhoudelijk bezuinigingen en inkrimpingen van de Landmacht te zien gaven, waren het de gebeurtenissen in Duitsland, die hier voor een grote ongerustheid zorgden met betrekking tot de strijdkrachten. Plannen werden daarop ontworpen om deze op de vereiste sterkte te brengen, vooral wat betreft de Lichte Brigade. Het boekwerk Oorlogsorganisatieën van mei 1933 stond in het teken van een gehele motorisatie van deze eenheid, die gepaard zou gaan met een uitbreiding van de betrokken onderdelen. Tevens werd een wijzing van de Dienstplichtwet inzake verlenging van de diensttijden en vergroting van de contingenten voorbereid.
De Cavalerie ontving opdracht bij mobilisatie vier Verkenningsafdelingen (VerKa's) uit te brengen, bestaande uit een staf, een reserve-eskadron huzaren (oudere lichtingen op gevorderde paarden) en twee eskadrons wielrijders (idem op aangekochte fietsen), bestemd voor de divisiegroepen, en nog 8 eskadrons wielrijders, bestemd voor de divisiegroepen, en nog 8 eskadrons wielrijders, bestemd voor indeling bij de divisies.
Op 1 april 1936 werd te Vught (Fred. Hendrik-kazerne) het 1e Eskadron Pantserwagens opgericht, bestaande uit vier pelotons (van drie Landsverk-wagens en een motormitrailleurgroep), dat in 1938 een plaats kreeg in de Isabella-kazerne.
Op 1 november 1936 werd te Vught (Fred. Hendrik-kazerne) volgt de benoeming van de Commandant van het Regiment Wielrijders, de Luitenat Kolonel der Cavalerie H.F.M. Baron van Voorst tot Voorst, tot Inspecteur der Cavalerie, tevens Commandant van de Lichte Brigade, onder gelijktijdige bevordering tot kolonel.

X

Daarna hebben de volgende gebeurtenissen plaats, t.w.:

a. op 9 april 1938 werden de motormitrailleur-pelotons van de bataljons wielrijders uitgebreid tot Mitrailleur-compagnieën (van vier secties van drie zware mitrs. Schwarzlose M.08);
b. op 1 juli 1938 volgt in Vught de oprichting van het 2e Eskadron Pantserwagens in dezelfde samenstelling, samen met twee commandowagens van hetzelfde merk. Het eskadron wordt gelegerd in de Frederik Hendrik-kazerne, doch vertrekt later naar de Prins Bernhard-kazerne te Amersfoort;
c. eveneens op 1 juli 1939 had de oprichting plaats van het 1e Regiment Huzarenmotorrijder, bestaande uit twee eskadrons motorrijders en een mitrailleur-eskadron. Vanuit het schietkamp De Harskamp volg-

de op 10 mei 1939 de intocht in het garnizoen Apeldoorn;

d. op 1 januari 1939 werden I en II Regiment Huzaren opgeheven en de vier halfregimenten in regimentsverband hersteld; deze vernieuwde regimenten zullen voorlopig bestaan uit :

1. twee bereden veld-eskadrons huzaren;
2. een bereden sectie zware mitrailleurs op draagpaarden, een gemotoriseerde zware-mitrailleur-sectie;
3. een bereden sectie vuurmonden van 6 cm veld, bedoeld als pantserafweergeschut, te bedienen door K.R.A.-personeel;
4. een door het Regiment Wielrijders op te leiden gemotoriseerde sectie mortieren van 8 cm, bestemd voor de VerKa's.

c. op 15 februari volgt de oprichting van het 2e Regiment Huzaren-motorrijder in samenstelling als onder c. vermeld; het werd gelegerd in de Frederik Hendrikkazerne in Vught;

f. op 1 maart 1939 had de splitsing plaats van het Regiment Wielrijders: R.W. werd 1 R.W. en bleef in 's-Hertogenbosch; 2 R.W. kwam in garnizoen Apeldoorn, waar het op 10 mei 1939 zijn intrede deed. Beide regimentscommandanten ontvingen opdracht zo spoedig mogelijk een derde bataljon bij de twee bestaande te formeren.

g. Intussen had op 7 april 1939 de Italiaanse inval in Albanië plaats gehad. Nog diezelfde dag ging van Defensie het telegram Q uit, waarbij de voor de B.O.U.V. (Buitengewone Oproeping Uitwendige Veiligheid) aangewezen troepen de opkomst op 8 april werd gelast. Onder de op te komen infanterie-bataljons bevonden zich twee bataljons Wielrijders. Aangezien de administratie de gang van zaken niet kon bijhouden bleven deze tot 1 september onder de oude aanduidingen I- en II-R.W. dienst doen.

h. Na de hierboven geschetste uitbreidingen wordt op 1 juli 1939 de naam van Lichte Brigade gewijzigd in Lichte Divisie en die van het Cavalerie-Commando in Afzonderlijke staf Lt.Div. Tevens werd toen bepaald dat de Inspecteur der Infanterie zijn gezag over de Wielrijders zal overdragen aan de Inspecteur der Cavalerie, die dan Inspecteur de Cavalerie en Wielrijders zal worden genoemd en ook als Commandant van de Lichte Divisie zal fungeren.

i. In het Veldleger werden op 1 juli 1939 de vredes-brigades van de Infanterie en Artillerie hervormd tot acht divisies en de vier divisiegroepen (van twee divisies en een verkenningsafdeling) herdoopt met de naam Legerkorps. Uit de resterende troepen konden nog vier Brigades A t/m D worden geformeerd.

XI

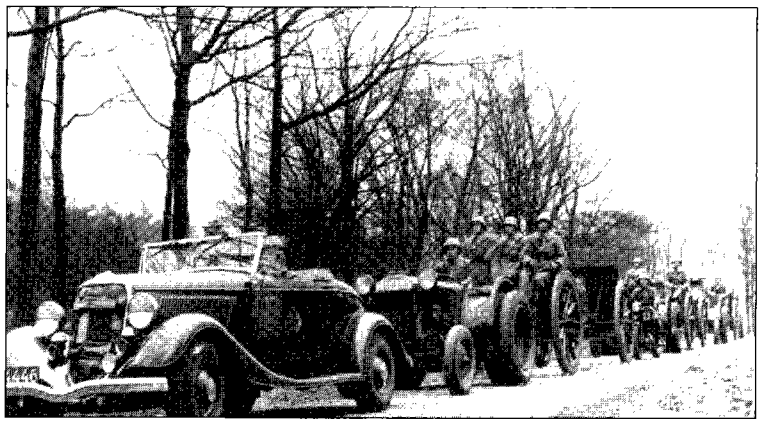
In augustus 1939 herhaalde Duitsland tegenover Polen zijn eerder gestelde eisen inzake de aanleg van een autosnelweg van Stettin naar Oost-Pruisen. Polen weigerde hieraan te voldoen en daarop liepen de spanningen dermate op, dat de Ned. Regering op 28 augustus (middels telegram C) de algehele mobilisatie gelastte, aanvangende de volgende dag.

De Staf van de Lichte Divisie mobiliseerde in Den Haag en vertrok naar Helmond, waar ook de staf van K.R.A. werd gelegerd. De Afz. Staf Lt. Div. vertrok naar Den Haag onder commando van de Lt. Col. Cav. J.J. van Diepenbrugge naar Apeldoorn (Marechaussee-kazerene Het Loo) om het bevel over 2 R.W. en 1 R.H.M. op zich te nemen.

De Cavalerie (1 t/m 4 R.H.) zond acht eskadrons wielrijders (nrs. 1 t/m 8) naar de staven van de I t/m VIII Divisie; eveneens werden acht eskadrons wielrijders (nrs. 9 t/m 16), alsmede vier reserve-eskadrons huzaren (op gevorderde paarden) gedirigeerd naar de Verkenningsafdelingen van de Legerkorpsen, t.w. naar I L.K. in de Vesting Holland, naar II en IV L.K. in de Grebbelinie en naar III L.K. in Oost-Brabant.

Het 1e Eskadron Pantserwagens mobiliseer-

de in Vught en vertrok naar kantonnement Boxtel. Het 2e Eskadron Paws. bleef in Amersfoort. Het 1e Reg. Huzaren-motorrijder bleef in Apeldoorn en kwam onder bevelvan C. Afz. Staf Lt. Div. Het 2e R.h.m. bleef in Vught. Beide regimenten werden op 28 augustus versterkt met een eskadron (zw.) Mitrailleurs.

Motorbatterij 7 c. Veld van het Korps Rijdende Artillerie, circa 1938.

Van het oorspronkelijke Reg. Wielrijders mobiliseerden in de omgeving van 's-Hertogenbosch de IIIe en IVe bataljons, die toen van de nieuwe aanduidingen werden voorzien, t.w. II-1 R.W. resp. II-2 R.W. Het II-1, dat de omgeving van Eindhoven als kantonnement kreeg, kon zich voegen bij het B.O.U.V.-bataljon I-R.W., dat nu herdoopt werd in I-1 R.W. Het II-2 R.W. diende bij de concentratie de lange mars naar Apeldoorn te maken teneinde de Koning Willem III-kazerne aldaar te betrekken; de 2 R.W. kwam eveneens onder bevel van de C. Afz. Staf van de Lichte Divisie.

Het Korps Rijdende Artillerie mobiliseerde conform de in maart 1939 vastgestelde oorlogsorganisatie als volgt:

a. de Ie afdeling (I-K.R.A.), bestaande uit de staf met de 1e en 2e bereden batterij (van vier kanonen van 7 cm veld), die gelegerd werden in Helmond, resp. Bakel;
b. de IIe Afdeling (II-K.R.A.), bestaande uit de staf met de 3e en 4e gemotoriseerde batterij (van vier kanonnen van 7 cm veld), getrokken door DAF-Trado trekauto's, waarop tevens munitie werd vervoerd; de batterijen werden gelegerd in Helmond (later in Leende);
c. de 5e batterij, bestaande uit zes kanonnen van 6 cm veld, getrokken door trekauto's, werd ingedeeld bij de 2 R.H. in Gemert (later in Helmond);
d. van de twee bereden batterijen (van vier kanonnen van 6 cm veld) werd de 1e batterij ingedeeld bij 1 R.H. en gelegerd in Vaassen; de 2e bij 2 R.H., gelegerd in Bakel (later in St. Oedenrode).

Van de Divisietrein van de Lichte Divisie werden gelegerd:

a. de Verbindingsafdeling en de 5e Compagnie Aan- en Afvoertroepen in Bakel (later in Boxtel);
b. de Ponton- en Pionier-afdeling in Oisterwijk; en
c. de Autocompagnie in Moergestel;

XII

Tijdens de mobilisatie heeft de Lichte Divisie nog verschillende veranderingen ondergaan teneinde de sterkte op een hoger peil te brengen, t.w.:

a. het Depot-Wielrijders was in staat om reeds op 1 oktober 1939 het derde bataljon voor 1 R.W. te formeren, bestaande uit drie tirailleur-compagnieën, een mitr. compagnie en 1 sectie pantserafweergeschut (pag.). Het bataljon werd gelegerd in Best;
b. betrouwbaar lijkende berichten, ontvangen op het A.H.K. op 10 november duidden op een Duitse aanval op Nederland op 12 november. Hierop werd de Afz. Staf Lt.

Div. met 2 R.W. naar Oost-Brabant gedirigeerd. De lange mars begon in de nacht van 10/11 november: de Afz. Staf naar St.Oedenrode (later naar Oisterwijk), het 2 R.W. naar Oirschot;

c. op 1 januari 1940 kon het IIIe bataljon voor 2 R.W. worden samengesteld. Hiertoe werden de 6e en 7e Compagnieën Wielrijders aan de IIe, resp. IIIe Verkenningsafdelingen onttrokken en aangewezen als 1e, resp. 2e Tir. Compagnieën van III-2 R.W. De 3e Tir. Compagnie werd door het Wielrijders-depot geleverd. Het bataljon kon evenals de overige vijf wielrijdersbataljons op dezelfde datum van een sectie mortieren (2 stukken) van 8 cm. worden voorzien. Het bataljon werd in Goirle gelegerd;

d. de wisseling in het Opperbevel (Reijnders/Winkelman) had ten gevolge dat de C. Lt. Div. (de vorengenoemde Baron van Voorst tot Voorst) op 6 februari naar het A.H.K. werd geroepen om daar de functie van Chef Staf Landmacht te vervullen. De commandant van 1 R.W., Lt. Kol. H.C. van der Bijl werd daarop Commandant van de Lichte Divisie, met gelijktijdige bevordering tot kolonel;

e. op 1 april d.a.v. werd III-1 R.W. aangevuld met de ontbrekende secties pag., terwijl III-2 R.W. werd versterkt met een mitr.compagnie en een compagnie pag.;

f. op 9 april d.a.v. werden Denemarken en Noorwegen door Duitse troepen overvallen met ruime toepassing van parachutisten en luchtlandingstroepen. Naar aanleiding hiervan werden een week later anderhalf eskadron pantserwagens aan de Lt. Div. onttrokken en nabij de vliegvelden in Noord- en Zuid Holland gestationeerd; ook 1 R.H.M. werd overgeplaatst naar de Vesting Holland (Wassenaar);

g. Onder het motto "Alle paarden weg bij de Lichte Divisie" dienden de Cavalerie en het K.R.A. op 1 mei 1940 belangrijke organisaties te zijn doorgevoerd, t.w.:

1. de benaming Verkenningsafdeling kwam te vervallen en de daarbij ingedeelde eskadrons huzaren keerden evenals de bij de acht divisies aanwezige eskadrons naar hun stamregimenten terug;

2. de bij de regimenten gebleven bereden veldeskadrons vormden nu de 1e en 2e eskadrons van elk regiment;

3. de divisie-eskadrons wielrijders (1 t/m 8 E.W.) werden als 3e en 4e eskadrons in de regimenten opgenomen;

4. de acht eskadrons wielrijders (9 t/m 16 E.W.) van de VerKa's leverden bij elk regiment de 5e en 6e eskadrons;

5. de vier (bereden) reserve-eskadrons huzaren van de VerKa's werden verenigd tot het 5e Regiment Huzaren, waarbij tevens de beide bereden mitrailleursecties van 1 t/m 4 R.H. als mitrailleurpeloton werden ondergebracht;

6. de bij de laatstgenoemde regimenten ingedeelde mitrailleursecties werden ver-

Een M36 pantserwagen, circa 1939.

enigd tot het Motormitrailleur-eskadron, dat ter beschikking van de C. Lt. Div. werd gesteld;

7. de bij de Reg. Huz. aanwezige bereden secties van 6 cm veld werden eveneens samengevoegd en als batterij in het 5 R.H. (gelegerd op de Noord-Veluwe) opgenomen;

8. de vier vernieuwde huzarenregimenten bleven onder bevel van hun resp. legerkorpscommandanten; het 5 R.H. kwam ter beschikking van C. IV. L. K., terwijl tenslotte de eskadrons wielrijders 6-1 R.H. en 3-4 R.H. bij de Brigade A, resp. Brigade B, gelegerd in de Oost-Betuwe, werden ingedeeld. De paarden werden op 1 mei 1940 per trein van Boxtel naar Den Haag afgevoerd. Ook bij het K.R.A. kon de motorisering van de batterijen nog tijdig gerealiseerd worden.

9. Begin mei arriveerden achttien Fordson-tractoren voor de vuurmonden en caisson-achterwagens van I-K.R.A. Deze tractoren hadden echter geen bergruimte voor de munitie, zodat daarvoor de nodige vrachtwagens moesten worden aangekocht. De paarden en voorwagens van de 1e batterij werden op 9 mei per trein afgevoerd naar Best naar het KRA-depot te Oegstgeest. Het transport van paarden en voorwagens van de afd.staf en de 2e batterij zou op 10 mei geschieden, doch wegens de Duitse inval reden er geen treinen. Een lange colonne voertuigen en paarden begaf zich toen op weg naar Oegstgeest en wist ondanks de oorlogshandelingen behouden bij het depot aan te komen.

XIII

Voor de gevechtshandelingen van de Lichte Divisie en de overige lichte troepen van 10-14 mei moge verwezen worden naar de uitgebreide literartuur terzake.

De bij dit artikel geplaatste foto's zijn afkomstig uit het beeldarchief van de Sectie Militaire Geschiedenis KL, Den Haag.

•••••••••

Th. van der Plas

DRIE MAAL RIOUW

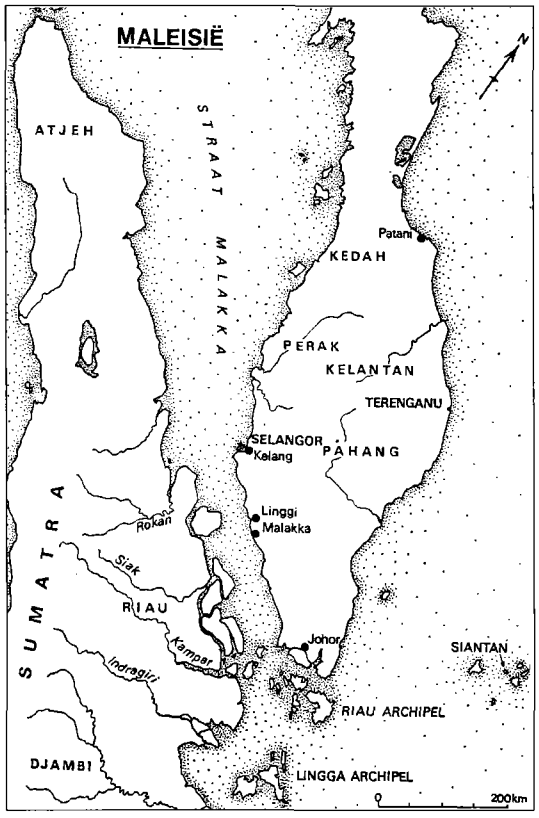
Kort geleden is in dit tijdschrift iets verhaald over acties van een eskader van 's-Lands Marine bij Malakka, Selangar en Riouw in 1784. Daarin werd opgemerkt dat aan genoemde acties een mislukte aanval van de VOC op Riouw was voorafgegaan en dat het door het eskader veroverde Riouw door de Boeginezen werd heroverd. In deze bijdrage worden de twee laatstgenoemde gebeurtenissen wat uitvoeriger beschreven.

Inleiding: het eiland

In de zee ten zuiden van het schiereiland Malakka komen talrijke grote en kleine eilanden voor. Vele daarvan waren nauwelijks in staat hun inwoners te voeden en deze zochten hun bestaan in visvangst en zeeroof. Drie van deze eilanden maakten van oudsher deel uit van het koninkrijk Malakka.

Na de verovering van de hoofdstad van dit rijk, de stad Malakka, door de Portugezen vestigde het verdreven vorstenhuis zich te Johore. Het koninkrijk Johore omvatte nog grote delen van het koninkrijk Malakka, waaronder de genoemde eilanden. Op deze eilanden trok de koning van Johore zich terug wanneer vijandelijkheden een verblijf in Johore ongewenst maakten. Een van de

grootste eilanden is Poelau Bitang of Riouw, op korte afstand van Singapore gelegen. Het was een belangrijke uitwijkplaats van de koning van Johore. Ook het eiland Lingga, niet ver daarvandaan, deed wel als zodanig dienst.
In het westelijke deel van Riouw is een grote baai, die diep het land ingaat. Een rivier komt uit in de oostelijke punt van deze baai. Het eiland Penjingat, veelal Mars genoemd, verdeelt de baai in tweeën. In de tijd waarin dit verhaal speelt (1780 tot 1790) was Mars onbewoond, althans dun bevolkt.
De zee in de omgeving van Mars is ondiep. In het zuiden bevindt zich een ondiepte die bij eb droogvalt en die Venus wordt genoemd. Tussen Venus en Mars loopt het belangrijkste scheepvaartkanaal.
Hoger de rivier op ligt een eilandje, Poelau Bayang. Toentertijd werd de rivier daar afgesloten met een stenen dammetje aan de ene zijde van het eilandje en een paalwerk aan de andere kant. Het paalwerk was voorzien van openingen voor de scheepvaart; deze konden door een boom worden afgesloten.
Voorbij dit eilandje bevonden zich het paleis van de Sultan van Johore, de woning van de Boeginese onderkoning, Radja Hadjé (of Hadgé), een Maleise en een Chinese nederzetting.
Riouw was goed versterkt[1]. In het zuiden waren op de wal vier goed aangelegde batterijen met 18-, 12- en 8-ponders. Op de hoek genaamd Tandjong Pinang was een batterij. Op de noordkant van Mars was een koeboe (inlandse schans, opgebouwd uit dikke palissaden) met twee 12-ponders en enige kleinere aan de overkant van de baai, dus de noordkust. Op de zuidoosthoek van Mars was een sterke koeboe met vijf 8-ponders. Deze kon zowel het noorder- als het zuiderkanaal bestrijken.
Wanneer dit alles efficiënt functioneerde was Riouw een heel sterk eiland. De versterkingen konden nog worden aangevuld met bewapende inlandse schepen, meest van het type, plaatselijk bekend als *baloor*. Deze kunnen wij ons wellicht het best voorstellen als de Europese galeien.

De VOC en de Boeginezen

Onder de invloed van de verovering van Makassar (thans Ujung Pandang) door de VOC in 1667 en andere gebeurtenissen op Celebes (thans Sulawesi) verlieten talrijke Boeginezen hun stameiland en vestigden zich elders in de archipel[2]. Weldra wisten zij belangrijke posities te veroveren in de handel en ook politiek steeg hun invloed. Zij steunden daarbij op een groot aantal goed bewapende handelsschepen, die zij desgewenst als oorlogsschepen konden gebruiken. Hun aanvankelijk ontzag voor de VOC daalde met verloop van tijd. Zeeroof vond plaats tot in de nabijheid van Malakka en in oktober 1756 werd deze stad door

Boeginezen belegerd. In mei 1757 vertrokken de aanvallers, nog vóór een bescheiden hulp uit Batavia Malakka bereikte, op 1 juli van dat jaar.
In 1761 wisten de Boeginezen de oppermacht te krijgen op Riouw. Daar had de sultan van Johore zich in 1715 teruggetrokken nadat die stad weer eens was verwoest. De Boeginezen maakten zich op Riouw meester van alle belangrijke functies en bronnen van inkomsten. Met de titel van regent was hun aanvoerder Radja Hadgé in feite de heerser. De handel van Riouw nam sterk toe.
In het begin waren de betrekkingen tussen de VOC en de nieuwe heerser niet slecht, maar daar kwam verandering in. Dit kwam mede door toedoen van de VOC, die weinig respect toonde voor de regent. Stavorinus[3] meent: deze behandeling "... zou de lafhartigste vorst in het harnas hebben gebracht."
Te Malakka werd men meer en meer beducht voor de Boeginezen en dit leidde tot de gebeurtenissen die ik zal beschrijven. De gebruikte bronnen worden aan het eind vermeld.

Toenemende spanning

De gespannen verhouding welke ontstond vindt zijn weerslag in de correspondentie van de Gouverneur en de Raad van Malakka (GR) met de Gouverneur-generaal en de Raad van Indië (GGR), de Hoge Regering. Daarnaast is er een aparte briefwisseling van de Gouverneur met de Gouverneur-generaal (GG). G.P. de Bruijn was destijds gouverneur van Malakka, de GG was W.A. Alting. Een toenemende ongerustheid gaat gepaard met de groeiende wens een preventieve actie te ondernemen. Vrees voor een nauw verbond tussen de Boeginezen op Riouw en de Engelsen speelt op de achtergrond mee.
Zo melden GR op 14 oktober 1782[4] aan Batavia dat Radja Hadgé met een sterke macht is geland op HMoear, een eiland niet ver van Malakka. Reeds 1.600 Boeginezen zouden zijn aangekomen. Vanuit Malakka wordt een gezant naar HMoear gestuurd. Deze wordt goed ontvangen door Radja Hadgé en kort hierna vertrekt de gehele Boeginese vloot. Te Malakka veronderstelt men dat Radja Hadgé wellicht een grotere macht zal verzamelen en vraagt dringend om hulp.
Op 5 november 1782 wordt de vrees voor een aanval weer uitgesproken. Twee oorlogsschepen van de VOC, *Dolphijn* en *'t Hof ter Linde*, alsmede de goerab *De Snelheid*, die in de Straat van Malakka kruisten, zullen te Malakka blijven.
Per brief van 3 april 1783 verzoeken GR geen geloof te hechten aan Radja Hadgé. Veeleer moet men proberen Malakka te ontslaan van een gevaarlijke nabuur die tevens "een trotzen competiteur" van de VOC is. Ook op 20 mei verzoekt men nadrukkelijk om hulp; waarschijnlijk heeft men tot de aanval besloten. Een viertal naburige vorsten is om hulp verzocht, maar zij geven geen antwoord en sturen geen hulp. Later blijkt dat sommigen van hen Riouw hebben ondersteund door het leveren van rijst.

De uitgezonden strijdmacht

De kern van de strijdmacht werd gevormd door de twee oorlogsschepen *Dolphijn* en *'t Hof ter Linde*; deze werden vergezeld door kleinere schepen: de goerab *De Snelheid*, de pantjallings *Rustenburg* en *Philippine* en het adviesjacht *Phoenix*.
Aan troepen werden meegevoerd twee compagnieën Maleiers (218 man) met drie Europese officieren en tien onderofficieren benevens 27 artilleristen. Met de scheepsbemanningen mee in totaal 910 koppen.
Bevelhebber was de kapitein-ter-zee Toger Abo, afkomstig uit Denemarken. Enkele punten uit zijn 22 artikelen tellende instructie[5] luidden:
- Het doel is het verdrijven van de Boeginezen van Riouw. Beide kanalen moeten worden bezet, zodat er geen schip in of uit kan. Deze blokkade moet worden gehand-

haafd tot hulp komt, om dan een landing te ondernemen.
- Vaartuigen uit Java moeten, onder achterlating van een gijzelaar, worden teruggestuurd met een briefje.
- Vijandelijke of Boeginese schepen moeten worden overmeesterd en het geschut en andere wapens eruit gehaald.
- Vaartuigen uit Palembang, Bangka en dergelijke worden ontwapend, gelost en teruggezonden.
- Niet-vijandelijke schepen die naar buiten willen worden teruggejaagd, overmeesterd of vernietigd.

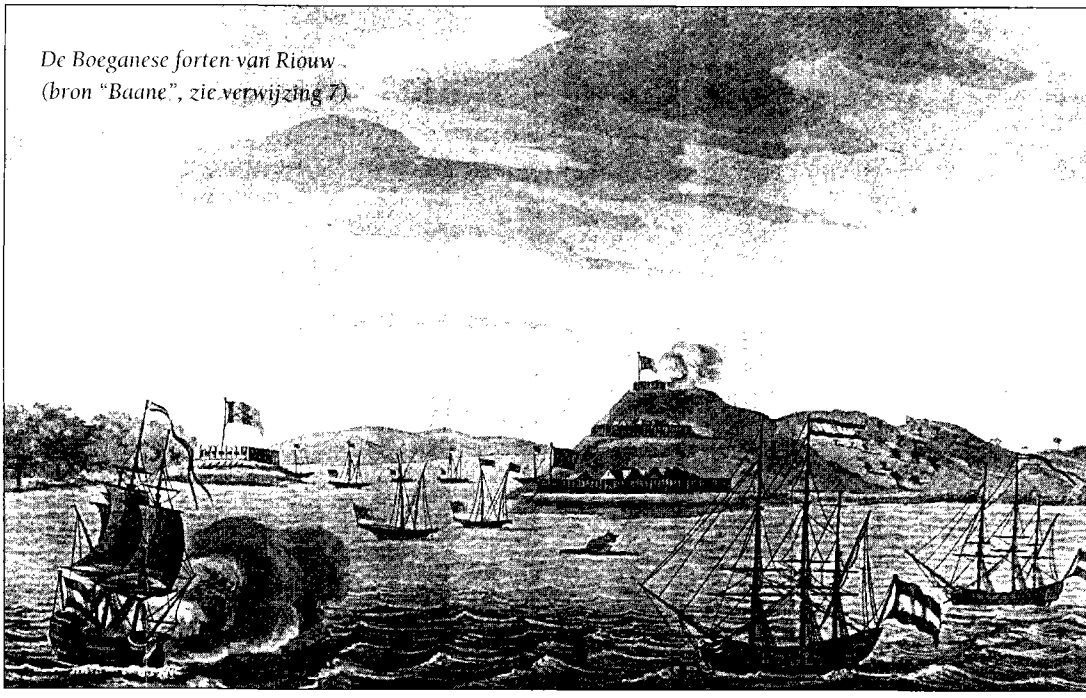
Op 4 juni 1783 vertrok de kleine macht. Radja Hadgé ontving een formele oorlogsverklaring.
De 27e juni kwamen uit Malakka ter versterking de bark *Geertruida Suzanna* en een sloep, op 17 juli nog drie sloepen. Eind augustus volgden *De Jonge Hugo*, de *Willem Frederik* en de hoeker *De Handelaar*; een totale versterking met 306 man. Uit Batavia arriveerde in oktober 1783 het oorlogsschip *De Diamant* met 136 Europese en 135 inlandse militairen.

De blokkade

Bij aankomst op de rede van Riouw verdeelde het eskader zich over het Noorder- en het Zuiderkanaal. Al spoedig bleek de kracht van de vijand. Abo rapporteerde hierover op 24 juni 1783[6]. De dag ervoor kwam Radja Hadgé met 46 grotere vaartuigen en veel kleine prauwen in de richting van de *Dolphijn* om de goerab *De Snelheid* te enteren. Enkele vijandelijke vaartuigen voerden twaalfponders en veel vaartuigen waren met zware balken versterkt. Het was windstil zodat de goerab naar zee geboegseerd moest worden. Daarop werd een hevig vuur geopend op de *Dolphijn*, dat tot zeven uur 's avonds duurde.
Op dat uur zeilde men weg om de vijand naar zee te lokken, wat niet lukte. De vloot had één dode en weinig schade. Toch besloot de scheepsraad zich uit beide kanalen terug te trekken tot het eiland Lobam aan de ingang van Straat Riouw. Vandaar kon het verkeer richting Riouw eveneens goed worden afgesloten. Abo schreef dat de vijand nu reeds sterk was en steeds sterker werd.
Op 7 juli 1783 kwam een brief van Gouverneur en Raad van Malakka: het besluit om het Noorderkanaal open te laten wordt goedgekeurd. Maar de vijand heeft zijn actie niet hervat en heeft dus respect voor de vloot. De Raad meent dat Abo zich moet posteren aan de west- of de zuidwestzijde van het eiland Mars bij het Zuiderkanaal. Men moet daar wachten tot hulp komt en inmiddels doorgaan met de blokkade[6].
Op 6 oktober 1783 delen GR aan de Hoge Regering mee dat de schepen naar Riouw zijn teruggekeerd en een tweede grote vijandelijke aanval is afgeslagen.
De blokkade eiste voortdurende aandacht en actie. Veel pogingen werden gedaan om de blokkade te passeren. Om dit te beletten moesten de betreffende schepen worden geënterd. De meeste inlanders gaven zich dan over, maar de Boeginezen moesten tot de laatste man worden gedood.
Op 21 september deden de Boeginezen met 40 grote prauwen weer een uitval. Dertien van deze schepen wendden zich naar de *Dolphijn*, de overige vielen *'t Hof ter Linde* aan. Het laatste schip leed veel schade, moest het anker kappen en zich aan het vuur onttrekken.
't Hof ter Linde had zwaar geleden en had veel zieken aan boord. Het schip ging naar Malakka terug voor herstel. Abo klaagde de kapitein van *'t Hof ter Linde* aan vanwege het terugtrekken met zijn schip. Bij Baane[7] vindt men wat bijzonderheden over de gang van zaken tijdens de blokkade.
Nu er wat meer schepen waren, verbeterden de resultaten van de blokkade.
Een geheime missive van GR aan de Hoge Regering getuigde niet van optimisme. Hulp uit de omringende vorstendommen wordt

niet meer verwacht. De blokkade is niet volkomen en er heerst ziekte op de vloot. Er zijn onvoldoende kleine inlandse schepen voor het uitvoeren van een landing. Wordt Riouw niet ten onder gebracht dan loopt Malakka gevaar. Nodig zijn 400 of meer militairen, zes sloepen of pantjallings met zes- of vierponders en enkele grote schuiten. "Smeken nadrukkelijk om deze hulp."
Tijdens de grote gevechten van de baloors met de schepen van de VOC op 23 juni en 20 september 1783 vuurde Radja Hadgé persoonlijk de bemanningen aan. Met een klein bootje voer hij heen en weer in de baai, waarbij hij toezicht hield en zorgde voor aanvulling van buskruit. Zijn roeiers mochten niet bukken als er kogels aankwamen.[8]

gezeld van een particulier schip, *Malaxs Welvaren*. Het bleek dat vanuit Batavia de opdracht was gekomen[9] de expeditie te laten leiden door twee personen uit de Raad van Malakka. Als zodanig waren door de Raad aangewezen de heer Lemker, vice-gouverneur, en de sabandaar, baron Hoynck van Papendrecht, met de rang van kapitein-ter-zee. Lemker zou het opperbevel voeren met Papendrecht direct onder hem, boven de kapiteins van de schepen. Militaire taken waren gewone verschijnselen voor een koopman van de VOC.
De nieuwe commandanten achtten nu de tijd gekomen voor een landing. In de scheepsraad van 31 december 1783[10] werden de regelingen getroffen.

De Boeganese forten van Riouw (bron "Baane", zie verwijzing 7).

Wisseling van commando

Op 7 november 1783 zag men op de vloot twee schepen naderen, waarvan één de brede commandowimpel voerde. Op de *Dolphijn* werd deze wimpel onmiddellijk gestreken. Het schip was *'t Hof ter Linde*, ver-

Het Noorderkanaal zou worden afgesloten door de *Dolphijn* onder kapitein Abo, *De Jonge Hugo* en diverse kleinere schepen. *'t Hof ter Linde* en de *Diamant* zouden zo dicht mogelijk naderen.
De hoofdaanval moest door het Zuiderka-

naal plaatsvinden, een taak voor de kleinere schepen. Daartoe werden bestemd *Malaxs Welvaren* met commandant Lemker, de kotter *De Patriot*, de goerab *De Snelheid* met ondercommandant Papendrecht, de bark *Geertruida Johanna*, het scheepje *De Hoop* en de galjoot *Concordia*, die de seinen moest doorgeven. De sloepen bleven liggen ter dekking van de te landen militairen. Ter versterking van de bemanning van *Malaxs Welvaren* werden van elk van de oorlogsschepen zes Europeanen gedetacheerd.
De aanvalsdag werd op 6 januari 1784 bepaald. De nacht van tevoren moest men "opwerken", zodat de dageraad hen op de flank van de middelste (en sterkste) koeboe zou vinden.

De actie: het Noorderkanaal

Op 1 januari zond Abo dertien Europese en Chinese matrozen naar de bevelhebbers en op 4 januari 33 soldaten uit Batavia en 52 uit Malakka met een Europese luitenant, vaandrig en sergeant. In de voormiddag van de 5e moesten zijn drie kleine vaartuigen in actie komen tegen schietende baloors. 's Avonds kwamen ze terug, met weinig schade maar één dode. Op 6 januari, de beslissende dag, probeerde Abo dichter bij de linie van baloors te komen. Het lukte hem niet, want ze lagen te ver op het droge. Later retireerden ze. Abo hoorde sterk vuren uit het Zuiderkanaal maar aan zijn kant heerste rust.

De actie: het Zuiderkanaal

Op zondag 4 januari beschiet *De Diamant* baloors op net iets te grote afstand; dat herhaalt zich op 5 januari. Lemker gaat op 4 januari aan boord van *Malaxs Welvaren*, en gaat daarmee "de kil" in. Papendrecht scheept zich in op de goerab *De Snelheid*. Op dezelfde dag raakt *'t Hof ter Linde* vast en beginnen de baloors en de batterijen te vuren. *De Diamant*, *'t Hof ter Linde* en de kleinere vaartuigen antwoorden.
Op 5 januari, na ophouden van de regen, komt er weer een "generaal engagement". De baloors retireren en de tegen de avond beëindigt de regen het gevecht. Voor de landing komen 450 militairen die over vijf vaartuigen worden verdeeld.
Op 6 januari naderen *De Diamant* en *'t Hof ter Linde* zo dicht mogelijk. Bij de vijand is alles rustig, de eerste twee batterijen worden zonder schieten gepasseerd. Pas bij de middelste batterij van P. Pinang wordt er geschoten. Papendrecht beschiet de batterijen en de baloors en er ontstaat een hevig gevecht. *Malaxs Welvaren* raakt de top van een mast kwijt; een nieuwe top met wimpel wordt aangebracht.
De baloors retireren omstreeks 11 uur. Papendrecht gaat naar *Malaxs Welvaren*, dat vastzit. Hij stelt voor enige bommen in de batterij te werpen en is verbaasd dat dit nog niet is gebeurd. Lemker draagt hem op de galjoot *Concordia* te halen met alle Europese soldaten om de koeboe te bestormen. Papendrecht brengt het bevel over, deelt dit Lemker mede en gaat dan terug naar zijn goerab.
De galjoot komt ter plaatse, de soldaten gaan in de boten maar moeten nog tot de buik door het water waden om de wal te bereiken. De voorhoede wordt aangevoerd door een heer met een rode jas. Zij bestormen de heuvels bij het strand en geraken boven. De achterhoede slaat dan op de vlucht (het schijnt niet bekend te zijn waarom). De voorhoede moet dan eveneens retireren, nagezet door Boeginezen uit de versterkingen. De heer in het rood sneuvelt als een der eersten.
Op dat ogenblik vindt een enorme ontploffing plaats aan boord van *Malaxs Welvaren*. Zwarte rook stijgt op. Algemene ontsteltenis. Ook bij de vijand zwijgt het geschut tot Papendrecht het vuur heropent. Het brandende wrak raakt los en beschadigt de schepen, maar als door een wonder raakt geen van de vaartuigen in brand.

Met moeite geraken de schepen op de oude ankerplaats. Daar kan men de balans opmaken. Behalve de vele doden op *Malaxs Welvaren* zijn er weinig doden of gewonden (geen aantallen bekend).
De heer in het rood was de scriba van Malakka, De Stoppelaar. De soldaten waren meest Fransen, daarom had De Stoppelaar de leiding, daar hij de enige was die Frans sprak.[11]
De vijand had even goed geschoten als de schepen van de VOC; vooral de kleinere schepen hadden veel geleden. Voorst wordt opgemerkt dat de soldaten zich infaam hebben gedragen, maar de zeelieden waren heldhaftig. Hoe de gelande soldaten op de schepen terugkwamen wordt niet vermeld, misschien gaf het niet zoveel problemen als men wellicht zou denken. De uitval van de Boeginezen was al tot staan gebracht door de pantjalling *Rustenburg*.
Het werd nu tijd voor enige regelingen. Papendrecht is nu bevelhebber, maar hij voelt niets voor die taak. Volgens advies van de kapiteins biedt hij Abo schriftelijk het bevel aan. Abo neemt aarzelend aan, hij is ziek.
In de scheepsraad van 8 januari 1784 wordt de situatie samengevat. Een afdoende blokkade is niet mogelijk gebleken. De vijand heeft zich kunnen versterken en beschikt nu over meer ammunitie dan zeven maanden geleden. De kleine vaartuigen zijn ernstig gehavend. Er zijn ook veel zieken en sterfgevallen. Zelfs is er kans op muiterij van de soldaten. De bloem van het volk is verloren gegaan.
De scheepsraad besluit de blokkade op te geven en met de hele vloot naar Malakka terug te keren.[12]
Toen ze daar op 21 januari 1784 aankwamen, werd de stad reeds door de Boeginezen belegerd. De versterking, door de vloot aangebracht, was welkom; de schepen werden voor de haven geschaard.
Uiteraard volgde een onderzoek. Abo had reeds de kapitein Winterheim aangeklaagd, maar moest zich nu zelf verantwoorden. Veel haast werd er niet gemaakt, zoals Van Braam constateerde. Beide zaken werden naar Batavia verwezen, waar uiteindelijk beiden in eer werden hersteld.

Batavia

Op 16 maart 1784 bracht het onverwachte nieuws van het echec bij Riouw en het beleg van Malakka ontsteltenis teweeg in Batavia. Er waren geen middelen voorhanden om Malakka te ontzetten of zelfs maar te hulp te komen.
De opinie van de Hoge Regering blijkt uit een enkele Generale Missive. De Raad te Malakka had kennelijk geen accurate informatie van de sterkte van Riouw. Ook vertrouwde men teveel op de steun van de vorsten.
Het oogmerk van de blokkade, het uithongeren van Riouw, is niet bereikt: uit de verslagen blijkt dat rijst en ammunitie in voldoende mate werden ingevoerd.
De twee acties tegen de schepen, 23 juli en 20 september, lieten de macht en de moed van de vijand zien. De scheepsraad had al laten weten niet te kunnen landen zonder inlandse schepen; ze hadden dan ook geen landing moeten uitvoeren.
Het aanstellen van de twee gecommitteerden is goed bedoeld maar geheel mislukt. Wat er is gebeurd is niet duidelijk, maar Malakka moet een uitvoerig verslag indienen.
De plaatsing van *Malaxs Welvaren* tegenover de sterkste batterij was roekeloos. Er waren teveel mensen (200) op het scheepje, dat ook was volgepropt met ammunitie. Hoofdofficieren waren niet aanwezig. Vreemd is ook dat de scriba, De Stoppelaar, de aanval te land heeft gecommandeerd en geen van beide militaire officieren. Dit moet worden onderzocht evenals de reden voor de schandelijke vlucht van de gelande troepen.
Netscher meent dat Riouw niet te nemen

zou zijn.[14] Hij voert aan dat de scheepsbemanningen tot de koopvaardij behoorden. De uitrusting van de bemanningen was ellendig en versleten; Abo moest textiel uitdelen voor broeken en borstrokken. De beschreven landing hoorde niet tot het plan van aanval.
Wij voegen daaraan toe dat de schepen en kleinere vaartuigen reeds geruime tijd in de Oost waren en het dus niet aan ervaring ontbrak. Ook zal het maandenlange, schijnbaar uitzichtloze en slijtende, blokkeren het moreel van scheepsvolk en soldaten niet ten goede zijn gekomen. Een waarlijk duidelijk beeld van het gebeurde hebben wij niet voor ogen kunnen krijgen.
De matrozen bleven fel genoeg bij hun acties. Baane schrijft hierover (blz. 150): "Ofschoon jan-maat er altijd met moed op aanging, vermits al de buit voor hem was, die het eerst de entering had ondernomen, waardoor sommigen van hen er warmpjes inzaten."

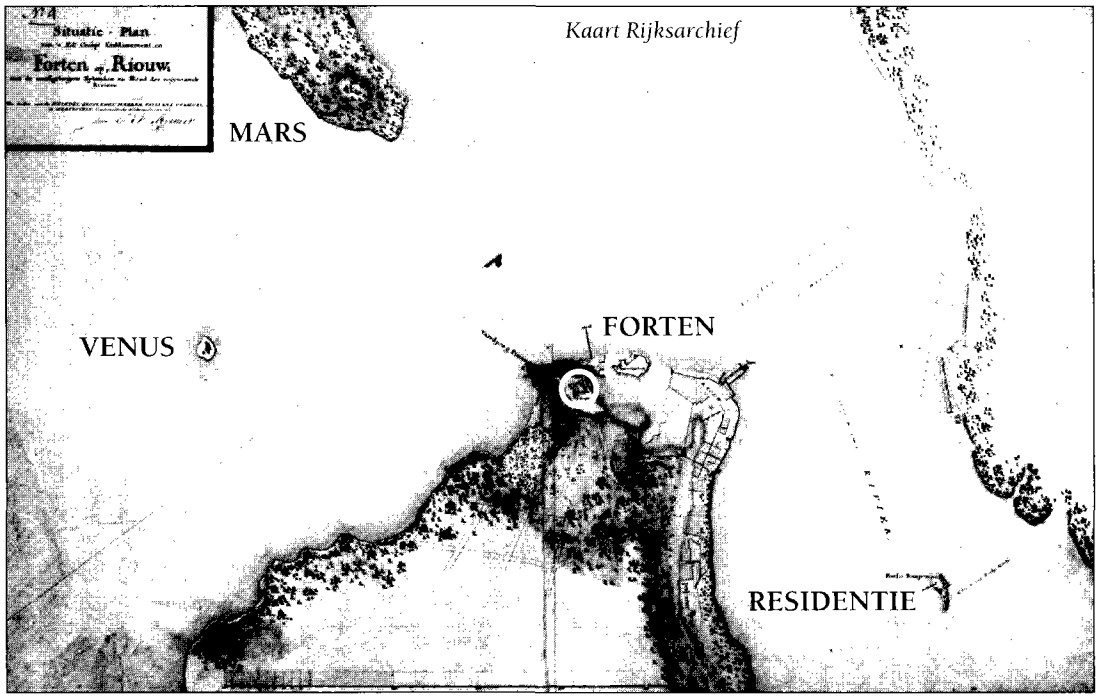
Riouw 2

Gelukkig voor de Hoge Regering was kort voor het rampbericht uit Malakka het eskader Van Braam van 's-Lands Marine in Batavia aangekomen (9 maart 1784). Het overleg met Van Braam over het gebruik van diens strijdmacht kon nu snel worden beëindigd. Het ontzet van Malakka zou het eerste doel zijn, gevolgd door verdere strijd tegen de Boeginezen die moest resulteren in de verovering van de hoofdplaats Riouw.
Hoe deze acties met succes werden uitgevoerd is onlangs nog eens beschreven.[16] Radja Hadgé sneuvelde hierbij. Hij werd te Riouw opgevolgd door zijn halfbroer, Radja Ali, die door Van Braam werd verdreven.
Het is voor het vervolg wellicht nuttig iets van de regelingen weer te geven die Van Braam te Riouw trof. Er werd een begin gemaakt met de bouw van versterkingen of het aanpassen van de reeds bestaande. Andere worden gesloopt. Hiertoe maakte Van Braam gebruik van Chinese arbeidskrachten die hij na fors aandringen verkreeg. Bij zijn vertrek liet hij een bezetting achter van 38 Europese en 216 inlandse militairen. Te Batavia gekomen gaf hij advies een schip te zenden met wat mindere vaartuigen om na te gaan of de versterkingen gereed waren gekomen. Ook adviseerde hij een resident te benoemen, want officieren doen geen schrijfwerk.[17] Hij had Poelau Pinang en Poelau Wayang laten versterken maar een goede gelegenheid een fort te bouwen is er niet.
Van Braam had met de sultan een "Tractaat van altoos duurende getrouwe Vriend- en Bondgenootschap" gesloten, 10 november 1784.[18] Aan de zelfstandigheid van de sultan, in naam nog gehandhaafd tijdens de Boeginese overheersing, werd rigoureus een eind gemaakt.
Het gebied behoorde krachtens "het regt van den Oorlog" aan de VOC die het in leen gaf aan de sultan. Deze zou geen enkele relatie meer mogen onderhouden met de Boeginezen, die zich ook niet meer mochten vestigen op het eiland. De Boeginezen, geboren op het eiland, mochten blijven. Handel met anderen dan de VOC was verboden.
De VOC mocht versterkingen en pakhuizen bouwen en militairen legeren. De koning verbond zich volk te zenden voor de bouw van de fortificaties en het onderhoud daarvan.
Een "redelijke" som wordt geëist voor "de bevrijding van plundering en brand". De betaling van oorlogskosten zal te Batavia worden geregeld. De sultan zal levensmiddelen leveren tegen redelijke betaling maar jaarlijks een som betalen tot goedmaking van de kosten.
Ook de Chinezen wordt een schatting opgelegd. Voorts waren er verschillende maatregelen betreffende de handel, alle uiteraard ten gunste van de VOC.
De oorlogskosten konden in termijnen worden betaald, maar de sultan kon of wilde

deze niet betalen. In 1787 legde de VOC daarom nieuwe regels op waardoor het gezag van de koning werd verminderd en dat van de VOC vergroot.
De ervaren kapitein van de *Goes*, Stavorinus, die de tocht van Van Braam meemaakte, schreef over Riouw onder meer het volgende: "Aan het bezit van Riouw zullen vele nadelen zijn verbonden. De plaats is zeer arm want de Boeginezen hebben alles van waarde meegenomen. Andere eilanden zullen de rol van Riouw kunnen overnemen. Men had beter alles kunnen verwoesten en de inwoners op de vaste wal zetten. (...) De fortificaties en de bezetting zullen de VOC alleen maar geld kosten en zullen een mogelijk terugkerende vijand niet kunnen tegenhouden."[19]
Van wellicht onverwachte zijde komt een tweede visie op de toekomst van Riouw. De gouverneur van Malakka, G.P. de Bruijn, zend in 1785 een Memorandum aan de Hoge Regering betreffende de toekomst van het eiland. Hij merkte op dat Radja Hadgé Riouw had opengesteld voor iedereen, waardoor het eiland rijk en machtig werd. Hij verwachtte dat de Boeginezen ergens een nieuw Riouw zouden stichten, zodat al het geld van de expeditie vergeefs zou zijn uitgegeven. Hij raadt aan een zekere mate van vrijhandel toe te staan.[19a]

Riouw 3

De eerste resident op Riouw was de koopman David Ruhdé, die het hoofd werd van de kleine vestiging van de VOC. Op 3 mei 1787 werd hem gemeld dat een grote vloot inlandse schepen, circa 40 stuks, zich in de nabijheid van Riouw vertoonde. Het spreekt vanzelf dat dit de resident met wantrouwen vervulde.
Hij had als vaartuigen slechts de sloep *Johanna* en de pantjalling *Banka* tot zijn beschikking. Hij zond bericht aan de Radja en verzocht hem vaartuigen gereed te willen maken.
Een klein schip werd ter verkenning uitgezonden en dit rapporteerde de aanwezigheid van zes grote schepen en veel kleine baloors. De schepen leken afkomstig van Borneo; zij zouden onder bevel staan van enige prinsen en geen zeeschuimers zijn.
Ruhdé zond om hulp. Hij wenste twee of drie goed gewapende schepen, 50 inlandse of Europese militairen, vier kanonniers en vier bosschieters. Hij komt overeen met de Kapitein-Chinees dat deze 100 Chinezen ter beschikking zal stellen.
De Radja zond een vaartuig naar de vloot om informatie en eventueel een gezant mee te brengen. Het verslag luidde dat het prinsen uit Solok (Borneo) waren, door storm afgeraakt van hun hoofdvloot waarmee zij een andere vorst hulp zouden bieden. Ze waren verheugd te weten waar zij waren, ze hadden gebrek aan levensmiddelen en verzochten deze te mogen aanvullen. Er waren geen Boeginezen aan boord. Latere auteurs noemen de Solokkers Ilanums.
Bij de Koning werd raad gehouden. De resident meende dat er niet genoeg rijst was om zo'n grote vloot te voorzien. Ook herstellen in de baai lijkt niet mogelijk. Dit wordt aan de Solokkers overgebracht, die nu om een loods vragen. Met moeite worden twee loodsen gevonden en aan boord gebracht.
De Koning had beloofd zijn vaartuigen te zullen bewapenen en aan de resident ter beschikking te stellen, maar niemand wilde aan boord komen, zo verontschuldigde hij zich.
's Avonds wordt alarm geslagen: vanuit zee worden muziek en stemmen gehoord die dichterbij lijken te komen. De resident gaat naar het benedenfort. De schepen varen rond het eiland Mars; er gebeurt verder niets. Zo verstreken enkele dagen.
Op 13 mei wordt het ernst. 's Ochtends om half vier komt de vloot bij het benedenfort en een wederzijdse kanonnade begint die tot negen uur duurt. Dan retireert de vloot en, buiten het bereik van het geschut, landt

Kaart Rijksarchief

de vijand die meteen aan het roven slaat en de woning van de resident plundert.
Vrijwilligers doen een uitval, verjagen de vijand en steken de pakhuizen, de woning van de resident en andere gebouwen in brand en trekken terug. Dan komt de vijand weer en pakt uit de brand wat hij kan gebruiken, maar hij wordt verjaagd door een tweede uitval. Als het donker is gaat de vijand zich daar versterken.
Maandag 14 mei blijkt dat de berg boven het fort wemelt van vijanden. Ze hebben reeds een koeboe voltooid en zijn bezig met een tweede vanwaar ze de beide forten beschieten. De toestand lijkt onhoudbaar.
De vergadering van alle officieren concludeert dat men een eerlijke capitulatie moet zien te bereiken. De inlandse officieren protesteren. De vijand neemt het initiatief tot onderhandelen. De commandant van de naderende macht is een te Riouw wonende Boeginees, die onder meer verhaalt dat de sultan reeds in 1786 om hulp had gevraagd. De VOC moet vertrekken van het eiland.
De resident vraagt drie dagen tijd om zijn vertrek voor te bereiden. Dit wordt niet toegestaan, wel mag hij de zaken van de VOC en bagage meenemen, zelfs de kanonnen.
Wat later wordt dit teruggedraaid, de kanonnen moeten blijven; de rest mag mee, mits men morgen voormiddag vertrekt. Daarna volgt een nieuwe eis: de aanvoerende radja wenst nog diezelfde avond het bovenfortje te bezetten omdat hij bij het heersende regenweer met zijn vrouwen onder dak wil zijn. Deze eis wordt echter weer ingetrokken en men komt overeen een rustige nacht te houden.
Kort daarna komt de commandant van de inlandse militie met zijn onderofficieren bij de resident en deelt mede dat zijn soldaten de berg hebben verlaten. Het bovenfortje is dus verloren. Ook in de omgeving van de resident lopen de soldaten weg. De meeste Europese soldaten zijn dronken.
De resident en de officieren willen zich redden aan boord van de twee schepen van de VOC. De resident weet het geld van de VOC

en enkele kisten met goederen aan boord te krijgen. De schepen drijven af, blijkbaar zonder de resident en anderen aan boord te nemen. Er komt een klein prauwtje, eigendom van een officier. Het neemt te veel mensen op en raakt vol water. De resident moet uitstappen en staat een half uur tot zijn middel in het water. Hij wordt gered door zijn eigen scheepje, dat bemand wordt door zijn slaven. Deze brengen hem naar de *Banka*. Over de officieren die de resident vergezellen wordt niets medegedeeld. Volgens Netscher is het achterblijvende deel van het garnizoen uitgemoord.
Op de *Banka* melden zich de kapitein en de bemanning van de sloep *Johanna*, die vastzit in de buurt van negen vijandelijke vaartuigen.
Met deze berichten arriveert Ruhdé op 18 mei 1787 te Malakka.[20] Vanuit Malakka wordt de Hoge Regering verwittigd. Deze moet wel aannemen dat de Boeginezen Riouw hebben bezet, zodat de taak van 1784 moet worden herhaald en dat ze misschien Malakka bedreigen.
Batavia heeft nog wel iets te missen; de schepen *De jonge Oranjeboom, Huisduinen, Eensgezindheid* en de pantjallings *Tonijn* en *Blitong*.
Gelukkig is in de archipel een tweede eskader van 's-Lands vloot aanwezig, onder commando van kapitein Willem Silvester.

Het eskader-Silvester: herovering van Riouw

In 1785 werd opnieuw besloten een eskader van 's-Lands vloot naar Indië te zenden. Het bestond uit de schepen *Holland* (68), *Beschermer* (54), *Ceres* (36), *Amphitrite* (36) en de fregatten *Scipio* (20), *Hoorn* (26), *Lynx* (16) en *Pijl* (12). De commandant, Willem Silvester, had dezelfde rang en bevoegdheden als Van Braam.[21]
De eerste schepen vertrokken 18 december 1785 naar Indië. De *Holland* liep bij de Kaap op de rotsen en ging verloren. De eerste schepen kwamen op 30 december 1786 te Batavia, waar de andere zich achtereenvolgens bij hen voegden.
Op verzoek van de Hoge Regering werd het eskader gesplitst in twee smaldelen. Vier schepen vertokken naar de Molukken, waar niet meer dan machtsvertoon nodig bleek.
Drie schepen met het compagniesschip *De Hoop* (20) gingen naar West-Borneo (Kalimantan). Het rijk van Mampowa, aldaar gelegen, had steun verleend aan Riouw en men vermoedde dat Radja Ali zich daar ophield. De vorst van dit rijk moest worden vervangen door de zoon van de sultan van het nabije Pontianak.
Hoewel ondiepten directe acties van de schepen beletten, werd aan de opdracht voldaan. Gedurende die tijd breidde ziekte zich uit onder de bemanningen.
Op 10 augustus 1787 ontving Silvester bericht van de Hoge Regering dat Riouw verloren was gegaan en het verzoek Malakka te beschermen tegen een overval en Riouw te heroveren.
Silvester zette koers naar Malakka, waar hij op 4 september 1787 aankwam. Het andere smaldeel voegde zich daarbij het eerste.
Het herstel van de zieken en reparaties van de schepen vereisten veel tijd. Malakka werd niet bedreigd.
Pas op 25 december verlaat de expeditie naar Riouw Malakka: de *Amphitrite* en de *Hoorn* worden vergezeld door negen kleinere gewapende compagniesschepen.
Met de vloot kwam de resident, Ruhdé, weer terug op zijn post, voorzien van een wijdlopige instructie.[22]
Voor de bezetting waren bestemd 289 infantristen, 23 artilleristen en 18 kanonnen. Dit is iets minder dan de gemiddelde bezetting van Malakka bedroeg.
Te Riouw is een anticlimax: het eiland wordt niet verdedigd en is nog slechts bewoond door de Chinezen. De Sultan en de andere Maleiers hadden het eiland verlaten, wel wetend dat de VOC zou terugkeren.

De Chinezen hebben de plantages van de Maleiers overgenomen.
Er worden weer een beneden- en een bovenfort gebouwd, met 41 kanonnen als bewapening. De fortjes zijn uit slecht hout gebouwd en zullen voortdurend reparatie vereisen.[23]

Hoe het verder ging

Zoals Stavorinus had voorspeld was Riouw gemakkelijk aan de VOC ontrukt en heel arm geworden. De Chinezen zorgden voor het enige exportproduct: gambir (nb: dit is niet hetzelfde als gember).
Het eskader-Silvester keerde via Riouw naar Batavia terug. Silvester was te Malakka gestorven. Het commando was overgenomen door kapitein Wiertz, die ook de tocht naar Riouw leidde.
Het eskader verliet Indië in 1789 en kwam behouden aan in Nederland, met uitzondering van *De Hoop* die was afgekeurd.
De strijd tussen de VOC en Johore leidde tot een toename van de zeeroof. Deze dwong de VOC tot een vergelijk met de verdreven Sultan en ook met Radja Ali.

Slotwoord

In de omgeving van Malakka, gelijk ook elders, bevond de VOC zich te midden van een aantal kleine koninkrijken, die niet zelden op voet van oorlog met elkaar stonden. De VOC, slechts geïnteresseerd in voordelige handel, had als beginsel zich niet in deze twisten te mengen. Er zou geen eind komen aan dure krijgstochten als zij dit wel deed. Enkele malen moest toch een expeditie worden ondernomen en vanzelfsprekend werden de gebeurtenissen met aandacht gevolgd.
De positie van het Rijk van Johore, overblijfsel van het eertijds machtige rijk van Malakka, was uitzonderlijk. Het beheerste vanouds de zee rond het schiereiland en hield daar de zeeroof binnen de perken.
De opkomst van de Boeginezen en hun groeiende, maar eerst nog verspreide, macht leidde zowel bij de VOC als de Maleise vorsten tot bezorgdheid, na het eerste beleg van Malakka (1756-1757) tot wantrouwen.
Toen de Boeginezen de feitelijke macht in het Rijk van Johore veroverden leidde dat niet onmiddellijk tot een conflict met de VOC. Onder de Boeginese "Regent", Radja Hadgé, werd Riouw een handelscentrum van betekenis, concurrent van Malakka.
Radja Hadgé had zich in vele ondernemingen naam gemaakt en was nu de onbetwiste leider der Boeginezen. Hij was om zijn vroomheid en vriendelijkheid geliefd bij de bevolking en zijn krijgsdaden hadden hem de reputatie van onkwetsbaarheid gegeven. Het is niet duidelijk of hij werkelijk uit was op een krachtmeting met de VOC; zeker is wel dat hij zich ernstig door deze gekwetst voelde.
Bij de VOC speelde ook nog mee de vrees voor vergroting van de Engelse invloed. Na afloop van de Vierde Engelse Oorlog (1784) hadden de Engelsen het recht van vrije vaart in de gehele archipel gekregen en zij hadden reeds een eiland in de Straat van Malakka als steunpunt in gebruik genomen. Een Engelse vlag op Riouw leek geenszins ondenkbaar.
Vanuit Malakka werd de gedachte aan een preventieve actie tegen Riouw naar voren gebracht en te Batavia niet weersproken. Malakka kon echter niet beschikken over voldoende schepen en soldaten.
Het was de gewoonte van de VOC zich bij haar acties te verzekeren van inlandse bondgenoten die soldaten konden bijdragen. In 1783 was het aanzien van de VOC zo gedaald dat de uitgenodigde vorsten niets van zich lieten horen; vergeefs ook had men gerekend op tegenstelling tussen Maleiers en Boeginezen.
Het uitblijven van deze hulp was de oorzaak van de lange duur van de blokkade van Riouw. De onverwacht hevige tegenstand

van de Boeginezen was uiteraard de beslissende factor. Aangevuurd door hun vereerde leider deden zij hun reputatie als verwoede vechters eer aan. Opvallend is het goede gebruik van de Boeginese artillerie, de enige maal dat dit opvalt.

Het beleg van Malakka waar Radja Hadgé aan begon na zijn succesvolle verdediging van Riouw was misschien onberaden maar wel begrijpelijk. Het terrein belette waarschijnlijk het in stelling brengen van artillerie bij de vesting zodat deze slechts door een risicovolle stormaanval zou kunnen worden genomen. Men beperkte zich echter tot insluiting die niet werd gesteund door een blokkade en dus weinig kans had op succes. Een blokkade was trouwens onmogelijk daar in dat geval de schepen van de VOC de overhand zouden hebben.

De doortastende Van Braam brak in weinig uren de Boeginese weerstand, geholpen door het morele effect van de dood van Radja Hadgé.

Een ander moreel effect had het plotseling verschijnen van oorlogsschepen van nog niet in de archipel geziene afmetingen; bewijs dat men toch niet kon spotten met de VOC.

In de volgende acties blijkt dit dan ook: na een kort gevecht trekken de Boeginezen zich terug.

Een episode als de korte herovering van Riouw in 1787 is niet te voorkomen, maar de veroveraars verlaten het eiland voor zij worden aangetast. Uiteindelijk blijft de VOC overwinnaar maar zij moet, zoals gezegd, een overeenkomst sluiten met de Sultan van Johore en Radja Ali.

Op de neergang van de VOC in deze jaren hebben de gebeurtenissen geen invloed.

De zeeroof in deze wateren blijft nog lang na de definitieve overdracht van Malakka aan de Engelsen een probleem[24] en schijnt heden ten dage weer de kop op te steken.

BRONNEN

a) Netscher, E., *De Nederlanders in Djohor en Siak*, Verh. Kon. Bat. Genootschap 35 (1870). Netscher kon beschikken over het archief van Malakka dat sinds de Tweede Wereldoorlog onvindbaar is[22].

b) Stukken uit de collectie-Van Braam, de collectie-Altingh, het Generaal rapport verbaal van J.P. van Braam en het Stadhouderlijk Archief.

c) Enkele artikelen uit het *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society (JMBRAS)*.

d) Weinig gebruik is gemaakt van de VOC-stukken op het Algemene Rijksarchief (ARA), daar deze goeddeels worden gedupliceerd door de stukken ad b). Interessant materiaal, aldaar te vinden, als de correspondentie met Radja Hadgé, valt buiten het kader van deze bijdrage.

VERWIJZINGEN

(1) Stavorinus, J.S., ARA 1.10.03 nr. 98.
(2) Andaya, L.Y., JMBRAS 68 (1995), nr. 1, blz. 119 e.v.
(3) Stavorinus, J.S., zie (1).
(4) Deze en volgende brieven: ARA 1.01.05 nr. 1896 en ARA 1.10.11.02 nr. 73.
(5) Netscher, E., bijlage 32.
(6) Abo aan GR, 24 juni 1783 en GR aan Abo, beide ARA 1.10.11.02 nr. 73.
(7) Baane, J.C., *Reis door een gedeelte van de Nederlandsche Bezittingen*, Amsterdam 1826, blz. 130 e.v.
(8) Maleise kroniek, gepubliceerd: Maxwell, W.E., JSBRAS 22 (1890), blz. 212
(9) Netscher, E., blz. 181.
(10) Scheepsraad 31 december 1783; Abo aan GG Altingh, ongedateerd; journalen *'t Hof ter Linde* en *De Diamant*, beide 4, 5 en 6 januari 1784. Alles ARA 1.10.11.02 nr. 73.
(11) Netscher, E., blz. 181 en 182.
(12) Scheepsraad 8 januari 1784, ARA 1.10.11.02 nr. 73.
(13) Generale Missiven (brieven van GG en Raad van Indië aan Bewindhebber, 27 oktober 1784 en 31 december 1784, ARA 1.01.05 nr. 1881.
(14) Netscher, E., blz. 185-187.
(15) Baane, J.C., zie (7), blz. 150.
(16) Plas, Th. van der, *Mars et Historia 1998*, nr. 2, blz. 18 e.v.
(17) ARA 1.10.11.02 nr. 94.
(18) ARA 1.01.50 nr. 1169 (gedrukte tekst).
(19) Zie (1).
(20) Ruhdé, D., ARA 1.10.11.01 nr. 15 en ARA 1.04.02 nr. 4878.
(21) Jonge, J.C. de, *Het Nederlandse Zeewezen*, 4e deel (1861), blz. 730 e.v.
(22) Netscher, E., bijlage 35.
(23) Netscher, E., bijlage 36 (rapport 12 januari 1790).
(24) Trocki, C.A., *Prince of Pirates*, (1979).
(25) Verhoeven, F.R.J., JSBRAS 37 (1964), nr. 2, blz. 11-27.

mr. C.J.M. Kramers

VREEMDE KRIJGS- EN STAATSDIENST

Sinds 1984 verliezen Nederlanders, die zonder verlof van het staatshoofd in vreemde krijgs- of staatsdienst treden, niet meer automatisch het Nederlanderschap. Onze posten in het buitenland hebben voordien vaker te doen gehad met landgenoten, die daardoor in de problemen waren geraakt. Het enige dat het Nederlanderschap kon terug geven was hernaturalisatie. Onze oude wetgeving op dit punt is overgenomen van Napoleon.
Tijdens de Franse revolutie werden veel aanhangers van het *ancien régime* gedwongen Frankrijk te verlaten. Niet zelden namen zij daarop dienst bij de Britse strijdkrachten of die van Duitse vorstendommen. Om deze dienstneming te bestraffen bepaalde Napoleon dat iedere Fransman, die dienst nam in den vreemde, zijn Franse nationaliteit verloor. Deze sanctie is in de Nederlandse wetgeving overgenomen. Na 1815 hebben de Fransen deze regel soepel toegepast en wel alleen tegen Franse onderdanen die tegen hun eigen land vochten. Waren Fransen betrokken bij conflicten, die hun land niet raakten, dan trof hen geen nationaliteitsverlies. Vanaf 1927 gold de sanctie alleen voor Fransen die geen gehoor hadden gegeven aan een oproep van hun autoriteiten om een vreemd dienstverband te verbreken.
Van 1822 tot 1984 zei ons Burgerlijk Wetboek dat de hoedanigheid van Nederlander wordt verloren onder meer door buiten toestemming des Konings openbare bedieningen aan te nemen. De wet van 1850, die het Nederlanderschap nader regelde, zei dat de staat van Nederlander werd verloren onder meer "... door buiten Onze toestemming zich in vreemde krijgsdienst te begeven of openbare bediening aan te nemen, welke door een vreemde regering zijn opgedragen." Tenslotte zei de Wet inzake het Nederlanderschap en Ingezetenschap van 1892, dat dit werd verloren door zich "... zonder Ons verlof te begeven in vreemde krijgsdienst of staatsdienst."
Anders dan Frankrijk heeft Nederland deze wet steeds naar de letter toegepast. Daarnaast bevatten de artikelen 101-103 van ons Wetboek van Strafrecht sancties voor indiensttreding bij vijandelijke strijdkrachten en voor hulp aan de vijand.

De Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog bracht van twee kanten verandering in deze situatie. Onze regering in Londen had er, nu ons land in de oorlog betrokken was geraakt en bondgenoten had gekregen, belang bij dat dienst bij de geallieerden geen verlies van nationaliteit met zich mee zou brengen. Ook de Duitse bezetters in Nederland wensten Nederlandse dienstwilligen op dit punt gerust te stellen.
Tijdens de bezetting hebben Nederlandse aspirant-vrijwilligers voor Duitse krijgsdienst te kennen gegeven, dat zij daardoor niet het Nederlanderschap wensten te verliezen. Bij verordening van 25 juli 1941, nummer 133, bepaalde Rijkscommissaris Seyss-Inquart dat, met terugwerkende kracht vanaf 22 juni 1941, voor militaire en civiele dienst in de strijd tegen het bolsjewisme geen verlof tot het treden in vreemde staats- of krijgsdienst, als bedoeld in de wet van 1892, nodig was. In verordening 134 staat dat de Nederlander, die vanaf 10 mei 1940 in Duitse dienst trad, alleen zijn Nederlanderschap verloor als hij binnen een

jaar daarvan afstand zou doen. Hiertoe moest een verklaring bij de burgemeester worden afgelegd. Ook beloofden de Duitsers dat de voormelde artikelen 301-303 van het Wetboek van Strafrecht betreffende hulpverlening aan de vijand niet van toepassing zouden zijn op dienst in Duitse eenheden.
Al voor de bevrijding had onze regering in Londen bepaald, dat de genoemde twee verordeningen geacht werden nooit te hebben gegolden. Overigens hebben de Nederlanders die hadden gediend bij de Reichsbahn, de Germaansche SS, het Rijkscommissariaat en enkelen van het NSKK hun nationaliteit nooit verloren. Het betrof hier namelijk publieke dienst en geen krijgs- of staatsdienst. Nederlanders die zich al op 10 mei 1940, met permissie, in Duitse staatsdienst bevonden, behielden daarna wel hun nationaliteit.
Vele anderen verloren het Nederlanderschap. Degenen, die hierbij zich aan laakbaar gedrag hadden schuldig gemaakt, zijn door de daarvoor in het leven geroepen instanties berecht. De anderen, wier dienstneming op persoonlijke en niet op levensbeschouwelijke motieven had berust, werden niet strafbaar geacht. Om hen tegemoet te komen is bij wet van 1953 de mogelijkheid geschapen om op eenvoudige wijze het Nederlanderschap te herkrijgen.
In 1944 heeft de Nederlandse regering in Londen twee maatregelen genomen met betrekking tot het Nederlanderschap. Besluit E 127 regelde de gevolgen van vreemde dienst in bepaalde gevallen. Wie na 9 mei 1940 in dienst van een bondgenoot was getreden bleef Nederlander. Zolang de oorlog niet was afgelopen bleef dit besluit van kracht. Pas vanaf 17 juni 1952, de dag dat Nederland vrede sloot met Japan, had Nederland geen bondgenoten meer in de zin van dit besluit. Tot die datum werd dienst bij de bondgenoten zonder voorafgaand verlof van het staatshoofd toegestaan, daarna kon dit niet meer.
Besluit E 128 bepaalde dat vreemdelingen zonder nationaliteit, die zich bevonden in Nederlandse krijgsdienst of behoorden tot het varend personeel van de koopvaardijvloot, voorshands als Nederlanders waren aan te merken. Hieronder konden dus oudstrijders uit de Spaanse Burgeroorlog en militairen uit het Franse Vreemdelingenlegioen vallen. Het was de bedoeling dat hun status snel zou worden geregeld zodra regering en parlement in Nederland weer aan het werk zouden zijn.

De tijd na 1945

Na afloop van de Tweede Wereldoorlog bleef, voor de landen die niet onze bondgenoten waren, de oude toestand gehandhaafd voor wat betreft vreemde krijgs- en staatsdienst. Wel heeft in 1947 de minister van Justitie verklaard dat de sanctie van staatloosheid niet gold voor hen, die op minderjarige leeftijd zonder verlof in vreemde dienst waren gegaan.
Voorts is enige malen bij Koninklijk besluit vreemde dienst op ruimere schaal toegestaan. In 1951 is met terugwerkende kracht goedgevonden dat Nederlanders in Indonesische krijgs- en staatsdienst traden. Deze regeling gold tot 1962. Hetzelfde gold van 1976 tot 1983 voor Suriname. In 1959 is algemeen verlof verleend aan Nederlanders om in een achttal immigratielanden in burgerlijke staatsdienst te treden. Dit gold niet voor Nederlanders, die in eigen land werkten in dienst van deze landen, bijvoorbeeld bij hun ambassades. Die moesten wel verlof aanvragen omdat anders de overige hier met missies vertegenwoordigde landen een gelijke behandeling zouden eisen. Dit was met name ten aanzien van het Oostblok ongewenst. Inmiddels had Nederland zich aangesloten bij de collectieve verdragen van New York (1961) en van Bern (1973) tot beperking van staatloosheid. Ter nakoming van de hier aangegane verplichtingen is in 1984 in de nieuwe nationaliteitswet de wet

van 1892 geheel ingetrokken. Het verlies van Nederlanderschap is opnieuw geregeld, en het treden in vreemde krijgs- en staatsdienst zijn hierbij niet meer als reden vermeld. De nieuwe wet zegt zelfs: "Geen verlies van het Nederlanderschap, uit welken hoofde ook, heeft plaats indien staatloosheid daarvan het gevolg zou zijn." Sindsdien hoeven Nederlanders, die dit wensen te blijven, geen verlof meer te hebben voor het treden in vreemde dienst.

Onvrijwillige dienst

Nederlanders, die in andere landen werden verplicht tot krijgsdienst, deden dit niet vrijwillig en behielden hun nationaliteit. In de Eerste Wereldoorlog en later zijn Nederlanders opgeroepen voor dienst in het Amerikaanse leger. Daar gold de regel dat degene, van wie bekend was dat hij Amerikaan wilde worden, al onder de dienstplicht viel. In 1917 besloot Frankrijk de daar na 1899 geboren en wonende zonen van buitenlanders, die het Franse staatsburgerschap niet hadden verworpen, op te roepen. In die jaren trachtte Duitsland elders genaturaliseerde ex-onderdanen te mobiliseren.

Mannen met dubbele nationaliteit konden, op grond van internationale verdragen, vaak kiezen in welk land zij wilden dienen. Deeltijdse dienst bij buitenlandse politie of burgerwacht werd door Nederland zonder meer toegestaan, zolang er maar geen eed werd afgelegd. Ziekenverplegers en geestelijke verzorgers hoefden ook geen toestemming te vragen.

Groepsgewijze indiensttreding

Nadat in 1795 ons land door de Fransen was bezet zijn elementen van het Staatse leger, die niet van de Fransen wilden weten, door hun officieren in Osnabrück opgevangen en naar Engeland gebracht. Enkelen kwamen terecht in Britse dienst in West-Indië, anderen in de *King's Dutch Brigade*, die in Ierland heeft gelegen. Na het sluiten van de vrede van Amiens in 1802 is deze eenheid opgeheven. Een deel repatrieerde, anderen vertrokken naar Oost-Indië. De latere koning Willem I had als vorst van Fulda een compagnie Nederlanders tot zijn beschikking. In 1813 bleek er in Yarmouth weer een Nederlands bataljon te bestaan.

De Pauselijke Zouaven

Toen in 1860 de paus zijn gelovigen opriep om met de wapens zijn kerkelijke staat te verdedigen, gaven 3.000 Nederlanders hieraan gevolg. Zij vormden het grootste contingent in het korps Pauselijke Zouaven. Na de inname van Rome door de koning van Italië

in 1870 is dit korps ontbonden. Sommigen volgden toen hun Franse officieren in de oorlog tegen Pruisen. Een aantal voegde zich bij de Carlisten in Spanje, onder hen de zouaven Arts en Wils.
Slechts 118 pauselijke vrijwilligers hadden vooraf aan de Koning hiervoor toestemming gevraagd. Slechts 12 van hen werden afgewezen, dit omdat zij hun militieplicht in Nederland nog niet hadden vervuld. De meeste paters, die de werving verrichtten, gingen ervan uit dat toestemming niet nodig was voor dienst bij een geestelijk heerser dan wel dat onze Koning toch geen toestemming zou geven. Koning Victor Emanuel zou dat immers niet prettig vinden. In werkelijkheid was Willem III best trots op de Nederlandse zouaven: "Als ze goed vechten voor de paus dan kunnen ze het ook voor mij."
Na terugkeer in Nederland werden vrijwel alle ex-zouaven staatloos verklaard. Dit sloot hen uit van kiesrecht, verkiesbaarheid, steun en overheidsdienst. Ook hun na 1892 geboren kinderen waren staatloos. Slechts weinigen vroegen naturalisatie aan en slechts 12 aanvaardden het burgerrechtelijke Nederlanderschap, dat in 1892 overging in gewoon Nederlanderschap. Van de teruggekeerden kon een deel niet meer wennen in het burgerleven. Deze vonden vroeg of laat hun weg naar onze legers overzee.
Pas in 1947, toen de laatste zouaaf was overleden, verklaarde de minister van Justitie dat zij, die voor hun meerderjarigheid hadden dienst genomen - de meeste dus -, eigenlijk nooit het Nederlanderschap hadden verloren.

De Spaanse burgeroorlog

Tijdens de Spaanse burgeroorlog hebben rond 600 Nederlanders zonder voorafgaande toestemming dienst genomen bij het (republikeinse) regeringsleger. Dit ondanks de tegenwerking van de Nederlandse regering bij de werving. Vanaf 1936 waren normale Nederlandse paspoorten voorzien van een stempel "Niet geldig voor Spanje." Dit weerhield de vrijwilligers niet en de Spanjaarden waren blij met wie ze konden krijgen. Tegen het eind van de oorlog heeft Nederland, conform de afspraken van de internationale non-interventie commissie, de combattanten van eigen bodem weer toegelaten, maar nu als staatlozen. Zij werden behandeld als vreemdelingen met alle consequenties van dien. De veel kleinere groep Nederlanders die voor de partij van Franco had gevochten, was niet staatloos geworden. De overwinnaar was nog niet erkend als wettige regering van Spanje, en daarom was het geen vreemde krijgsdienst geweest.
Een aantal ex-Nederlanders bleef krijgsgevangen onder Franco tot na mei 1940. Zij dachten er niet over om na vrijlating te repatriëren naar door Duitsland bezet gebied en wisten in Engeland terecht te komen. Zij zijn daar niet met open armen ontvangen, maar na verloop van tijd toch bij de strijdkrachten of de koopvaardij ingelijfd. Ofschoon vanaf midden 1941 de Sovjet-Unie ook door Nederland als bondgenoot moest worden erkend, heeft dit de houding van onze autoriteiten jegens de strijders voor het "rode" Spanje niet merkbaar goed gedaan. Er is nooit een algemene maatregel genomen om hen weer Nederlander te maken. Toen in 1953 de Wet houdende voorziening ter wegneming van staatloosheid wegens vijandelijke staats- of krijgsdienst van kracht werd vielen de Spanjeveteranen daarbuiten, omdat dat land niet met Nederland in oorlog was geweest. De 23.000 frontsoldaten en tienduizenden anderen, die Duitse dienst hadden verricht, konden daarentegen bij goed gedrag en tegen betaling zonder aparte naturalisatie weer Nederlander worden. Lange tijd zijn verzoeken van oud-Spanjestrijders om genaturaliseerd te worden aangehouden en afgewezen, soms wegens verkeerde politieke gezindheid en ook wel eens wegens con-

cubinaat. Pas toen na 1953 een van hen een Duitse uitkering wegens tweejarig verblijf in een concentratiekamp dreigde mis te lopen omdat hij geen Nederlander was, kwam er schot in de zaak.

Individuele dienstneming zonder Koninklijke toestemming

Er zijn altijd Nederlanders geweest, die zich weinig aantrokken van bestaande wetgeving. Aan ieder conflict hebben wel Nederlanders deelgenomen, dus het heeft geen zin alle denkbare conflicten op te sommen. Er bestaat een zgn. ééncentsplaat met een stripverhaal van ene Levie. Als kermisartiest in Parijs terechtgekomen wordt hij geronseld voor het Vreemdelingenlegioen. Via Algiers gaat hij naar de Krimoorlog.

In 1855 en 1856 hebben de Britten in Nederland vrijwilligers geworven voor diezelfde Krimoorlog. Een zekere luitenant Nix, voorheen Nederlands officier, opereerde in Rotterdam in Brits uniform. Hij was niet karig en zou voor één rekruut f 600 hebben betaald. Ofschoon deze werving in strijd was met de beginselen der onzijdigheid kon ons Ministerie van Justitie het vertrek niet tegengaan. Wel kon het toezien of de vrijwilligers werden gedwongen of misleid, dan wel of zij minderjarig of dienstplichtig waren. Eenmaal is een gedeserteerde korporaal van het Nederlandse leger van boord gehaald.

De Rotterdamse politie vond het prachtig als genoemde Nix figuren uit de onderwereld aanwierf. Een zekere Kessel uit Venlo kreeg 6 gulden voor elke Duitser die hij Nix bezorgde. De Britse consul in Rotterdam verklaarde tegen de politie dat hij geen machtiging tot de werving had gegeven. De hele operatie zal nog geen vijftig man hebben opgeleverd.

Nederlanders hebben ook deelgenomen aan de Amerikaanse burgeroorlog. Ook waren zij te vinden in het Spaanse vreemdelingenlegioen en in de Gran Chaco oorlog tussen Bolivia en Paraguay. Momenteel bevinden zich ook Nederlanders in het Kroatische leger. Dankzij de wet van 1988 hebben zij hun Nederlanderschap niet verloren.

De Nederlandse overheid hangt het niet aan de grote klok als een Nederlander in vreemde krijgsdienst is of is geweest. Op het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag worden de persoonskaarten uit de bevolkingsregisters bewaard van de 5 miljoen personen, die sinds de invoering van dit systeem in 1939 zijn overleden. Het publiek kan geen inzage krijgen in deze kaarten, wel zijn fotokopieën op aanvraag beschikbaar. Bepaalde persoonsgegevens, inclusief vreemde krijgsdienst in welk leger ook, komen op de kopie niet voor.

Nederlander in Griekse dienst

Het Franse vreemdelingenlegioen

Toen Frankrijk in 1830 begon met de verovering van Algerije schreven de daar ingezette dienstplichtigen naar huis over de gruwelen, die zij daar bedreven. Om het thuisfront van dit soort nieuws te vrijwaren besloot de regering om daar zo mogelijk

vreemdelingen in te zetten. Deze bevonden zich deels al in Frankrijk, omdat zij hadden gediend bij inmiddels opgeheven vreemde regimenten uit het Franse leger. Anderen kwamen uit de aangrenzende landen en onder meer uit Nederland. Fransen die zich wilden aanmelden zeiden dat zij Luxemburger of Belg waren.
Nederlandse legioensoldaten van vóór 1940 zijn hun nationaliteit kwijtgeraakt. Zij die tussen 1940 en 1952 toetraden bleven Nederlander krachtens het eerder genoemde Londense besluit E 128. Enkele staatlozen van vóór 1940 dienden in de Irenebrigade.
Sinds 1947 gaat de Nederlandse regering ervan uit dat alleen volwassenen, die zonder toestemming in vreemde krijgsdienst gaan, hun Nederlanderschap verliezen. De minderjarigen die tussen 1952 en 1988 hiertoe overgingen bleven dus Nederlander. Sinds 1945 hebben ongeveer 900 Nederlanders dienst genomen in het Vreemdelingenlegioen, 200 van hen sneuvelden.
De weinige sedert 1952 ingediende verzoeken om toestemming voor dienstneming in het Vreemdelingenlegioen zijn door de Nederlandse autoriteiten afgewezen. In een aantekening van het ministerie van Justitie uit 1952 staat dat, net als vóór 1940, in het algemeen hiervoor geen toestemming wordt gegeven, ook al zouden de Nederlandse autoriteiten op deze wijze bepaalde elementen graag willen lozen. Dit ministerie had geen waardering voor de voor 1940 door het legioen gebezigde ronselmethodes. Een aantekening uit 1961 zegt dat de Nederlandse autoriteiten de vaste gedragslijn volgen, inhoudende dat aan dienstneming bij het legioen geen medewerking wordt verleend.

Dienstneming met Koninklijke toestemming

In 1840 verzocht de Nederlandse gezant in Berlijn, De Perponcher, aan de minister van Buitenlandse Zaken om de Koning toestemming te vragen zijn zoon te plaatsen in het leger van de koning van Pruisen. Dit werd toegestaan. Er waren toen meer telgen van de Nederlandse adel, die aldus mochten dienen in de legers van Oostenrijk, Pruisen en andere Duitse staten. Het Museum Nederlandse Cavalerie in Amersfoort bevat een attila van een Pruisisch huzarenregiment, gedragen door een Baron Schimmelpenninck van der Oye. In 1904 rapporteerde de Franse gezant over de Duitse associaties van de Haagse hofhouding: "Tels les Bentinck, les Hardenbroek, les Limburg Stirum, qui ons pris service dans l'armée ou la diplomatie de Guillaume II et font des apparitions au palais de la Reine, le chef surmonté du casque à pointe."
Een bekend voorbeeld van een Nederlandse edelman in Duitse dienst was jonkheer J.M. Texeira de Mattos. Hij diende van 1913 tot 1918 bij het Pruisische huzarenregiment *Königin Wilhelmina der Niederlande*. Na vanwege zijn ogen te zijn afgekeurd voor dienst in Nederland wees Prins Hendrik hem op de mogelijkheid toe te treden tot het naar zijn echtgenote genoemde regiment. In de Eerste Wereldoorlog sneuvelden in Duitse dienst onder meer een jonkheer Hartsen en een Graaf van Bylandt.
Dossiers van Buitenlandse Zaken en Justitie bevatten diverse stukken van voor 1914 inzake vreemde dienst. Zo gingen militaire artsen naar Chili, een marineofficier naar Colombia en een KNIL-officier als instructeur naar China. Een jongeman mocht cadet worden in het Russische leger, maar moest voorafgaand aan een echt dienstverband toestemming vragen.
Tijdens werkelijke oorlogen zoals die van 1870/71 en 1914/18 wees de Nederlandse regering verzoeken van deze aard af, "... omdat onder de tegenwoordige omstandigheden een vergunning als deze niet kan worden verleend." Toestemming was niet nodig voor de veertien officieren, die door de Nederlandse regering in 1913 naar Albanië

werden gezonden. Zij moesten daar de gendarmerie organiseren, maar kwamen nog hetzelfde jaar terug. Slechts de bekende majoor Thomson bleef achter, en werd daar later gedood.
De Nederlandse militairen in dienst van de Verenigde Naties, zoals in Korea en elders, blijven daar in Nederlandse dienst en dus Nederlander. Voor dienst bij de Amerikaanse *National Guard* was geen toestemming vereist voor Nederlanders, zolang deze niet bij het leger was ingelijfd.
In de verdragen, waarin de onafhankelijkheid van Indonesië en van Suriname werd vastgelegd, staat vermeld dat Nederlanders met terugwerkende kracht verlof kregen om in krijgs- en staatsdienst van die staten te treden.

De Boerenoorlog

De Nederlandse regering heeft de boerenrepublieken Transvaal - officieel Zuidafrikaansche Republiek - en Oranje Vrijstaat altijd een warm hart toegedragen. In 1884 kreeg jonkheer Mr. G.J.Th. Beelaerts van Blokland, voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, koninklijke toestemming om op te treden als gezant van de Zuidafrikaansche Republiek in Duitsland, België, Engeland, Frankrijk, Portugal en zelfs de Verenigde Staten. Dit was weliswaar staats- en geen krijgsdienst, maar de verlening van de koninklijke toestemming gaf wel blijk van een ruime opvatting.
In de jaren '90 van de vorige eeuw richtte een Nederlands officier de veldtelegraafdienst op voor de Transvaalse staatsartillerie. Transvaal en Oranje Vrijstaat hebben Nederland officieel verzocht om officieren ter beschikking te stellen voor andere doeleinden, maar daarop is niet ingegaan. Wel zijn enkele Transvalers op de KMA opgeleid. In 1899 is in Johannesburg een Hollandersdorp opgericht met Nederlanders, die deels al staatsburger waren van Transvaal. Na de ongelukkig verlopen slag bij Elandslaagte zijn de overgebleven leden van dit korps in andere eenheden terechtgekomen. Het is mij niet bekend of in die tijd Nederlanders ter zake van hun dienst in Zuid-Afrika hun nationaliteit hebben verloren. Los hiervan hebben Nederlandse officieren met de titel van militair attaché als waarnemers de verrichtingen van de legers der boeren gadegeslagen. De al eerder genoemde majoor Thomson was een van hen.

De Eerste Wereldoorlog

De Militaire Spectator van juli 1993 bevat een uitgebreid artikel over Nederlanders die in 1914-1918 dienden bij de Franse strijdkrachten, naar schatting 500 man. Velen van hen woonden reeds in Frankrijk en namen dienst om niet door vreemdelingenhaat of internering te worden getroffen. Bovendien dachten niet weinigen dat de oorlog kort zou duren. De Nederlandse delegatie in Parijs wilde eerst niets met betrokkenen te

doen hebben, omdat zulks niet zou stroken met onze neutraliteitspolitiek. Later kreeg deze post toestemming om hen te helpen bij het behartigen van hun belangen in Nederland. In voorkomende gevallen werden gewonde Nederlanders behandeld en verpleegd in het hospitaal van het Nederlandse Rode Kruis in het Bois de Boulogne.

Ambulances

Wanneer het Nederlandse Rode Kruis ambulances stuurde naar het buitenland bleef het personeel geheel in Nederlandse dienst. Tijdens de Boerenoorlog zijn enkele Nederlandse ambulances en één Nederlands-Indische naar het strijdtoneel gestuurd. De hulpverlening daar strekte zich ook uit tot niet-strijders. Eén van de uitgezonden artsen had zich volgens de Britten niet beperkt tot zijn medische taak, en is door hen als krijgsgevangene naar Ceylon afgevoerd.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren er Nederlandse ambulances in Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk en Rusland. Het personeel droeg uniformen van het Nederlandse Rode Kruis. Maltezer en Johannieter ridders droegen er hun velduniformen.

In 1935 vertrok een Nederlandse ambulance naar Abessinië, die meer te doen kreeg met inheemse ziekten dan met gewonden.

In 1940 ging er ook een ambulance naar Finland. In het "rode" Spanje heeft er op eigen gelegenheid een Nederlands medisch team gewerkt.

In 1943 heeft het bezette Nederland een ambulance naar het oostfront gestuurd. Een jaar later werd deze ongewild bij de SS ingelijfd. Geen der betrokken Nederlanders verloor zijn Nederlanderschap.

Buitenlanders in Nederlandse krijgsdienst

In de vorige eeuw maakte onze wet het voor landgenoten niet makkelijk om in vreemde legers te dienen. Het omgekeerde was geenszins het geval. Tot 1828 kende ons leger regimenten Zwitsers. Sinds 1815 staat in onze grondwet dat de Koning alleen vreemde troepen in dienst mag nemen met toestemming van de Staten-Generaal. In dezelfde grondwet staat bovendien: "De Koning zorgt dat er te allen tijde een toereikende zee- en landmagt onderhouden worden, aangeworven uit vrijwilligers hetzij inboorlingen of vreemdelingen om te dienen in of buiten Europa, naar de omstandigheden." Dit artikel is in 1887 ingetrokken en vervangen door de nu nog bestaande tekst: "Alle Nederlanders, daartoe in staat, zijn verpligt mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied. Ook aan ingezetenen die geen Nederlander zijn, kan dienstplicht worden opgelegd."

Volk voor Indië

Onder deze titel is een boek verschenen over de werving van Europese militairen voor Indië. Van 1814 tot 1909 heeft het Koloniaal Werfdepot te Harderwijk in totaal 150.000 kolonialen doorgestuurd voor dienst in Oost- en West-Indië. De mannen moesten ongehuwd en tussen de 18 en 36 jaar oud zijn, velen waren geen Nederlander. Zij kwamen deels uit zichzelf, anderen werden in Zwitserland, in de Duitse staten en in het toen nog Deense Altona geworven door Nederlandse officieren.

De Consul-Generaal te Bern - en vermoedelijk ook andere posten van Buitenlandse Zaken - kreeg van tijd tot tijd instructie om in de pers bekend te maken dat vreemde geneeskundigen als officier van gezondheid dienst konden nemen, zo in 1854 voor de Nederlandse zeemacht en in de jaren '80 voor het Indische leger. Vóór 1830 en tijdens de Atjeh-oorlog bestond dit leger zelf in meerderheid uit vreemdelingen, in 1913 nog maar voor 14 %.

In het archief van Buitenlandse Zaken is te lezen hoe onze gezanten en consuls bij de werving werden ingeschakeld. In 1873

moest de consul in Elmina, Goudkust, negers werven voor Indië. Zolang dit gebied nog Nederlands was had het regelmatig Afrikanen geleverd. Zij voldeden goed en boezemden bijna evenveel gezag in als Europeanen. Na de overdracht van de bezittingen op de kust van Guinee aan de Britten was de werving officieel nog wel mogelijk maar de consul kreeg het niet voor elkaar. Hij melde dat alleen slaven uit het binnenland voor dienst in aanmerking kwamen en dat wegens vijandelijkheden de aanvoer stagneerde.
Een proef met Liberianen mislukte, zij kenden geen woord Engels en wilden geen 3 jaar blijven. Dahomey leverde niets op. In 1887 berichtte Teheran dat Perzië niemand liet gaan en dat er maar in Djeddah moest worden gezocht. De gezant in Peking zag ook geen kans Philippijners te krijgen voor de West.
De consul in Port Said had andere problemen. Talrijke niet-Nederlanders trachtten in het Suezkanaal te deserteren. Toen een commandant Nederlandse schildwachten op de kade opstelde om dit te verhinderen werd dit door de Egyptische autoriteiten hoog opgenomen.
In 1890 kreeg een consul in Zwitserland opdracht zich te onthouden van werving, wel kon hij inlichtingen verstrekken. Nog in 1910 verzond het ministerie zelf ook op aanvraag drukwerk in verschillende talen over de voorwaarden van dienstneming bij het KNIL.
Na afloop van de Eerste Wereldoorlog werden de Nederlandse gezantschappen in Praag, Boedapest en Wenen overstelpt met aanvragen om dienstneming door oudgedienden van het Oostenrijks-Hongaarse leger. Hierop werd niet ingegaan. Een collectieve aanvraag van Duitse krijgsgevangenen in China om in Indische dienst te mogen treden werd evenmin gehonoreerd. Bij de vrede van Versailles in 1919 was trouwens bepaald dat Duitsers geen dienst mochten nemen in buitenlandse legers, met uitzondering van het Franse Vreemdelingenlegioen.

Vreemdelingen als officier in Indië

Na 1859 was er geen plaats meer voor vreemde officieren in het Nederlandse leger. Dit gold echter alleen voor Nederland zelf en niet voor de koloniën, waar nog regelmatig vreemdelingen als officier dienst deden. Veelal waren dit onderofficieren, die na een cursus op de Militaire School te Meester Cornelis het officiersexamen met succes hadden afgelegd. Nederland plaatste vreemdelingen niet dadelijk als officier in militaire dienst, uitgezonderd de militaire artsen moest men als soldaat beginnen.
In 1859 wenste het Ministerie van Koloniën geen officieren meer te bevorderen, die geen Nederlander waren. Luitenants konden alleen kapitein worden als zij zich lieten naturaliseren. Deze maatregel gold alleen voor de operationele wapens, niet voor de geneeskundige dienst. Rond 1810 dienden daar met name Duitse en Oostenrijkse officieren van gezondheid, die tot kapitein en hoger konden opklimmen zonder Nederlander te hoeven worden. In 1903 werden 22 tijdelijke officieren van gezondheid aangenomen, waaronder 17 vreemdelingen.
Na 1918 werden geen buitenlanders meer aangenomen bij het KNIL en na 1940 waren er ook geen meer in dienst overgebleven.

Bronnen:

- Archieven Justitie, Buitenlandse Zaken, Legatie Rome.
- Diverse wetten en besluiten.
- De vuist van de Paus, de Nederlandse Zouaven in Italië 1860-1870.
- Hendrik Jonbloed- Zes jaren in het Vreemdelingenlegioen, mijn leven en lijden in Marokko.
- Legionnair door N61842.
- Hans Dankaart: De oorlog begon in Spanje, Nederlanders in de Spaanse burgeroorlog 1936-1939.

M.C. van der Hoog

DE PERIODE DER FRANSE BEZETTING 1795-1813

aan de hand van:

drie dagboeken van Nederlandse militairen,
besproken of aangekondigd in "Ons Erfgoed" en "Mars et Historia".
Jan Leenderts Lerk, een Friese remplaçant in het leger van Napoleon beschreven door M. Lerk. (een uitgave van uitgeverij ALVO)
Levensbeschrijving van Johannes Koch, een avonturier uit Waldeck. (een gezamelijke uitgave van uitgeverij ALVO, de Marsbibliotheek en het Infanteriemuseum
Mijn uittocht als garde d'honneur 1813, dagboek van de Zeeuw J.W. CALLENFELS met een voorwoord door Louis Ph. Sloos, medewerker van het LegerMuseum. (een gezamelijke uitgave van uitgeverij ALVO en de Marsbibliotheek

Deze periode laat zich onderverdelen in de Bataafse Republiek 1795-1806. Een nieuw bestuur wordt door een nationale vergadering ontworpen en Nederland krijgt zijn eerste Grondwet. De Oost-Indische Compagnie wordt opgeheven en de bezittingen komen aan de Staat. Door oorlog met Engeland, tengevolge van het verbond met Frankrijk, gaan de koloniën verloren. Na de vrede van Amiens, in 1802, is de oorlog met Engeland tijdelijk onderbroken. Als in 1803 de vijandelijkheden met Engeland worden hervat zetten de verliezen in de Oost en de West zich voort.
Met de raadpensionaris R.J. Schimmelpenninck begint het eenhoofdig bestuur in 1805. Napoleon vervangt dit spoedig door het koninkrijk Holland met als eerste koning Lodewijk Napoleon, een niet onverdienstelijk cavaleriegeneraal (1806-1810). De invoering van het continentaal stelsel veroorzaakt stilstand van de handel, stijging van de prijzen en daardoor armoede.
Na de inval der Engelsen in 1809 lijft keizer Napoleon Nederland in, 1810-1813.
De dienstplicht wordt ingevoerd. Hieraan konden rijke en voorname families zich onttrekken door de levering van remplaçanten. Deze handel in kanonnenvlees was zo algemeen dat een Friese anonymus het volgende dichtte: "den schellen krijgstrompet, waarvoor de volkeren beven, de Standaar die voor mij reeds eens werd opgeheven, Waar ik voor Peru's goud mij eens van heb ontslaan, Toen 'k een gekogte slaaf, voor mij in dienst deed gaan, Die Standaar eischt mij op...."
De krijgsdienst toendertijd werd, zowel door de elite als het gewone volk, gevreesd. Eigenlijk werd de krijgsdienst als een maatschappelijk minderwaardig bedrijf veracht. Officieren werden door de hogere kringen niet ontvangen en uit het verenigingsleven geweerd.

Zo'n remplaçant is "Jan Leenderts Lerk, een Fries in het leger van Napoleon".
De schrijver M. Lerk, een nazaat van Jan Leenderts, heeft een uitvoerig onderzoek gepleegd en zijn verhaal doet ons de tocht van het 125e Regiment Infanterie de Ligne door Duitsland naar Siberië beleven. Een geslaagde reconstructie van deze veldtocht is gemaakt niet alleen door archieven in Nederland, Duitsland, Frankrijk en Polen te bezoeken, doch ook ter plekke de gegevens te verifiëren.
De conscriptie leidde tot zgn. conscriptieoproeren, executies in Leiden, Rotterdam en Zaandam, vijftien tot twintig doden in Den Haag.

"De levensbeschrijving van Johannes Koch, dagboek van een soldaat in de Napoleontische tijd" beschrijft de lotgevallen van een beroepssoldaat.
Koch, afkomstig uit Duitsland, meldt zich op 18-jarige leeftijd in Harderwijk en treedt in 1803 in Hollandse Dienst. Onder Napoleon treedt hij aan bij veldslagen in Oostenrijk, Duitsland en Spanje. In 1815 onder Generaal Chassé neemt hij deel aan de slag bij Waterloo. Tijdens de Belgische opstand is Koch belast met de verdediging van forten langs De Schelde.
Alle rangen, van soldaat tot luitenant-kolonel, doorlopen hebbend eindigt de Ridder Militaire Willemsorde Koch zijn carrière als Kommandant-Directeur van het Invaliden Huis te Leiden.

De senatus-consulte van 3 april 1813 was een poging de verliezen bij de cavalerie goed te maken. De oprichting van de Garde d'Honneur, bestaande uit vier bereden regimenten heeft de nodige beroering gewekt omdat vele Fransen deze jongelui beschouwden als "ôtage Hollandais".
"Toen een gevloekt barbaar de bloem der jongelingen, door bloeddorst aangehitst, tot slavernij dorst dwingen".
Maximaal zouden 10000 gardes d'honneur worden opgeroepen. In Nederland zijn uiteindelijk ongeveer 500 jongelieden aangetreden.
Zover bekend is er niet één gesneuveld en slechts enkelen zijn aan ziekten of een ongeluk overleden.
J.W. Callenfels heeft evenals enkele andere wapenbroeders aantekeningen gemaakt over zijn diensttijd als garde d'honneur tegen wil en dank, temeer daar een remplaçant voor hem in zijn plaats optrad. Zijn militaire optreden stelde niet zoveel voor, maar zijn belevenissen zijn zeer lezenswaardig. Van Leiden, waar hij studeerde, reisde hij via Sluis, de woonplaats van zijn ouders, naar Versailles, het depot van het 1ste regiment gardes d'honneur. Al vrij snel werd vertrokken naar Frankfurt aan de Main waar 14 dagen werd gerecupereerd. Daar ziet hij de grootste en fraaiste schouwburg, die hij ooit gezien heeft. Leipzig en de slag bij Leipzig worden uitvoerig beschreven. Dan de terugtocht. Callenfels wordt ziek en vertoeft enige maanden in Homburg. Hij krijgt na herstel toestemming naar huis te reizen. In augustus 1815, twee jaar later promoveert hij aan de Universiteit van Leiden.
J.W. Callenfels wordt burgemeester van Vlissingen en statenlid van Zeeland. Hij bereikt de leeftijd van 90 jaar.

Bovengenoemde drie (dag)boeken geven ons inzicht in het wel en wee gedurende de Napoleontische tijd en de ontberingen die Nederlandse krijgslieden in den vreemde ondergingen. Gezien de medische verzorging en mogelijkheden in die dagen valt het niet te verwonderen dat het aantal Nederlandse slachtoffers hoger was dan in de Tweede Wereldoorlog.

Lerk: prijs: *f* 24,50 + *f* 5,00 verzendkosten (voor Marsleden *f* 5,00 korting)
ISBN 90-75010-03-6 NUGI 648
Koch: prijs: *f* 12,50 + *f* 3,50 verzendkosten (voor Marsleden *f* 3,00 korting)
ISBN 90-75010-05-2 NUGI 648
Callenfels: prijs: *f* 12,50 + *f* 3,50 verzendkosten (voor Marsleden *f* 3,00 korting)
Extra verzendkosten: binnen Europa *f* 3,50, buiten Europa *f* 11,00 (standard) = transfer/wisselkosten.

Te bestellen bij Uitgeverij ALVO, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft, tel. 015-214 69 63, fax 015-213 65 78, e-mail h.lups@wxs.nl

Notulen van de 33ste algemene ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie, gehouden op 27 november 1999 in de Kolonel Sixkazerne te Amsterdam

Aanwezig (met inbegrip van de bestuursleden) 46 leden.

1. Opening
   De voorzitter opent de vergadering te 15.30 uur. Hij heet de aanwezigen welkom, in het bijzonder de ereleden Botma en Muller. Bericht van verhindering zijn ontvangen onder meer van de ereleden van Lier en Elias. De voorzitter meldt dat dit welkom geschiedt in een nieuwe omgeving, mogelijk gemaakt door luitenant-kolonel A.G. Westendorp, garnizoenscommandant, die ook nog een rol zal spelen bij agendapunt 11. Hij bedankt de heer Westendorp en zijn staf.

2. Notulen
   Er zijn geen bemerkingen op de notulen van de 32ste algemene ledenvergadering.
   De notulen worden goedgekeurd onder dankzegging aan de secretaris.

3. Mededelingen voorzitter
   a. Overleden na de vorige algemene ledenvergadering zijn: mevrouw J. Swaving Dijkstra-Albarda, de heren H.B. Evers, J.J.T. Pos, A.R.A.L. Norenburg en C.H. Evers.
      Er wordt een minuut stilte in acht genomen om hen te herdenken.

   b. Het jaarverslag geeft de evenementen van 1 juli 1998 tot 1juli 1999 weer. Daarna heeft een symposium over de gevolgen van de vrede van Versailles in 1919, 80 jaar geleden op de KMA plaatsgevonden. En recent het symposium "Militaire emblemen" met als thema "KNIL en KL in Nederlands-Indië 1940-1950" in Bronbeek.
      Het bestuur dankt alle betrokkenen, die bijgedragen hebben aan alle evenementen. Het laatste symposium is een mooi voorbeeld van samenwerking van twee van onze afdelingen. Laat U zich daardoor inspireren.

   c. In mei 1999 vergaderde het bestuur voor de 200ste keer.

   d. Voor de komende evenementen geeft de voorzitter het woord aan de heer de Winter:

      Voor de komende periode zijn in voorbereiding een excursie naar Den Haag langs restanten van de Atlantikwall en de filmdag. Verderop in het jaar 2000 mogelijk een excursie naar een vestingstad. Een mogelijke excursie zou die naar Ieper kunnen zijn. Wat dat betreft is er voldoende deskundigheid en zijn er voldoende relaties aanwezig. Een probleem is echter het vervoer. De bereidheid tot gezamenlijk rijden i.c. de auto ter beschikking stellen wordt in de vergadering gepeild en ca 10 leden blijken daartoe bereid.

   e. Door het recent gewijzigde beleid van museum Flehite, namelijk slechts tentoonstellingen te organiseren die verband houden met de Amersfoortse onderwerpen, is de vereniging niet meer welkom met onze komend lustrumtentoonstelling. Het Mariniersmuseum was direct bereid om de tentoonstelling te organiseren. Bovendien zal de lustrumtentoonstelling langer lopen dan de zes weken van Flehite, namelijk enkele maanden.

4. Ingekomen stukken
   Voor deze vergadering hebben zich afgemeld, naast de twee eerder genoemde ereleden mevrouw W.G. Diekerhoff-Moesman, de heren C. van der Burg, R. Verrycken, C.A. Heshusius, B.C. Schuil, G. van Zuijdam en S.W. Velds.
   Vervolgens wordt door de secretaris het faxbericht, dat aan Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden is verzonden, voorgelezen. De Vergadering luistert staande naar het antwoord van onze Beschermheer en reageert met applaus.

5. Jaarverslag 1998-1999
Er zijn vanuit de vergadering geen bemerkingen en het verslag wordt goedgekeurd onder dank aan de opsteller.

6. Het financieel verslag 1998, verslag kascommissie 1998
De balans wordt op de algemene ledenvergadering aangeboden. Er zijn geen op- of aanmerkingen.
De heer van der Baan brengt namens de kascommissie verslag uit aan de vergadering. Alle kasboeken en bescheiden zijn in orde bevonden en hij adviseert de vergadering de penningmeester decharge te verlenen, hetgeen bij acclamatie geschiedt.

7. Financiële situatie 1999/ benoeming kascommissie
De situatie met betrekking tot de contributie-inning toont dat 21 leden nog niet aan hun verplichtingen hebben voldaan (6 leden zijn pas sinds een half jaar lid.) De aanmaningen tot betaling worden over enige dagen verzonden.
De uitgaven van Marsberichten zijn binnen de begroting gebleven.
De Kascommissie voor 1999 wordt benoemd: de heren P.N.M.A. van der Baan en H.A. Bresser, reserve de heer J.A.C.Bartels

8. Begroting 2000
De penningmeester licht de begroting toe, het tekort wordt opgevangen door de contributie-egalisatierekening die nu ca *f* 8000,00 bedraagt. Er is derhalve voor het komend jaar geen contributieverhoging nodig.

9. Stichting Diekerhoff-fonds
Er is een verzoek om een bijdrage binnengekomen, dit verzoek is weer ingetrokken. Er is een verzoek in de nabije toekomst aangekondigd.
In de kas is *f* 12.000 aanwezig, de veiling en de verkoop van de boeken ter beschikking gesteld door de SMG, heeft *f* 450 opgeleverd, de loterij ten behoeve van het lustrumfonds *f* 360.
De veiling en de loterij waren mede mogelijk door schenkingen van het Marechausseemuseum, het Geniemuseum en het Mariniersmuseum.

10. Mars et Historia
De Mars bibliotheek is uitgebreid met nummer 3, de nummers 4 en 5 zijn in bewerking. Nummer 4 een themanummer verschijnt spoedig.
De heer van der Baan wil heel nadrukkelijk zijn mening naar voren brengen dat hij bijzonder tevreden is Mars et Historia, zowel inhoudelijk als qua uiterlijk. De vergadering ondersteunt dit met applaus.

11. Bestuursmutaties
Het agendapunt wordt gesplitst. De voorzitter stelt een nader te definiëren nieuw agendapunt 14.a. vast.
   a. De heren R. de Winter en W.L. Plink staan statutair op de nominatie voor herbenoeming. Zij hebben de wens te kennen gegeven om aan te blijven in het bestuur en worden bij acclamatie herkozen.
   b. De heer B.C. Cats vertrekt na 28 jaar uit het bestuur. Hij is altijd bijzonder actief geweest en had een grote inbreng. Bestuur en vereniging zijn hem zeer dankbaar voor wat hij voor de vereniging heeft gedaan.
   Aan de heer Cats wordt een prent, getekend door Peter de Haas uitgereikt: de heer Cats als majoor der intendance.
   De heer Cats krijgt vervolgens het woord, hij schetst dat hij al bij de oprichting van de vereniging lid was. Bij terugkeer naar Nederland in 1971 na een langdurend verblijf in Amerika werd hij door de toenmalige majoor van Lier op de loopplank aangezocht om plaats te nemen in het bestuur. Hij is betrokken geweest bij de organisatie van 6 lustra.

Statutair had hij vorig jaar vanwege het bereiken van het 70ste levensjaar zich moeten terugtrekken, echter hij heeft gemeend om nog een jaar te moeten aanblijven om de ongerijmdheid van de statuten aan te tonen. Hij is bijzonder blij met het afscheidsgeschenk. Hij draagt met een gerust gemoed zijn taken over aan de heer Westendorp.
De heer Cats blijft aan als afdelingscorrespondent.

c. Vervolgens wordt de heer A.G. Westendorp door het bestuur voorgedragen als nieuw bestuurslid en bij acclamatie in het bestuur gekozen.
d. De voorzitter vermeldt het tussentijds aftreden van de heer P.C. van Royen. De heer van Royen heeft een andere werkkring aanvaard. Het bestuur betreurt dit omdat zij graag uit elke historische sectie van de krijgsmacht een vertegenwoordiging in het bestuur zou willen hebben. Mogelijk dat de opvolger bij het Instituut Maritieme Historie bereid is om in het bestuur zitting te nemen.
e. De heer W.L. Plink treedt af als secretaris onder dankzegging van de voorzitter voor het vele werk en de goede sfeer, waarin met hem mocht worden samengewerkt.
f. Alvorens tot een volgende benoeming over te gaan stelt de voorzitter de vergadering voor vast te stellen dat het bestuur uit 10 leden zal bestaan. Na enige discussie over een mogelijk staken van stemmen gaat de vergadering akkoord.
g. De voorzitter stelt de heer J.W.H. Sonnemans kandidaat voor het bestuur, die de heer Plink als secretaris zal opvolgen. Bij acclamatie wordt de heer Sonnemans in het bestuur gekozen.

12. Afdelingscorrespondenten
In de loop van de verslagperiode is de heer T. Broos, op voorstel van de heer C.A. Heshusius, mede afdelingscorrespondent KNIL geworden. Hij heeft inmiddels al een bijdrage geleverd aan het al eerder genoemde symposium militaire emblemen in Bronbeek.
Er zijn geen mededelingen van de aanwezige afdelingscorrespondenten.

13. Lustrum 2001
De voorzitter geeft aan dat hij al eerder in de vergadering iets gemeld heeft over de lustrumtentoonstelling. Het is nog niet duidelijk welke vorm het lustrumnummer van Mars et Historia zal krijgen. Mogelijk wordt in de loop van komend jaar een lustrumcommissie gevormd. Naast een of twee bestuursleden wil het bestuur graag een of meer niet-bestuursleden kunnen benoemen. Op de vraag wie van de leden te zijner tijd in de lustrumcommissie zouden willen plaatsnemen wordt door de heren M. Botma en J.M. van Hest positief gereageerd.

14. Wat verder ter tafel komt/rondvraag
a. De voorzitter meldt dat een enkele keer het Legermuseum om adreslijsten van de vereniging vraagt ten behoeve van speciale mailing. Het bestuur neemt aan dat daartegen geen bezwaar zal bestaan.
b. Het bestuur heeft behoefte aan adviezen op het gebied van public relations in het kader van de ledenwerving. De heren M.J. van Leeuwen en P.N.M.A. van der Baan verklaren zich bereid om het bestuur te adviseren.
c. Het is handig om in de ledenlijsten telefoonnummers en E-mail adressen te plaatsen. De voorzitter vraagt aan de vergadering of daar bezwaren tegen zijn. Na een korte discussie wordt besloten dat zij die deze gegevens aan de penningmeester aanmelden, worden vermeld met deze gegevens.
d. De heer J.A.C. Bartels spreekt zijn dank uit voor de bijdrage van het Diekerhoff-fonds aan het boek van de heer de Wilde. Er worden nu ca 400 pagina's A4 omgezet voor een identiek boek over het Staatse Leger waarin bijdragen worden opgenomen van de Wilde en Hoyink.
e. De heer Bartels deelt voorts mee dat de Stichting Vrienden van het Legermuseum en de Stichting Legermuseum zijn losgekoppeld. De Stichting Vrienden wil leden gaan werven en meer samenwerken met andere verenigingen en heeft daartoe in de naaste toekomst voorstellen voor, bijvoorbeeld korting op contributies (Poldermodel.!)
f. De heer van Hest wil weten waarom gekozen is voor de Sixkazerne. De Heer Zaagman geeft uitleg.
g. De heer de Kruijff geeft informatie over het infanteriemuseum. Er komt een museum park met daarin een aantal verzamelingen. Nog niet alles is reeds toegankelijk voor het publiek.

Het museum zou een goede locatie kunnen zijn voor de volgende algemene ledenvergadering. Het bestuur zal dit in overweging nemen.

14.a. Overdracht voorzitter

De voorzitter draagt de heer J.H.J. Andriessen voor als zijn opvolger, hetgeen door de vergadering bij acclamatie wordt goedgekeurd.
De voorzitter de heer J. Nuis richt zich vervolgens tot zijn opvolger de heer J.H.J. Andriessen en draagt hem onder dankzegging voor de goede samenwerking in het afgelopen jaar het voorzitterschap over door het overreiken van de speld van de Documentatiegroep 40-45, die organiek door de voorzitter in bruikleen wordt gedragen. Vervolgens draagt hij de voorzitterstropdas en de voorzittershamer over.
De heer P.H. Kamphuis neemt als lid van de vereniging maar vooral als hoofd van de Sectie Militaire Geschiedenis het woord en brengt hulde aan de afgetreden voorzitter voor zijn grote inzet om te komen tot een grote samenwerking met de historische secties van de krijgsmachtdelen: "Het geven van inhoud aan de lat-relatie".

Onder de bezielende leiding van de heer Nuis zijn de relaties verdiept. Hij dankt namens zijn collega van de Sectie Luchtmachthistorie de heer Nuis voor zijn inspanningen.

Vervolgens neemt de nieuwe voorzitter het woord, hij bedankt de aftredende secretaris en de aftredende voorzitter onder het overreiken van bloemen (bestemd voor de echtgenotes van beide heren) voor hun inzet en vriendschap.

De voorzitter bedankt de heer Westendorp en zijn medewerkers voor de genoten gastvrijheid in de Kolonel Sixkazerne.

Statutair moet de vergadering nog worden gevraagd of de algemene ledenvergadering in 2000 buiten den Haag mag plaatsvinden, de vergadering gaat hiermee akkoord. De heer Muller merkt op dat statutair ook toestemming van de vergadering nodig is om deze in het najaar te houden in plaats van de eerste zes maanden van het jaar. Ook daarmee gaat de vergadering akkoord.

De heer Zaagman wil graag de badges die aan het begin van de dag zijn uitgereikt voor hergebruik terug ontvangen.

15. Sluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 16.20 uur

Rob Kuenen

SYMPOSIUM KNIL

Op 20 november is het Symposium over het KNIL gehouden. Het symposium was een samenwerking tussen de afdelingscorrspondentschappen 'Militaire Emblemen' en 'KNIL'. Hoewel het, in voorgaande jaren stijgende, bezoekersaantal gelijk bleef, was ook dit symposium een groot succes. De sprekers hebben hier aan bijgedragen, evenals de exposanten die een geweldige tentoonstelling hadden ingericht. Iedereen., die er toe bijgedragen heeft dat deze dag een zeer geslaagde werd, ook de sponsors en het personeel van Kumpulan worden bij deze bedankt voor hun inzet.
Voor volgend jaar wordt weer een thema gezocht. Reacties aan Rob Kuenen (zie achter in de kaft).

• • • • • • • • •

Drs. J.P.C.M. van Hoof

VESTINGBOUWLITERATUUR

Op de voorlaatste dag van het afgelopen jaar bracht de Stichting Menno van Coehoorn een bijzondere publicatie uit. Dit boek, getiteld: Terminologie verdedigingswerken. Inrichting, aanval en verdediging (ISBN 90 9013382 8) vormt de nieuwe versie van de uit 1983 stammende Vestingbouwkundige termen van A.H. Mohr. Daarin werden toen voor Nederland feitelijk voor het eerst de definities van de verschillende begrippen uit de vestingbouwkunde vastgelegd. Zeker voor een technisch vakgebied is een dergelijk standaard-begrippenlijst een onmisbaar instrument en het door Mohr samengestelde werk heeft zijn waarde dan ook volop bewezen. Inherent aan een dergelijk boek is dat het van tijd tot tijd een nieuwe bewerking moet ondergaan, deels om bestaande definities bij te punten en deels om nieuwe definities toe te voegen. Wat dat laatste betreft: in de eind 1999 uitgekomen versie is het bestaande aantal begrippen met 75 procent uitgebreid tot ruim 600. Verder is bij een kwart van de opgenomen begrippen de beschrijving toegelicht met een tekening of een foto.
Het nieuwe boek, dat tot stand is gekomen onder de redactie van P.J.M. Kamps, P.C. van Kerkum - beiden tevens lid van onze vereniging - en J. de Zee, maakt een bijzonder verzorgde indruk, wat mede is te danken aan het fraaie tekenwerk van C. Weber.
Deze nieuwe uitgave is te bestellen in de boekhandel en bij het bureau van de stichting, Mariaplaats 51, 3511 LM UTRECHT (tel. 030 - 231 22 30, fax 030 - 231 20 30).
De prijs bedraagt *f* 12,50 incl. verzendkosten.

In maart werd door de Stichting Menno van Coehoorn in Maastricht het deel Limburg van de Atlas van historische vestingwerken in Nederland ten doop gehouden. Het vormt de tweede uitgave in een nieuw opgezette reeks, die in 1996 van start ging met het deel Noord-Brabant. Van elk object (vesting, fort, schans, linie etc.) wordt een uitgebreide beschrijving van de bouwgeschiedenis gegeven. Deze is geplaatst binnen het kader van de ontwikkelingen die op bestuurlijk, geografisch en militair gebied rond dit object hebben plaatsgevonden. Ook wie puur en alleen geïnteresseerd zou zijn in de oorlogshandelingen die zich rond een bepaald object hebben afgespeeld, vindt in zowel in het Limburgse als het Noord-Brabantse deel dus veel van zijn gading. Voor de duidelijkheid moet worden vermeld dat in deze atlassen niet alleen beschrijvingen zijn opgenomen van objecten die nog geheel of gedeeltelijk bestaan, maar ook van de inmiddels weer verdwenen werken. Ook deze boeken zijn via zowel de boekhandel als het bureau van de stichting te koop, en wel voor 50 gulden per deel. De ISBN-nummers van beide boeken luiden: 90 6011 816 2 (Noord-Brabant) en 90 5730 048 6 (Limburg). Aan het derde deel in deze nieuwe reeks, dat de vestingwerken in Zeeland tot onderwerp heeft, wordt momenteel druk gewerkt. Het ligt in de bedoeling om de serie daarna te vervolgen met een uitgave voor de drie noordelijke provincies. Deze zal dan het eerste deel van de oude atlassenreeks vervangen, dat in de jaren vijftig uitkwam en veel beperkter van opzet is.

Naast overzichtswerken verschijnen er op het gebied van de Nederlandse vestingbouwgeschiedenis ook nog regelmatig monografieën. Niet heel recent, maar toch het vermelden waard zijn: Nieuwersluis. Van Starreschans tot Strafbastion (Phoenix Publishers, Houten

1998; ISBN 90 9012 258 3; prijs: ƒ 32,50) en: Vizier op Fort Voordorp (Uitgave Fort Voordorp B.V., Groenekan (U); prijs: ƒ 16,-). De auteur van deze boekjes, D.T. Koen, is goed thuis in de geschiedenis van de forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en heeft hierover al veel op papier gezet. In zijn publicaties weet hij over het algemeen het wel en wee rond de forten beeldend onder woorden te brengen, en dat geldt zeker ook voor de hier genoemde uitgaven. Over het boekje over Nieuwersluis moet wel worden opgemerkt dat het verhaal is toegespitst op de vestingwerken en dat het Depot voor Discipline maar beperkt aan bod komt.
Hoewel de Stichting Menno van Coehoorn niet als uitgever heeft gefungeerd, zijn beide publicaties wel bij haar bureau te koop. Voor het boekje over Voordorp kunt u ook op het fort terecht (Voordorpsedijk 28 b, 3737 BK GROENEKAN, tel. 030 - 273 53 54).

•••••••••

H.J.E. van der Kop

KOK SCHEP OP

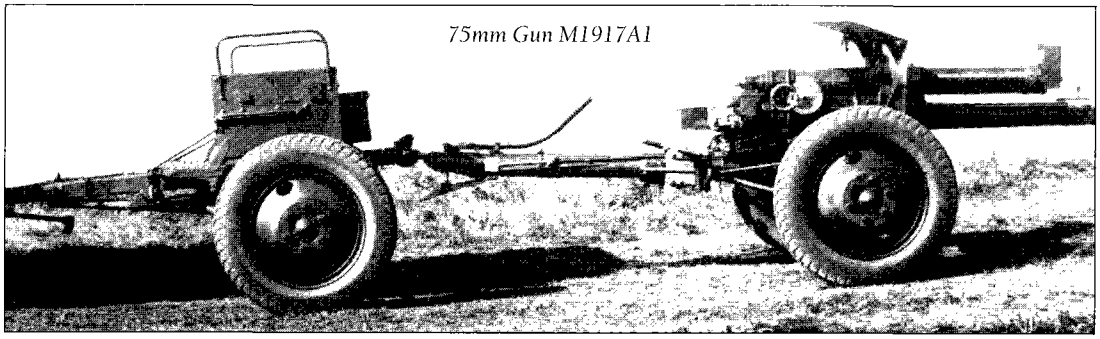
Inleiding
De hierna komende culinaire rondreis heeft te maken met wat men ik zoal in zovele jaren dienst in verschillende krijgsmachtdelen als maaltijd kreeg voorgeschoteld. Dus geen vraag van een dierbare moeder, wat je wilt eten. Neen, in dienst wordt het menu vastgesteld en als men kieskeurig is geeft dat problemen. Of.. het maakt een einde aan kieskeurigheid! Het betreft hier slechts globale momentopnamen, die in delen geplaatst worden als pretentieloze bladvulling. Hier volgt deel 1.

KNIL Tjimahi 1941.
Na een lange en warme treinreis, in een tangsi in Tjimahi van het KNIL aangekomen en ingelijfd als dienstplichtige, oftewel 'milicien'. Zo'n 'tangsi' (kazerne) doet de geschiedenis herleven. Mogelijk is deze nog in de tijd van Daendels gebouwd, waarbij vooral hardheid, geen franje, maar functionaliteit voorop moest staan met britsen, stromatrassen, wandluizen, latrinesloten enz.. De eetzaal is ook strak en meedogenloos en niet direct een plek om even na te gaan praten. Een ieder heeft zijn eigen bestek en email bord. 's Morgens is er pap boeboer met goela djawa (Javaanse bruine suiker) en er is ruw brood, margarine, ook wel vet genoemd, met enig beleg, hetgeen weggespoeld kan worden met (zwarte) koffie of sterke thee. De hoofdmaaltijd bestond merendeels uit rijst met een sajor (groenteschotel) en wat vissigs of iets vlezigs. Er was naar ik mij herinner ook twee keer in de week 'Europees' eten, vaak een hutspot met worst, hachee of een lapje. De smaak van het eten werd soms verdoezeld door wat kamfer of iets anders, dat als ingrediënt werd toegevoegd, zodat de ontsluimerde libido van de puber-milicien enigszins in bedwang kon worden gehouden. In hoeverre dat werkte kon hij echter toetsen aan de 'baboe ketips', die bij de poort voor een klein muntje hun verkoelende of verhitte diensten met gevarieerde charme aanboden. Men leed in het KNIL geen honger, maar als die toch knaagde, dan was er een waronkje nabij, waar het voor een paar centen goed eten was. Aldus werd door velen naar moeders pot terugverlangd. Overigens zij aangetekend dat bij andere onderdelen van het KNIL het eten beter was.

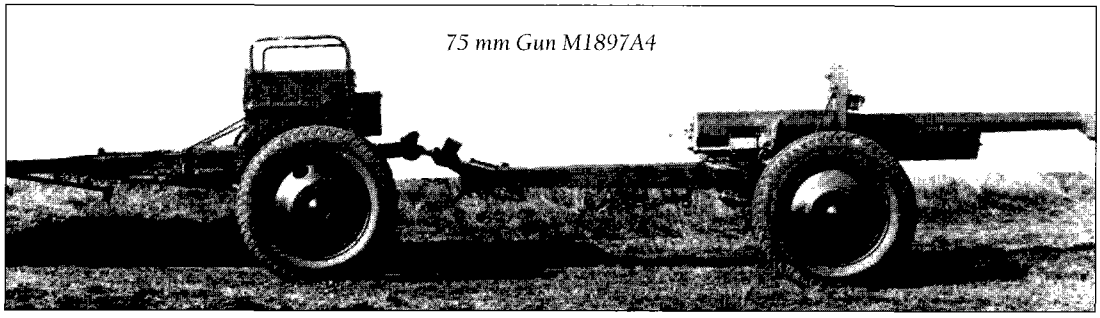
•••••••••

RECTIFICATIE van HET "MYSTERIEUZE" 75 mm VELDGESCHUT VAN HET KNIL door Robert J. Claasen in"Mars et Historia" nummer 3 - juli/september 1999

Van de foto's op blz 38, het 75mm Gun M1917A1 en op blz 43, het 75 mm Gun M1897A4, is **slechts het linkergedeelte, de munitiewagen, afgebeeld**; hier volgen de complete foto's.

75mm Gun M1917A1

75 mm Gun M1897A4

Bataljon Bergartillerie moet worden Afdeling Bergartillerie

Correcte tekst blz 39

-Samen met vele andere *U.S. Army*-eenheden vertrokken ze in een konvooi van zeven schepen, waaronder het m.s. *Bloemfontein*, op 21 november 1941 uit San Francisco naar de Filippijnen. Het konvooi, beschermd door de kruiser *USS Pensacola*, passeerde Pearl Harbor op 28/29 november. Na de Japanse aanval op 7 december - omgeleid via Suva Baai, Fijieilanden, van 13 tot 15 december - werd op 22 december 1941 Brisbane in Australië bereikt.

Correcte tekst blz 45

Na de komst van Nederlandse troepen in Bandoeng in april 1946 werden grote aantallen Nederlands en Amerikaans geschut aangetroffen in het KNIL-Stapelmagazijn, Zuidermagazijn-straat, gelegen aan de noord-, dus goede, zijde van de spoorweg-demarkatielijn. Na gericht zoeken in andere magazijnen in Bodjong Koheng, Kiaratjondong en Dajeuhkolot werd bovendien werd de bijbehorende munitie in perfecte staat terug gevonden.

Helemaal weggevallen aan einde artikel

versie van de Britse *18-pounder*? Wellicht met een ander kaliber, 83,8 in plaats 75 mm? Wie het weet mag het zeggen!

Wil Zaagman jr.

Het bestuur heeft de droeve plicht u mee te delen, dat zijn overleden de heren
W.F.K. Engelbrecht, Wittenburgerweg 134, 2244 CH Wassenaar, oud-bestuurslid, en
drs. G.H.J.M. Peijnenburg, Groot Hoefijzerlaan 29, 2244 GE Wassenaar.

De navolgende overige wijzigingen zijn aangebracht in de ledenadministratie sinds 23 augustus 1999:
Nieuwe leden (en hun interessegebieden):
H.N.J. van den Berg, Martin Luther Kingstraat 4, 1921 EV Akersloot (algemeen);
Bibliotheek Koninklijke Landmacht, Frederikkazerne, gebouw 33, kamer 147, Waalsdorperweg, 's-Gravenhage (algemeen);
drs. G.D. Cornelissen de Beer, Loolaan 41/53, 7314 AD Apeldoorn (algemeen, maar m.n. wielrijders en militaire inlichtingen- en veiligheidsdiensten)
E. Kerssens, Postbus 2256, 4800 CG Breda (algemeen);
A.G.M. van der Kroon, Benoordenhoutseweg 202, 2596 BD 's-Gravenhage (algemeen);
ir. R.P. Peters, Bergweg Zuid 86, 2661 CV Bergschenhoek (algemeen);
K.F. Scholten, Sprengerlaan 21, 6703 GA Wageningen (4, 11, 14, 21);
mw. H.A. de Valk-Gröllers, Postbus 9, 3720 AA Bilthoven (algemeen).

Wijzigingen in adresgegevens:
mr. F.W. van Gelder, Jalan Raya Gubeng 72, Surabaya, Indonesië;
J.G. Roos, Plantage 78 app., 3841 EL Harderwijk;
B.J. Versluis, Parelduiker 34, 3435 ER Nieuwegein.

Opgezegd per 1 januari 2000:
mw. N.A. van den Berge-Buthfer, Brahmslaan 6, flat 21, 4837 AG Breda;
S. Boeke, Het Nieuwe Diep 8, 1781 AC Den Helder;
R.C. de Bruin, Lowlands, 33, Barn Meadow Lane, Great Bookham, Surrey KT23 3EZ, Groot-Brittanië;
C-13 Brigpagncie, Postbus 90152, 5600 RD Eindhoven;
F.R. Hazenberg, 121 Hutchinson Road, Howick, Nieuw Zeeland;
J. Kok, Groenlinglaan 90, 3722 VB Bilthoven;
mr. F.W.B. baron van Lynden, Stoeplaan 11, flat 31, 2243 CW Wassenaar;
J.F.C. Stegeman, Van der Veenstraat 15, 7721 AN Dalfsen en
M.R. Visser, P.J. Oudplein 127, 3332 XH Zwijndrecht.

Heeft u wel eens van die momenten, dat er iets misgaat? Ik wel, en dat moge blijken uit de volgende **correcties**:
Ons nieuwe lid in Denemarken heet Tom Andersen, en niet Anderson.
De heer Arnold woont nog steeds in Zeewolde, en niet in Almere.
De postcode van de heer Buurman luidt 6825 BX in plaats van de door mij gemelde 6825 XL.
De Kolonel Palmkazerne, waar u op afspraak de Dienstvakverzameling Militaire Administratie kunt bewonderen, ligt nog altijd aan de Amersfoortsestraatweg te Bussum. Alleen niet op nummer 985a, maar op nummer 85a. Op dezelfde kazerne treft u de Historische Verzameling Intendance aan.
Door een administratieve fout was mr. C.A. Bos, Gravin van Burenlaan 9, 2224 GG Katwijk ten onrechte afgevoerd als lid.
Mijn excuses aan allen, die ik met de onjuiste informatie op het verkeerde been heb gezet!

AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:

(1) a. "Krijgsgeschiedenis, korpsgeschiedenis"
olv drs J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955.
b. "Middeleeuwen" olv dr R.P. de Graaf, Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal, 0318-527780.

(2) "Tradities en ceremonieel" olv P. van der Burg, Park Sparrendaal 102, 3972 LC Driebergen, 0343-517588.

(3) "Uniformkunde" olv F.A.Th. Smits jr, Wilgendraaf 289, 2272 ET Voorburg, 070-3873961.
M.Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn, 055-3661706.

(4) "Ridderorden en onderscheidingen"
olv H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, 0478-582992,
en B.W. Wagenaar, Burgemeester Nieuwenhuisenstraat 43, 1906 CJ Limmen, 072-5053896.

(5) "Militaire emblemen" olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, 035-6913563.
ing R.C. Kuenen, Middachtenstraat 29, 4834 PB Breda, 076-5655159.

(6) "Wapens en munitie" olv G.D. Klein Baltink, Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld, 0575-529156.

(7) "Militaire muziek" olv mr R.A. Schimmel, Jan Muschlaan 242, 2597 VE 's-Gravenhage, 070-3246568.

(8) "Versterkingswerken" olv J.P.C.M. van Hoof, zie bij (1).

(9) "Maritieme geschiedenis" olv dr S.J. de Groot, Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Zuid, 023-5370769.

(10) "Napoleontica" olv drs M. van der Hoeven, Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp, 071-5412501.

(11) "Tweede wereldoorlog" olv E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade, 045-5242962.

(12) "Militaire en civiele miniatuurfiguren"
olv E.P.M. Heldens, Frans van Mierislaan 14, 1399 GD Muiderberg, 0294-261168.

(13) "Vaandels en standaarden" olv W.L. Plink, Midachten 53, 8162 CK Epe, 0578-612138.

(14) "Eerste wereldoorlog" olv dr F. Snapper, Burgemeester Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage.

(15) "Koninklijke Marine" olv T.L.D. Postma, Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft, 015-2612663.

(16) "Militaire genealogie" olv G. van Zuijdam, Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn, 055-3553839.

(17) "Militaire folklore" olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo, 0341-551983.

(18) "Militaire voertuigen en tanks" olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage, 070-3634391.
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, 023-5291324.
W. den Dunnen, Laurens Reaelstraat 32, 2595 XM 's-Gravenhage, 070-3814892.

(19) "Koninklijke Luchtmacht" olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, 0182-534283.
dr P.C. Boer, Hoogaars 15, 4617 GE Bergen op Zoom, 0164-230851.

(20) "KNIL" olv C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2697 AS 's-Gravenhage, 070-3248495.
L. Broos, Zuid-Oostsingel 23, 4611 BB Bergen op Zoom, 0164-242097.

(21) "Militaire bibliografie en tijdschriften"
olv drs M.J. Lohnstein, Arnhemsestraatweg 46, 6881 NH Velp, 026-3615484.

(22) "Militaire gedenktekens en monumenten"
olv drs J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, 070-5118624.

(23) "Korps Mariniers" olv B.E. Stuit, 0223-658145.

(24) "Gewapende burgers" olv A. Kok, Balistraat 86c, 2585 XW 's-Gravenhage, 070-3466135.

DE DONDERBUS

Inkoop - Verkoop - Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog, Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres:
Oostzeedijk beneden 213 A
3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag van 19-21 uur
zaterdag van 10-18 uur
Telefoon: 010-4140267
Telefoon privé: 0186-602338

DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS ORGANISEERT IN 1999 DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:

26maart
21 mei
2 juli
10 september
19 november

De vaste locatie voor de beurzen is:
Sport- en Recreatiecentrum "DE BUN"
Graaf Floris nr. 2 te Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun dames hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers *f* 5,- p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN
tel.nr. 070 - 364 82 76
na 18.00 uur 070 - 354 01 76